

Bijlage. Soortenbeschermingsprogramma voor de roerdomp zoals vermeld in artikel 1 van het ministerieel besluit tot vaststelling van een soortenbeschermingsprogramma voor de roerdomp (*Botaurus stellaris*)

Inhoudstafel

INHOUDSTAFEL.....	2
TABELLEN.....	3
FIGUREN.....	5
SAMENVATTING.....	6
INLEIDING.....	11
1 KENNIS OVER DE SOORT(EN).....	14
1.1 SOORTBESCHRIJVING.....	14
1.2 FUNCTIES EN WAARDEN VAN DE SOORT(EN).....	23
1.3 VERSPREIDING, POPULATIEGROOTTE EN TRENDS.....	24
1.4 KENNIS OVER BEHEER EN MONITORING VAN DE SOORT(EN).....	36
1.5 KENNISNIVEAU.....	36
1.6 WETTELIJK KADER, BESCHERMINGSSTATUS EN RELEVANTE BELEIDSASPECTEN.....	36
2 BEDREIGINGEN EN KANSEN.....	42
2.1 ALGEMEEN.....	42
2.2 BEDREIGINGEN VOOR EEN GUNSTIGE STAAT VAN INSTANDHOUDING.....	42
2.3 KANSEN VOOR EEN GUNSTIGE STAAT VAN INSTANDHOUDING.....	59
3 DOELSTELLINGEN EN STRATEGIEËN.....	65
3.1 DOELSTELLINGEN.....	65
3.2 EINDDOELSTELLING VOOR DE SOORT(EN).....	65
3.3 DOELSTELLINGEN SOORTENBESCHERMINGSPROGRAMMA (5 JAAR).....	82
3.4 STRATEGIEËN.....	83
3.5 ACTOREN.....	84
4 ACTIEPLAN.....	92
4.1 ACTIES I.F.V. GLOBALE DOELSTELLING SBP.....	92
4.2 ACTIES.....	94
4.3 FASERING EN FINANCIËEL OVERZICHT.....	103
5 EVALUATIE EN MONITORING.....	115
5.1 OPZET.....	115
5.2 ACTOREN.....	116
5.3 INVENTARISATIE METHODE.....	116
5.4 EVALUATIE SBP EN TIMING.....	120
5.5 HAALBAARHEID.....	122
6 AANBEVELINGEN VOOR DE TOEKOMST.....	123
7 VERSLAG VAN HET OVERLEG MET DE ACTOREN.....	125
REFERENTIES.....	130

Tabellen

Tabel 1: Naamgeving van de soort.	14
Tabel 2: Overzicht van de belangrijkste leefgebieden van de soort (in termen van BWK-codes en de link met Natura 2000 habitatcodes)	17
Tabel 3: Overzicht criteria en indicatoren habitatkwaliteit roerdomp (Adriaens & Ameeuw 2008).	18
Tabel 4: Criteria voor staat van instandhouding op basis van populatiegrootte.	23
Tabel 5: Criteria voor staat van instandhouding op basis van populatiegrootte.	24
Tabel 6: Populatieschatting (territoria volgens Sovon-criteria) 2006-2012.	26
Tabel 7: Overzicht van het wetenschappelijke kennisniveau over de roerdomp m.b.t. verspreiding, populatiegrootte en trends (0=slecht, 1=matig, 2=goed)	36
Tabel 8: Overzicht van het wetenschappelijke kennisniveau in Vlaanderen over de roerdomp m.b.t. soortbeschrijving, beheermaatregelen en monitoring (0=slecht, 1=matig, 2=goed)	36
Tabel 9: Wettelijk kader, beschermingsstatus en relevante beleidsaspecten van de soort	37
Tabel 10: Bedreigingen voor de soort(en) en voor het welslagen van het soortenbeschermingsprogramma	42
Tabel 11: Legende bij de gebruikte codes voor de knelpunten	43
Tabel 12: Kansen voor de soort(en) en voor het welslagen van het soortenbeschermingsprogramma	59
Tabel 13: Doelstellingen per SBZ-gebied	69
Tabel 14: Concrete doelstellingen in relatie tot bedreigingen en kansen	82
Tabel 15: Strategieën om de doelstellingen te bereiken binnen SBP (5 jaar)	84
Tabel 16: Overzicht actoren	85
Tabel 17: Overzicht strategieën en acties i.f.v. globale einddoelstelling SBP	93
Tabel 18: Distance to target (DTT) populatiedoelen op basis van definitief goedgekeurde S-IHD-besluiten en overige in dit SBP bepaalde doelen en prioritering van de te nemen acties binnen de looptijd van dit SBP	100
Tabel 19: Fasering van acties en financieel overzicht	104
Tabel 20: Kostenposten en eenheidskosten voor ontwikkelen leefgebied	107
Tabel 21: Indicatieve inschatting inrichtingskosten per type leefgebied, voor inrichting van 1 ha (in rode achtergrond de looptijd van een SBP)	109
Tabel 22: Gemiddelde kostprijs/hectare inrichten nieuw leefgebied	110
Tabel 23: Indicatieve raming kosten herstelbeheer voor 1 ha leefgebied (in rode achtergrond de looptijd van een SBP)	111
Tabel 24: Indicatieve raming gemiddelde jaarlijkse kosten regulier onderhoudsbeheer voor 1 ha leefgebied	111
Tabel 25: Aanneمة procentuele verdeling habitattypes.....	112
Tabel 26: Raming kosten voor toename leefgebied door uitbreiding, voor de looptijd van dit SBP	112

Tabel 27: Raming kosten voor toename leefgebied door omvorming, voor de looptijd van dit SBP	113
Tabel 28: Raming jaarlijkse kosten voor onderhoudsbeheer, voor de looptijd van dit SBP	114
Tabel 29: Broedzekerheidscategorieën	117
Tabel 30: Indicatoren i.f.v. tussentijdse evaluatie	121

Figuren

Figuur 1: Verspreiding roerdomp in Vlaanderen (2000-2002; Vermeersch et al. 2004). Oranje: mogelijk broedgeval, rood: waarschijnlijk broedgeval, bordeaux: zeker broedgeval	26
Figuur 2: Verspreiding van roerdomp als mogelijke broedvogel (gebruik makend van de Sovon-criteria) in Vlaanderen tijdens de periode (2008-2012).....	27
Figuur 3: Aantal paren roerdomp in Vlaanderen per jaar sinds 1994.	27
Figuur 4: Verspreiding roerdomp in Wallonië (2001-2007).	28
Figuur 5: Situering belangrijkste broedgebieden roerdomp in Nederland.	30
Figuur 6: Verspreiding roerdomp in Nederland (2005-2008) (bron: www.sovon.nl).....	30
Figuur 7: Situering belangrijkste broedgebieden roerdomp in Frankrijk.	31
Figuur 8: Verspreiding roerdomp in Frankrijk (2010) (bron: www.inpn.mnhn.fr).	31
Figuur 9: Verspreiding roerdomp in het Verenigd Koninkrijk (bron: www.rspb.org.uk/).	32
Figuur 10: Verspreiding roerdomp in Europa (bron: www.birdlife.org).	33
Figuur 11: Trend van de roerdomp in Europa (bron: www.birdlife.org).....	34
Figuur 12: Trend van de roerdomp in Europa (bron: www.birdlife.org).....	35
Figuur 13: Verspreiding roerdomp wereldwijd (bron: www.birdlife.org)	35
Figuur 14: Waarnemingen en kernpopulaties van stierkikker in Vlaanderen – UTM-km-hokken waarin de soort is waargenomen (periode 1995 tot 2010) (bron: Hyla-databank, inventarisaties in het kader van Invexo).	57
Figuur 15: Instandhoudingsdoelstellingen voor de roerdomp in Vlaanderen per deelgebied op kaart weergegeven.	71
Figuur 16: Situering van Pulderbos-Krabbelshof.....	72
Figuur 17: Situering van Het Vinne en Klein Vinne (roze omlijning). Roze ingekleurde gedeelten zijn in eigendom en beheer van de provincie Vlaams-Brabant, blauw ingekleurde gedeelten zijn in eigendom en/of beheer van Natuurpunt.....	75
Figuur 18: Situering van 's Hertogengracht (roze omlijnd). Blauw ingekleurde gedeelten zijn in eigendom en/of beheer van Natuurpunt.	76
Figuur 19: Situering Aronst Hoek Noord (roze omlijnd). Blauw gekleurde zones zijn in eigendom en/of beheer van Natuurpunt.....	76
Figuur 20: Situering van de vijvers in het Prinsenveld en de Gemeentelijke visvijver van Geel in de driehoek Retie-Geel-Mol	78
Figuur 21: Situering potentieel broedgebied (rood) en foerageergebied (blauw) voor roerdomp in de Ijzervallei	80

Samenvatting

Het wetgevend kader om soortbeschermende maatregelen te realiseren in Vlaanderen, wordt in essentie gevormd door het Soortenbesluit (Besluit van de Vlaamse Regering van 15 mei 2009 met betrekking tot soortenbescherming en soortenbeheer). Het Soortenbesluit vermeldt verschillende aspecten omtrent soortenbehoud. Via het Soortenbesluit wordt de mogelijkheid geboden om op een actieve wijze aan soortbescherming te doen. Recent werden richtkaders en handleidingen uitgewerkt om de omzetting van de wetgeving naar de praktijk te faciliteren (Bomans & Damen 2012).

Gebruik makend van deze methodiek kunnen soortenbeschermingsprogramma's op een uniforme wijze uitgewerkt worden. Een soortenbeschermingsprogramma is een programma van soortenbehoudsmaatregelen dat met name gericht is op het verkrijgen van de gunstige staat van instandhouding van een inheemse soort of een groep van soorten in het gebied waarop het programma van toepassing is. Voorliggend rapport werd opgemaakt in opdracht van het Agentschap voor Natuur en Bos en betreft het soortenbeschermingsprogramma voor de roerdomp (*Botaurus stellaris*).

Het voorliggende document betreft bijgevolg een basisrapport voor een soortenbeschermingsprogramma zoals bedoeld in het Soortenbesluit voor de roerdomp conform de bepalingen in het Soortenbesluit, en is afgestemd met zowel het Besluit van de Vlaamse Regering van 23 juli 2010 tot vaststelling van de gewestelijke instandhoudingsdoelstellingen voor Europees te beschermen soorten en habitats, de definitieve goedkeuringen van de besluiten van de Vlaamse Regering tot aanwijzing van de voor de desbetreffende soorten relevante speciale beschermingszones en de bijhorende vaststellingen van de Vlaamse Regering van de instandhoudingsdoelstellingen en prioriteiten voor die speciale beschermingszones, als met de beslissingen van de Vlaamse Regering rond het geactualiseerd Sigmaplan en de hierbij (principeel) vastgelegde instandhoudingsdoelstellingen en prioriteiten.

De roerdomp is één van de meest karakteristieke moerasvogels die in Vlaanderen voorkomen. De roerdomp is een soort die zowel op nationaal als internationaal vlak een hoge beschermingsgraad kent. De soort is opgenomen in Bijlage II van zowel de Coventie van Bern (streng beschermde soorten) als de Conventie van Bonn (als onvoldoende beschermde migrerende soort). Beide verdragen streven naar het behoud van

de soort door het maken van internationale afspraken. Deze afspraken komen o.a. tot uiting in de Vogelrichtlijn. De roerdomp is opgenomen in Bijlage I van de Vogelrichtlijn, waardoor deze soort extra bescherming dient te krijgen. Op Vlaams niveau is de roerdomp opgenomen in het Soortenbesluit onder categorie 2 (soorten waarop de basisbeschermingsbepalingen van toepassing zijn). In uitvoering van het Soortenbesluit werd de roerdomp ook opgenomen in de Rode Lijst van Vlaamse Broedvogels. De soort is er opgenomen in de categorie 'Met uitsterven bedreigd'.

De soort is zowel binnen als buiten het broedseizoen afhankelijk van vegetaties van hoge, smalbladige moerasplanten, vooral riet, die permanent of periodiek onder water staan (er wordt uitgegaan van 30-50 ha geschikt rietland en open water nodig per broedpaar voor een lokaal goede staat van instandhouding). Door haar leefgebied voorkeur staat de populatie roerdompen in Vlaanderen

sterk onder druk. Tot halverwege de 20ste eeuw was het verdwijnen van moerasgebieden een belangrijke oorzaak voor een dalende populatie, de laatste decennia heeft de soort ook te kampen met de gevolgen van eutrofiëring, verdroging, tegennatuurlijk waterpeilbeheer, versnippering,....Voldoende grote en samenhangende leefgebieden geschikt voor de roerdomp, met voldoende oppervlakte aan structuurrijke en kwaliteitsvolle rietvegetaties en helder water met goede waterkwaliteit, zijn in onvoldoende mate aanwezig.

Op basis van de Europese Vogel- en Habitatrichtlijn werd het Natura 2000 netwerk afgebakend, een grensoverschrijdend netwerk van natuurgebieden met als doel de biodiversiteit in Europa te versterken. Naast de afbakening van Europees beschermde gebieden, wordt vanuit Europa tot doel gesteld om maatregelen te nemen om soorten en habitats vermeld op de Bijlages van de twee richtlijnen naar een 'gunstige staat van instandhouding' te brengen. De Vogelrichtlijn legt daarenboven nog enkele extra elementen op. Voor de bescherming, de instandhouding en het herstel van biotopen en leefgebieden worden in de eerste plaats de volgende maatregelen getroffen:

- instelling van beschermingszones;
- Onderhoud en ruimtelijke ordening overeenkomstig de ecologische eisen van leefgebieden binnen en buiten de beschermingszones;
- Herstel of opnieuw aanleggen van vernietigde biotopen;
- Aanleg van biotopen.

Om de Natura 2000-soorten en -habitats tegen 2050 in een goede staat van instandhouding te brengen, zijn er instandhoudingsdoelstellingen opgesteld, zowel op gewestelijk niveau (G-IHD) als op gebiedsniveau (S-IHD).

- In Vlaanderen werden in een eerste fase gewestelijke doelen geformuleerd voor het hele grondgebied (G-IHD, Besl. VI. Regering dd. 23/07/10). De G-IHD stellen dat de totale behoefte aan extra oppervlakte leefgebied voor het herstel van de populatie roerdomp 1390-2140 ha bedraagt, waarvan 540-900 ha binnen Sigmagebied. De Sigma-gebieden zijn voor de instandhouding van de soort bijgevolg essentieel.
- In een tweede stap werden op het lokale niveau per speciale beschermingszone doelen bepaald voor zowel de habitats als voor de soorten (S-IHD). Het totaal aan doelen wordt afgestemd op het gewestelijke niveau. Doelen en acties dienen bepaald te worden, zowel binnen als buiten de speciale beschermingszones, om de regionaal gunstige staat van instandhouding te realiseren.

Het soortenbeschermingsprogramma voor de roerdomp heeft bijgevolg hetzelfde doel als in de Gewestelijke Instandhoudingsdoelstellingen (G-IHD) algemeen wordt omschreven als 'een populatie roerdompen in Vlaanderen ontwikkelen in een regionaal gunstige staat van instandhouding'. Dit betekent (conform het G-IHD Besluit van 23 juli 2010) een uitbreiding van de populatie tot 75 paren met 2 kernpopulaties van minimaal 20 broedparen en een aantal satellietpopulaties van 3 - 5 broedparen. De resultaten van de laatste jaren geven een spreiding van het huidig aantal broedparen tussen 15 en 26 (zie ook tabel 6 blz. 24). De kernpopulaties worden voorzien in het Vijvergebied Midden-Limburg waar de soort momenteel al voorkomt en in de in het kader van het Sigma-plan nieuw te ontwikkelen leefgebieden. De totale behoefte aan extra oppervlakte leefgebied voor roerdomp bedraagt 1390-2140 ha waarvan 540-900 ha binnen Sigmagebied.

Naast het formuleren van doelen en acties binnen de IHD-rapporten zullen overige concrete soortbeschermende maatregelen genomen dienen te worden.

Het soortenbeschermingsprogramma voor de roerdomp is bijgevolg van toepassing op het volledige Vlaamse grondgebied. Enerzijds geldt het soortenbeschermingsprogramma voor de Habitat- en Vogelrichtlijngebieden waarvoor de soort werd aangemeld of tot doel gesteld is. Maar dit soortenbeschermingsprogramma is niet uitsluitend van toepassing op deze Natura 2000 gebieden. Het geldt voor het volledige Vlaamse grondgebied waar realistische potenties voor de soort aanwezig zijn. De focus ligt wel op de kerngebieden (Natura 2000 gebieden en gebieden die deel zijn van het Sigmaproject). Binnen de Natura 2000 gebieden werden er in de S-IHD rapporten reeds gebiedsspecifieke doelstellingen (aantallen) afgebakend (met uitzondering van het natuurreservaat IJzermonding, dat behoort tot SBZ-V 'Westkust' waarvoor nog geen S-IHD werden opgemaakt).

Totnogtoe werden er in Vlaanderen geen overkoepelende maatregelen voor de soort genomen. Er worden wel een aantal locatiespecifieke inspanningen verricht (bijvoorbeeld Life+ project 3WATER, heeft roerdomp als doelsoort), maar het aantal roerdompen blijft vrij laag. Een aantal 'ad hoc'-maatregelen worden soms genomen op locaties waar roepende vogels aanwezig zijn, maar deze goedbedoelde maatregelen komen veelal te laat of zijn ontoereikend om echt bij te dragen aan het succesvol tot broeden komen van de soort.

De soort verkeert in Vlaanderen dan ook in een slechte staat van instandhouding met een aantal territoria dat (in de periode 2008-2012) schommelt tussen 15 - 26 broedparen. In de periode 1973-1979 werden nog tot maximaal 60-65 paren geteld. Op dat ogenblik was de soort vooral in westelijk Vlaanderen al uit een aantal gebieden verdwenen. De toekomstperspectieven voor de soort zijn matig ongunstig. Hoewel recent sprake is van een stabilisatie en zelfs lokaal lichte toename van de aantallen (ook van overwinteraars en overzomeraars) en er een verdere lichte toename wordt verwacht door lokaal leefgebiedherstel.

Het bereiken van de aantallen noodzakelijk voor realisatie van een regionale gunstige staat van instandhouding, zal in Vlaanderen bijgevolg de nodige inspanningen vergen, zowel binnen als buiten Natura 2000 gebied. Kristische succesfactoren zijn de aanwezigheid van voldoende kwalitatieve riet- en moeraslandgebieden als broed- en foerageergebied, alsook aangrenzende natte graslanden als foerageergebied (in bijvoorbeeld strenge winters). Om dit te bereiken dient zowel ingezet te worden op het creëren van nieuw leefgebied, geschikt beheer in functie van de ecologische vereisten van roerdomp en het optimaliseren van de algemene milieukwaliteit in de omgeving.

De belangrijkste bedreigingen voor het behalen van deze doelstellingen en het realiseren van een gunstige staat van instandhouding van de roerdomp zijn, gezien de specifieke ecologische vereisten van de soort, meestal gekoppeld aan de kwaliteit en oppervlakte van het leefgebied. Relevante bedreigingen, zijn; medegebruik (recreatie en overige verstoring), problemen met waterhuishouding, verdroging, slechte waterkwaliteit (inclusief eutrofiëring, vervuiling en verzuring, te kleine oppervlakte leefgebied, versnippering, successie (inclusief suboptimaal beheer), een (te) kleine populatie, intensieve viskweek, invasieve uitheemse soorten, onvoldoende kennis van de roerdomp, kosten van natuurbeheer in functie van moerasvogels, die hoog kunnen oplopen in het geval van kleine moerasgebieden waar gepast waterpeilbeheer niet makkelijk realiseerbaar is.

Daarnaast zijn er een aantal kansen die ertoe kunnen leiden dat de doelstellingen van het SBP (sneller) gehaald kunnen worden. Relevante kansen zijn; roerdomp komt vooral voor in de natuurkerngebieden (die meestal reeds

beschermd zijn), integraal waterbeheer zal leiden tot een verbetering van de waterkwaliteit, extensieve viskweek als voedselbron, samenwerking tussen verschillende partners, recreatie creëert een groter draagvlak voor natuur en tot slot de realisatie van het Sigmaplan.

Om de einddoelstelling voor de soort te bereiken worden volgende 3 subdoelstellingen vooropgesteld, met daaraan gekoppeld strategieën om deze doelstellingen te realiseren;

1. Actief behoud en gunstig beheer van bestaand leefgebied
  - Strategie: Instandhouding oppervlakte en kwaliteit van bestaand leefgebied
  - Strategie: Gerichter beheer van bestaande en nieuwe leefgebieden
  - Strategie: Sensibilisatie en communicatie
2. Ontwikkeling nieuw leefgebied
  - Strategie: Ontwikkeling van nieuwe leefgebieden
  - Strategie: Sensibilisatie en communicatie
3. Vergroten (wetenschappelijke) kennis roerdomp
  - Strategie: Vergroten van ecologische kennis
  - Strategie: Monitoring

In het SBP wordt een actieplan voorgesteld, passend bij deze doelstellingen en strategieën.

Om de doelstelling van een duurzame broedpopulatie van de roerdomp in Vlaanderen te bereiken dienen volgende acties te worden uitgevoerd:

1. Behoud door aangepast – gericht beheer
2. Uitbreiden van bestaand broedhabitat
3. Aanleg van nieuwe broedhabitats
4. Visstandsbeheer/vijverherstelbeheer
5. Aangepast waterpeilbeheer
6. Verwijderen van houtige opslag in broedhabitat
7. Beheer van natte graslanden onmiddellijk grenzend aan broedleefgebied
8. Tegengaan van vraatschade door ganzen
9. Nutriëntenaanvoer aangrenzende gebieden beperken
10. Onderzoek naar invloed van beheer
11. Onderzoek naar broedsucces, jongenoverleving, dispersie en plaatstrouw
12. Jaarlijkse monitoring/inventarisatie in de gebieden besproken in dit SBP
13. Algemene communicatie naar aanleiding van inrichtings- en of beheerswerken
14. Recreatie (her)organiseren om verstoring te beperken

Gezien de belangrijkste leefgebieden voor roerdomp (of de gebieden met potenties om dit te worden) in de meeste gevallen al in eigendom en/of beheer zijn van de Vlaamse overheid of natuurbeherende instanties, beperkt het aantal actoren om deze acties te realiseren zich in hoofdzaak tot deze groep. Gebiedsspecifiek kunnen overige actoren uiteraard wel relevant zijn.

Een goede uitvoering van deze acties staat of valt met een goede landelijke coördinatie, een adequate voorlichting en een goed monitoringsysteem en onderzoekstraject om de effecten van de maatregelen te kunnen meten en de doelstellingen van het beschermingsplan te kunnen toetsen.

Net zoals voor veel soorten het geval zal zijn, is een termijn van 5 jaar vrij kort om tot een goed resultaat te kunnen komen en een regionale goede staat van instandhouding te realiseren voor de roerdomp. Het continueren van het soortbeschermingsprogramma zal dan ook, met al dan niet een bijsturing van het plan, zeker een noodzaak zijn om de einddoelstellingen van dit SBP, namelijk het bereiken van een regionale goede staat van instandhouding voor de roerdomp (minimaal 75 broedparen) te halen. Het actieoverzicht zal dan ook gecontinueerd moeten worden om tot een voldoende resultaat te komen.

Inleiding

Het wetgevend kader om soortbeschermende maatregelen te realiseren in Vlaanderen, wordt in essentie gevormd door het Soortenbesluit (Besluit van de Vlaamse Regering van 15 mei 2009 met betrekking tot soortenbescherming en soortenbeheer). Het Soortenbesluit vermeldt verschillende aspecten omtrent soortenbehoud. Via het Soortenbesluit wordt de mogelijkheid geboden om op een actieve wijze aan soortbescherming te doen. Recent werden richtkaders en handleidingen uitgewerkt om de omzetting van de wetgeving naar de praktijk te faciliteren (Bomans & Damen 2012).

Gebruik makend van deze methodiek kunnen soortenbeschermingsprogramma's op een uniforme wijze uitgewerkt worden. Een soortenbeschermingsprogramma is een programma van soortenbehoudsmaatregelen dat met name gericht is op het verkrijgen van de gunstige staat van instandhouding van een inheemse soort of een groep van soorten in het gebied waarop het programma van toepassing is. Voorliggend rapport werd opgemaakt in opdracht van het Agentschap voor Natuur en Bos en betreft het soortenbeschermingsprogramma voor de roerdomp (*Botaurus stellaris*).

De roerdomp is één van de meest karakteristieke moerasvogels die in Vlaanderen voorkomen. De soort is zowel binnen als buiten het broedseizoen afhankelijk van vegetaties van hoge, smalbladige moerasplanten, vooral riet, die permanent of periodiek onder water staan. Door haar leefgebied voorkeur staat de populatie roerdompen in Vlaanderen sterk onder druk. Tot halverwege de 20ste eeuw was het verdwijnen van moerasgebieden een belangrijke oorzaak voor een dalende populatie, de laatste decennia heeft de soort ook te kampen met de gevolgen van eutrofiëring, verdroging, tegennatuurlijk waterpeilbeheer, versnippering,....Voldoende grote en samenhangende leefgebieden geschikt voor de roerdomp, met voldoende oppervlakte aan structuurrijke en kwaliteitsvolle rietvegetaties en helder water met goede waterkwaliteit, zijn in onvoldoende mate aanwezig.

Op basis van de Europese Vogel- en Habitatrichtlijn werd het Natura 2000 netwerk afgebakend, een grensoverschrijdend netwerk van natuurgebieden met als doel de biodiversiteit in Europa te versterken. Naast de afbakening van Europees beschermde gebieden, wordt vanuit Europa tot doel gesteld om maatregelen te nemen om soorten en habitats vermeld op de Bijlages van de twee richtlijnen naar een 'gunstige staat van instandhouding' te brengen. De Vogelrichtlijn legt daarenboven nog enkele extra elementen op. Voor de bescherming, de instandhouding en het herstel van biotopen en leefgebieden worden in de eerste plaats de volgende maatregelen getroffen:

- instelling van beschermingszones;
- Onderhoud en ruimtelijke ordening overeenkomstig de ecologische eisen van leefgebieden binnen en buiten de beschermingszones;
- Herstel of opnieuw aanleggen van vernietigde biotopen;
- Aanleg van biotopen.

Om de Natura 2000-soorten en -habitats tegen 2050 in een goede staat van instandhouding te brengen, zijn er instandhoudingsdoelstellingen opgesteld, zowel op gewestelijk niveau (G-IHD) als op gebiedsniveau (S-IHD).

- In Vlaanderen werden in een eerste fase gewestelijke doelen geformuleerd voor het hele grondgebied (G-IHD, Besl. VI. Regering dd. 23/07/10). De G-IHD stellen dat de totale behoefte aan extra oppervlakte leefgebied voor het herstel van de populatie roerdomp 1390-2140 ha

bedraagt, waarvan 540-900 ha binnen Sigmagebied. De Sigma-gebieden¹ zijn voor de instandhouding van de soort bijgevolg essentieel.

- In een tweede stap werden op het lokale niveau per speciale beschermingszone doelen bepaald voor zowel de habitats als voor de soorten (S-IHD). Het totaal aan doelen wordt afgestemd op het gewestelijke niveau. Doelen en acties dienen bepaald te worden, zowel binnen als buiten de speciale beschermingszones, om de regionaal gunstige staat van instandhouding te realiseren.

Het soortenbeschermingsprogramma voor de roerdomp heeft bijgevolg hetzelfde doel als in de Gewestelijke Instandhoudingsdoelstellingen (G-IHD) algemeen wordt omschreven als 'een populatie roerdompen in Vlaanderen ontwikkelen in een regionaal gunstige staat van instandhouding'.

Naast het formuleren van doelen en acties binnen de IHD-rapporten zullen overige concrete soortbeschermende maatregelen genomen dienen te worden.

Het soortenbeschermingsprogramma voor de roerdomp is bijgevolg van toepassing op het volledige Vlaamse grondgebied. Enerzijds geldt het soortenbeschermingsprogramma voor de Habitat- en Vogelrichtlijngebieden waarvoor de soort werd aangemeld of tot doel gesteld. Maar dit soortenbeschermingsprogramma is niet uitsluitend van toepassing op deze Natura 2000 gebieden. Het geldt voor het volledige Vlaamse grondgebied waar realistische potenties voor de soort aanwezig zijn. De focus ligt wel op de kerngebieden (Natura 2000 gebieden en gebieden die deel zijn van het Sigmaproject). Binnen de Natura 2000 gebieden werden er in de S-IHD rapporten reeds gebiedsspecifieke doelstellingen (aantallen) afgebakend (met uitzondering van het natuurreservaat IJzermonding, dat behoort tot SBZ-V 'Westkust' waarvoor nog geen S-IHD werden opgemaakt).

Het bereiken van de aantallen noodzakelijk voor realisatie van een regionale gunstige staat van instandhouding, zal in Vlaanderen de nodige inspanningen vergen, zowel binnen als buiten Natura 2000 gebied.

Totnogtoe werden er in Vlaanderen geen overkoepelende maatregelen voor de soort genomen. Er worden wel een aantal locatiespecifieke inspanningen verricht (bijvoorbeeld Life+ project 3WATER, heeft roerdomp als doelsoort), maar het aantal roerdompen blijft vrij laag. Een aantal 'ad hoc'-maatregelen worden soms genomen op locaties waar roepende vogels aanwezig zijn, maar deze goedbedoelde maatregelen komen veelal te laat of zijn ontoereikend om echt bij te dragen aan het succesvol tot broeden komen van de soort. De soort verkeert in Vlaanderen dan ook in een slechte staat van instandhouding met een aantal territoria dat (in de periode 2008-2012) schommelt tussen 15 -26 broedparen.

Kritische succesfactoren voor het in een gunstige staat van instandhouding brengen van de soort zijn de aanwezigheid van voldoende kwalitatieve riet- en moeraslandgebieden als broed- en foerageergebied, alsook aangrenzende natte graslanden als foerageergebied (in bijvoorbeeld strenge winters). Om dit te bereiken dient zowel ingezet te worden op het creëren van nieuw leefgebied, , geschikt beheer in functie van de ecologische vereisten van Roerdomp en het optimaliseren van de algemene milieukwaliteit in de omgeving. Buitenlandse projecten (o.a. in Nederland, Frankrijk en Groot-Brittannië) tonen aan dat de uitvoering van een soortenbeschermingsprogramma succesvol kan zijn. Voorliggend rapport beschrijft de diverse aspecten gerelateerd aan het nemen van beschermingsmaatregelen voor de soort.

---

¹ Met uitzondering van de Demervallei

Het voorliggende document betreft bijgevolg een basisrapport voor een soortenbeschermingsprogramma zoals bedoeld in het Soortenbesluit voor de roerdomp conform de bepalingen in het Soortenbesluit, en is afgestemd met zowel het Besluit van de Vlaamse Regering van 23 juli 2010 tot vaststelling van de gewestelijke instandhoudingsdoelstellingen voor Europees te beschermen soorten en habitats, de definitieve goedkeuringen van de besluiten van de Vlaamse Regering tot aanwijzing van de voor de desbetreffende soorten relevante speciale beschermingszones en de bijhorende vaststellingen van de Vlaamse Regering van de instandhoudingsdoelstellingen en prioriteiten voor die speciale beschermingszones, als met de beslissingen van de Vlaamse Regering rond het geactualiseerd Sigmaplan en de hierbij (principeel) vastgelegde instandhoudingsdoelstellingen en prioriteiten.

1.1 Soortbeschrijving

- Naamgeving:

Tabel 1: Naamgeving van de soort.

Wetenschappelijke benaming	<i>Botaurus stellaris</i>
Nederlandse benaming	Roerdomp
Engelse benaming	Eurasian bittern or great bittern
Franse benaming	butor étoilé

De roerdomp behoort tot de klasse van de vogels (*Aves*) en hierbinnen tot de orde van de reigerachtigen (*Ciconiiformes*) en de familie van de reigers (*Ardeidae*).

- Herkenning

De roerdomp is een middelgrote (69-81 cm, 900 à 1.100 g), gedrongen, geelbruine reiger met een relatief korte, dikke nek, losse keelveren en relatief korte poten. De bovendelen vertonen een ingewikkeld patroon van zwarte V-vormige tekeningen op een lichtbruine grondkleur. De onderdelen zijn lichter met duidelijkere lengtestrepen (Adriaens & Ameeuw 2008). De snavel is dolkvormig en geelbruin gekleurd. De poten zijn groengelig met lange tenen.

De soort is zelden vliegend te zien. In vlucht ziet hij er plomp uit met brede vleugels, een korte en vooral niet gebogen nek en lange tenen. In de broedgebieden produceert de soort een kenmerkende en ver dragende zang die bestaat uit een diep keelgeluid. Deze zang wordt 3 tot 8 maal herhaald met korte intervallen en is vooral 's ochtends en 's avonds te horen.

- Levenswijze

Roerdompen zijn in West-Europa grotendeels standvogels, die hier in milde winters voldoende voedsel vinden. Bij strenge vorst echter wordt dit moeilijker en sterven vaak veel roerdompen. Herstel van de populatie na een strenge winter kan vijf tot tien jaar duren. In Nederland werden recent een aantal roerdompen van een zender voorzien, hieruit bleek dat de meeste vogels inderdaad in Nederland overwinteren, maar er zijn er ook die in Engeland en zelfs tot in Marokko vliegen en daar de winter doorbrengen (www.vogelbescherming.nl). Tijdens strenge winters trekken Oost-Europese

vogels vaak naar West-Europa. Roerdompen zijn gedurende heel het jaar solitair (Cramp 1980; Vanderydt in Vermeersch *et al.* 2004; www.roerdomp.info).

Er wordt één broedsel per jaar grootgebracht, waarbij gemiddeld 3-5 (uitzonderlijk tot 7) eieren gelegd worden, die vooral door het vrouwtje bebroed worden. Polygamie komt voor bij deze soort, waarbij een mannetje tot vijf vrouwtjes kan hebben (Cramp 1980).

De broedperiode loopt van begin maart tot eind augustus. Vanaf begin maart start de balts en van midden maart tot eind augustus vindt het nesten en paren plaats. De roep van de mannetjes is vaak de enige indicatie van hun aanwezigheid in een gebied (telling en monitoring gebeurt ook meestal op die manier). De territoriumgrootte (die kleiner is dan de benodigde oppervlakte leefgebied) varieert van 2 ha per zingend mannetje in uiterst geschikte gebieden, tot 40-50 ha elders. Nestbouw gebeurt enkel door het vrouwtje, waarna om de 2-3 dagen een ei gelegd wordt. Deze komen na 25 - 26 dagen uit, gespreid over 7-13 dagen. Het gemiddelde volume van de eieren is 39 cm³ (LPO 2006). Dit is bovendien een indirecte indicator van de aanwezigheid van voedsel voor het wijfje, in de week voordat de eieren gelegd worden. Het nest bevindt zich meestal op minder dan 50 m van de zangpost van het mannetje, uitzonderlijk is dit tot 500 m. Het vrouwtje voedt de jongen, monogame mannetjes brengen soms voedsel naar de omgeving van het nest. Na 50-55 dagen vliegen de jongen uit, kort erna zijn ze zelfstandig. Er is weinig bekend over het uitvliegssucces en het overleven van de kuikens. Eén van de belangrijkste factoren van een lage reproductie is predatie; de wijfjes van de roerdomp staan alleen in voor het grootbrengen van de jongen en moeten regelmatig het nest verlaten om voedsel te zoeken voor zichzelf en de kuikens (Cramp 1980).

De jongen trekken vanaf juli weg uit het broedgebied, bij adulte vogels is dit meestal pas wanneer het 's nachts begint te vriezen (vanaf eind september in Oost-Europa), tot in december is er nog wegtrek. Terugkeer naar de broedgebieden vindt plaats in februari – april. Na één jaar zijn vogels geslachtsrijp en kunnen ze beginnen broeden (Cramp 1980).

Voedsel wordt gezocht in gebieden die niet al te dicht begroeid zijn, zoals langs randen van rietkragen, extensieve natte graslanden, lage moerasvegetaties en open water. Het menu bestaat vooral uit vis, amfibieën en insecten; ook wormen, bloedzuigers, week- en schaaldieren, spinnen, hagedissen, kleine vogels en zoogdieren worden gegeten. Kuikens worden vooral met dikkoppen gevoerd (Cramp 1980).

- Leefgebied van de roerdomp:

Broedhabitat

De roerdomp stelt hoge eisen aan het broedhabitat. De soort heeft een sterke voorkeur voor rustige uitgestrekte (> 50 ha grote) halfopen tot open (> 30 % open water) waterrijke, aaneengesloten moerassen met overjarige, brede waterrietzones (> 100 m breed). In het Vijvergebied Midden-Limburg gaat de voorkeur uit naar oude rietvelden met een kniklaag (ophoping van de oude stengels), maar ook een onderlaag van grote zeggen (zeggenbult) is gunstig om te broeden. De zone is (periodiek) overstroomd (bij voorkeur als gevolg van een natuurlijke waterpeilfluctuatie met lagere peilen in de zomer en hogere peilen in de winter), maar vrij ondiep met weinig schommelingen in het waterniveau, een lage zuurtegraad en is omgeven door open gebieden met dieper water. Door het maaien van rietvelden kunnen geschikte foerageergebieden ontstaan (meer

randzones, ijlere rietvegetaties en betere beschikbaarheid prooien) (mededeling G. Beckers; Adriaens & Ameeuw 2008).

De broedplaats bestaat uit een nest van riet (23 à 50 cm diameter en 10 à 25 cm dik) en overige vegetatie, gebouwd in de buurt van of drijvend op het water temidden van dichte rietvelden. Bij onderzoek naar locaties van nesten van roerdomp bij visvijvers in het oosten van Polen was er een duidelijke voorkeur voor dichte en oude rietstengels. Ook in het Verenigd Koninkrijk en Frankrijk is er een voorkeur voor dicht riet, wellicht omdat het hierin voor predatoren moeilijker is om het nest te vinden. Om predatie tegen te gaan worden nesten ook vaak gebouwd waar het water diep genoeg is. Dit heeft als bijkomend voordeel dat er in de onmiddellijke omgeving van het nest voldoende voedsel beschikbaar is voor het vrouwtje. Aangezien zij in de meeste gevallen de jongen alleen voedert, is het belangrijk om in de onmiddellijke omgeving van het nest voldoende voedsel te vinden. Dit vermindert de kans op predatie van de jongen (Polak *et al.* 2008).

De kritische factoren voor het broedhabitat zijn bijgevolg de oppervlakte van het rietveld, de dichtheid van het riet en de waterstand. Roerdampen broeden niet in droge rietvelden, waar een tekort is aan aquatische voedselbronnen en verhoogde kans op predatie, of estuariene rietvelden, waar de zoutgehaltes te hoog zijn voor amfibieën om te overleven en waar getijdenwerking ervoor zou kunnen zorgen dat de nesten overstroomd worden en de voedselmogelijkheden beperkt worden.

Foerageerhabitat

Foerageerhabitat wordt zowel tijdens het broedseizoen als erbuiten gebruikt. Roerdampen frequenteren een gevarieerde range van leefgebieden om voedsel te zoeken: moerassen en rietvelden, extensieve natte graslanden, sloten, kleine vijvers, grote zeggenvegetaties, natte ruigtes, ... Deze moeten rijk zijn aan overgangszones riet-water en riet-grasland, met voldoende ondiepe zones (10-30 cm diep). Aangezien roerdampen zichtjagers zijn, is helder water hierbij van groot belang. Het foerageren gebeurt vooral 's morgens vroeg en 's avonds langs meer open water. Door hun specifieke leefgebiedvereisten zijn roerdampen in Vlaanderen tegenwoordig meestal enkel te vinden in gebieden met een beschermde status. Tabel 2 geeft weer welke vegetatietypes (met de respectievelijke codes van de biologische waarderingskaart (BWK) en de overeenkomstige habitattypes van de Natura 2000 habitatkaart) interessant zijn of potentie hebben als broed- en/of foerageerhabitat voor de roerdomp.

Tabel 2: Overzicht van de belangrijkste leefgebieden van de soort (in termen van BWK-codes en de link met Natura 2000 habitatcodes)

Belangrijk hierbij is dat er tussen de hier vermelde Natura 2000 habitattypes en de BWK-code geen 1 op 1 relatie bestaat. Zo kan het zijn dat slechts een zéér beperkt deel van de vegetaties gekarteerd volgens een BWK-code in Vlaanderen, het hier vermelde Natura 2000 type is.

Vegetatiegroep	BWK-code	BWK-omschrijving	Natura 2000	Functionaliteit
Stilstaande wateren	ae, aer, aev	Eutroof water ²	3150	Foerageerhabitat
Stilstaande wateren	ao	Oligotroof tot mesotroof water	3110, 3130, 3160	Foerageerhabitat
Moerassen	mr	Rietland en andere Phragmition-vegetaties	6430, 7140	Broed- en Foerageerhabitat
Moerassen	mc	Grote zeggenvegetatie	/	Foerageerhabitat
Moerassen	mk	Alkalisch laagveen	7230, 7140	Foerageerhabitat
Moerassen	ms	Zuur laagveen	/	Foerageerhabitat
Graslanden	hc	Dotterbloemgrasland	/	Foerageerhabitat
Graslanden	hj	Vochtig, licht bemest grasland gedomineerd door russen	/	Foerageerhabitat
Graslanden	hmo	Vochtig heischraal grasland	6230	Foerageerhabitat
Ruigten en pioniersvegetaties	hf	Moerasspirearuigte	6430	Foerageerhabitat
Struwelen	sf	Vochtig wilgenstruweel op voedselrijke bodem	/	Suboptimaal foerageerhabitat
Struwelen	so	Vochtig wilgenstruweel op venige of zure grond	/	Suboptimaal foerageerhabitat

In strenge winters kunnen bij algemeen voedselgebrek ook hp* (soortenrijk permanent cultuurgrasland met relictten van halfnatuurlijke graslanden) of hpr* (soortenrijk weilandcomplex met veel sloten en/of microreliëf) optreden als foerageerhabitat. Het betreft echter een uitzondering (bovendien bieden deze biotopen weinig dekking en voedsel) gezien de roerdomp dan vermoedelijk zuidelijker gaat overwinteren.

Beken en grachten (waterlopen werden niet gekarteerd op de BWK) vormen daarentegen in de winter wel een zeer belangrijke voedselbron.

² Niet elke eutrofe plas is gunstig foerageerhabitat; het water dient helder genoeg te zijn.

Habitatkwaliteit:

De ecologische vereisten van de habitatkwaliteit voor de roerdomp worden beschreven in Adriaens & Ameeuw (2008). Dit rapport beschrijft criteria voor de beoordeling van de lokale staat van instandhouding (LSVI) van de vogelrichtlijnsoorten. Het doel van dit rapport (en de tabellen met criteria en indicatoren voor de habitatkwaliteit per vogelsoort) is een instrument aan te reiken om de lokale staat van instandhouding van de soorten per Speciale Beschermingszone te evalueren.

Tabel 3: Overzicht criteria en indicatoren habitatkwaliteit roerdomp (Adriaens & Ameeuw 2008).

Criterium	Indicator	A-goed	B-voldoende	C-gedegradeerd	Opmerkingen	Referentie
Toestand van de populatie	Populatiegrootte	≥ 30 broedparen per kernpopulatie	20 - 30 broedparen per kernpopulatie	< 20 broedparen per kernpopulatie		Kalkhoven et al. 1995; Adriaensen et al. 2005; Piesschaert et al. 2007; Pouwels et al. 2002
Toestand van de populatie	Afstand tot nabije Populaties	< 15 km	15 - 35 km	≥ 35 km		Adriaensen et al. 2005
Habitatkwaliteit	Biotoop	Halfopen tot open waterrijke, aaneengesloten moerassen met overjarige, brede waterrietzones (≥ 100 m breed), rijk aan overgangszones riet- water en riet-grasland.	Halfopen tot open waterrijke moerassen, aaneengesloten of ecologisch met elkaar verbonden, met overjarige, brede waterrietzones (25 - 100 m breed), met enkele overgangszones riet-water of riet-grasland.	besloten of versnipperde moerassen; te weinig of te smalle (< 25 m brede) waterrietzones; weinig of geen overgangszones riet-water en riet- grasland		den Boer 2001; Gilbert et al. 2005a; Piesschaert et al. 2007; van der Hut 2001

criterium	Indicator	A-goed	B-voldoende	C-gedegradeerd	Opmerkingen	Referentie
Habitat-kwaliteit	Vegetatie (structuur)	Periodiek geïnundeerd of permanent in water staand rietland (riet, lisdodde) van minimaal enkele jaren oud, waar ophoping van oude stengels ('kniklaag') heeft plaatsgevonden, of een onderlaag aanwezig is van grote zeggen ('zeggenbult'); oppervlakte lage moerasvegetatie en oud plantenmateriaal als onderlaag ≥ 1 ha (per broedpaar); oppervlakte overjarig riet/lisdodde ≥ 2 ha (per broedpaar)	Periodiek geïnundeerd of permanent in water staand rietland (riet, lisdodde) van minimaal enkele jaren oud, waar ophoping van oude stengels ('kniklaag') heeft plaatsgevonden, of een onderlaag aanwezig is van grote zeggen ('zeggenbult'); oppervlakte lage moerasvegetatie en oud plantenmateriaal als onderlaag 0,5 - 1 ha (per broedpaar); oppervlakte overjarig riet/lisdodde 0,5 - 2 ha (per broedpaar)	Verruigd of verbost rietland; rietland dat begraasd wordt (leidt tot versnippering en verruiging); oppervlakte lage moerasvegetatie en oud plantenmateriaal als onderlaag $< 0,5$ ha (per broedpaar); oppervlakte overjarig riet/lisdodde $< 0,5$ ha (per broedpaar)		den Boer 2001; Tyler 1994; van der Hut 2001
Habitat-kwaliteit	Oeverzone / Randzone	Minimaal 1,5 km geschikte randzones (waterriet / beschut water en waterriet / beschut grasland) van waterrietvelden nodig per territorium	0,5 - 1,5 km geschikte randzones van waterrietvelden per territorium	$< 0,5$ km geschikte randzones van waterrietvelden per territorium		den Boer 2001; van der Hut 2001

Criterium	Indicator	A-goed	B-voldoende	C-gedegradeerd	Opmerkingen	Referentie
Habitat-kwaliteit	Openheid	open water beslaat $\geq$ 30% van het broedbiotoop	open water beslaat $\geq$ 30% van het broedbiotoop	rietvelden met te weinig open water ($<$ 30% van het broedbiotoop); open water zonder voldoende riet er rond		Gilbert et al. 2005a; Bibbey & Lunn 1982
Habitat-kwaliteit	Diepte	Vijvers en waterlopen tot 2.5 m diep in het midden en een ondiepere zone (10 - 30 cm diep/5 m breed) aan minstens één rand	Vijvers en waterlopen tot 2.5 m diep in het midden en een ondiepere zone (0,3 - 1m diep/5 m breed) aan minstens één rand	vijvers en waterlopen $\geq$ 2,5 m diep in het midden; geen ondiepere zones ($\geq$ 1 m diep)		Tyler 1994
Habitat-kwaliteit	Waterhuishouding	natuurlijk waterpeilbeheer met periodieke of permanente inundatiezones	waar natuurlijk waterpeilbeheer ontbreekt, kan het peil kunstmatig geregeld worden zodat er lage zomer- en hoge winterpeilen zijn.	onnatuurlijk waterpeilbeheer met stabilisering en/of omkering van zomer- en winterpeil		den Boer 2001
Habitat-kwaliteit	Waterkwaliteit	helder water	(vrij) helder water	troebel en/of geëutrofeerd water		den Boer 2001

Criterium	Indicator	A-goed	B-voldoende	C-gedegradeerd	Opmerkingen	Referentie
Habitat-kwaliteit	Oppervlakte	≥ 50 ha geschikt rietland per broedpaar ³	30 - 50 ha geschikt rietland per broedpaar	< 30 ha geschikt rietland per broedpaar		best professional judgement; Adriaensen et al. 2005; Cramp 1980; Devos et al. 2006; Sterckx & De Blust 2008; Tyler 1994; van der Hut 2001
Habitat-kwaliteit	Verstoring	nauwelijks of geen recreatie of andere menselijke verstoring van het broedgebied	zachte recreatie nabij het broedgebied, bv. extensief gebruikte wandelpaden	intensieve recreatie in het broedgebied; betreden en/of aantasten van moerasvegetaties		den Boer 2001

³ Advies INBOA.2008.191 biotoopbeschrijving en densiteiten van enkele Europese richtlijnsoorten. Dit advies is gebaseerd op de LSVI-tabellen maar verduidelijkt deze naar oppervlaktebehoeften. Voor roerdomp wordt vermeld dat het biotoop bestaat uit een combinatie van rietzones en overgangszones water/riet of riet/grasland met overeenkomstige bwk-codes ae, mc, mr, mz. Het open water maakt deel uit van de 30 - 50 ha rietland die in de LSVI-tabel vermeld staat.

Criterium	Indicator	A-goed	B-voldoende	C-gedegradeerd	Opmerkingen	Referentie
Habitat-kwaliteit	Beheer	gevarieerd beheer, verschillend van perceel tot perceel, in voldoende groot moerasgebied: periodiek maaien van riet in het najaar (bv. iedere 5 - 20 jaar in het ene perceel, ieder jaar in het andere; minstens 30 % van rietveld niet gemaaid, rest niet ouder dan 6 jaar, met niet meer dan 20 % jaarlijks gemaaid), regelen van het waterniveau (constant voldoende diep in ene perceel, afwisselend diep - ondiep in andere).	periodiek maaien van riet in het najaar (iedere 5 à 20 jaar; minstens 30 % van rietveld niet gemaaid, rest niet ouder dan 6 jaar, met niet meer dan 20 % jaarlijks gemaaid); regelen van het waterniveau (constant voldoende diep)	geen aangepast beheer, waardoor het riet te oud wordt, vegetatiesuccessie optreedt en het waterniveau tijdens het broedseizoen te hoog of te laag kan zijn		Gilbert et al. 2005b; Tyler 1994

1.2 Functies en waarden van de soort(en)

Onderstaand volgt een bespreking van functies en waarden van de soort. Het kan hierbij gaan om:

- ecosysteemdiensten van de soort en het culturele, socio-economisch en/of ecologisch belang van een soort voor de mens;
- sleutelfuncties van de soort;
- sleutelfunctie van de soort in het ecosysteem.

De soort levert geen rechtstreekse ecosysteemdiensten. Onrechtstreeks levert de soort wel belangrijke ecosysteemdiensten:

- Roerdomp is een kensoort voor riet- en moerasgebieden. Deze gebieden hebben zowel een waterbergende als een van nature waterzuiverende functie; maar ook een CO₂-vastleggende eigenschap. De toename van riet- en moerasland in functie van de hieraan gebonden vogelsoorten zoals roerdomp, levert in dit opzicht een beduidende ecosysteemdienst.
- Roepende roerdampen zijn voor heel wat mensen een ervaring op gebied van natuurbeleving.

De roerdomp kan ook gezien worden als een paraplu-soort voor een aantal andere soorten. De behoudsmaatregelen die getroffen worden voor roerdomp zullen ook gunstig zijn voor volgende meeliftende soorten die (deels) in hetzelfde leefgebied voorkomen (waarvan sommige ook een afnemende trend vertonen of zeldzaam voorkomen in Vlaanderen): woudaap, kwak, purperreiger, porseleinhoen en (in eerder beperkt aantal situaties, of voor beperkt deel van leefgebied), blauwborst en bruine kiekendief⁴. In §4 wordt vermeld welke acties positief zijn voor de meeliftende soorten (zonder negatieve impact voor de roerdomp).

Naast meeliftende vogelsoorten wordt in Brown *et al.* (2012) een overzicht gegeven van overige soortengroepen die positief beïnvloed worden door behoudsmaatregelen die getroffen worden voor de roerdomp. Moeras- en rietvelden bieden bijvoorbeeld een schuilplaats voor predatie, een foerageergebied,... . Onderstaande tabel geeft een overzicht.

Tabel 4: Criteria voor staat van instandhouding op basis van populatiegrootte.

Soortengroep	Soorten	Gebruik riet- en moersvegetatie
Zoogdieren	otter (<i>Lutra lutra</i>), woelrat (<i>Arvicola terrestris</i>), waterspitsmuis (<i>Neomys fodiens</i>), ree (<i>Capreolus capreolus</i>)	Profiteren van rietvegetatie als refugium
Vissen	driedoornige stekelbaars (<i>Gasterosteus aculeatus</i>) en rietvoorn (<i>Scardinius erythrophthalmus</i>)	Profiteren van maatregelen van peilbeheer (verhogen waterstand) zodat toegang tot de rietvegetatie mogelijk is Profiteren van diep water tussen de rietbedden als winterrefugium

⁴ Alhoewel een gedeelte van de bruine kiekendieven- en blauwborstenpopulatie tegenwoordig buiten rietvelden broedt, kunnen ze nog steeds beschouwd worden als typische soorten voor die habitat (Vermeersch *et al.* 2004)

Soortengroep	Soorten	Gebruik riet- en moersvegetatie
Amfibieën	bruine kikker (<i>Rana temporaria</i>), kleine watersalamander (<i>Lissotriton vulgaris</i>), gewone pad (<i>Bufo bufo</i>)	Bruine kikker maakt gebruik van seizonaal overstromde gebieden, kleine watersalamander en gewone pad maken gebruik van met dicht riet begroeide grachten
Vlinders	rietluipaard (<i>Phragmataecia castaneae</i>), kleine rietvink (<i>Simyra albovenosa</i>).	Gebruiken riet als waardplant

1.3 Verspreiding, populatiegrootte en trends

1.3.1 Situatie in Vlaanderen

1.3.1.1 Staat van instandhouding voor de roerdomp voor Vlaanderen

Regionale staat van instandhouding: zeer ongunstig

- Areaal; zeer ongunstig. Het actuele areaal (275 km²) is meer dan 10% afgenomen t.o.v. het areaal bij aanmelding.

Populatie; zeer ongunstig. De soort komt maar in een beperkt aantal gebieden en in lage aantallen voor, 10-15 broedparen) In de periode 1973-1979 werden nog tot maximaal 60-65 paren geteld. Op dat ogenblik was de soort vooral in westelijk Vlaanderen al uit een aantal gebieden verdwenen. (G-IHD rapport Gewestelijke doelstellingen voor de habitats en soorten van de Europese Habitat- en Vogelrichtlijn voor Vlaanderen, Rapport van 08/05/2009 ,blz 419)

Tabel 5: Criteria voor staat van instandhouding op basis van populatiegrootte.

Criterion	Indicator	A goed	B voldoende	C Gedegra- deerd	Referentie
Toestand van de populatie	Populatie-grootte	≥ 30 broedparen per kern-populatie	20 - 30 broedparen per kern-populatie	< 20 broedparen per kern-populatie	Kalkhoven et al. 1995; Adriaens en et al. 2005;

- Habitatkwaliteit; zeer ongunstig. In Vlaanderen is de soort beperkt tot grote rietlanden (minimaal 30 ha) in gebieden met een voldoende groot voedselaanbod (vooral vissen en amfibieën). Die grote rietvelden zijn zeldzaam in Vlaanderen en de bestaande, door de roerdomp bezette rietvelden worden hier en daar bedreigd door te lage waterstanden en verzuivering.
- Toekomstperspectieven; matig ongunstig. Hoewel recent sprake is van een stabilisatie en zelfs lokaal lichte toename van de aantallen (ook van overwinteraars en overzomeraars) en er een verdere lichte toename wordt verwacht door lokaal leefgebiedherstel.

Historische verspreiding en aantallen (bron: Vanderydt in Vermeersch *et al.* 2004)

In de periode 1973-1977 werd het Belgische broedbestand geschat op 60-65 paren en bleek er van een afname nog geen sprake⁵, integendeel zelfs. Met uitzondering van hooguit enkele paren in Wallonië situeerden alle broedgevallen zich in Vlaanderen. Daarna ging het snel bergaf met de soort. In 1982 – amper 5 jaar later – leverde een raming slechts 30 paren op (Maes *et al.* 1985). Mogelijk werden de aantallen in de Limburgse Kempen toen enigszins onderschat. Gabriëls *et al.* (1994) vermelden nog hooguit 15 paren in Limburg voor 1987, terwijl omstreeks 1990 de kaap van 10 paren niet meer gehaald werd. In de jaren 90 werd een nieuw dieptepunt bereikt. Tussen 1994 en 2000 telde de Vlaamse populatie nooit meer dan 3 tot 8 paren of territoria. In 2001 en 2002 werd de negatieve trend voor het eerst weer lichtjes omgebogen. Dit werd voorafgegaan door een stijging van het aantal overwinterende vogels.

De populatieafname van de roerdomp ging tevens gepaard met een aanzienlijke areaalinkrimping. Tijdens het atlasonderzoek in 1973-1977 was de soort al nagenoeg volledig verdwenen uit de westelijke helft van Vlaanderen. Alleen nabij Blankenberge werd nog een (zeker) broedgeval gemeld. Het laatste waarschijnlijke broedgeval op de Blankaart te Woumen dateert van 1971 (Devos 2003). In de Leie- en Scheldevallei verdween de soort reeds begin jaren 60 (Menschaert 1991).

De soort trok zich in de jaren 80 volledig terug in de Kempen, maar ook daar namen de aantallen snel af. In de Antwerpse Kempen (vooral omgeving Mol, Postel, Kasterlee) werden in de periode 1980-1982 nog ongeveer 8 paren geteld, maar in de jaren 90 was de soort er zo goed als verdwenen. Ook in Limburg ging het aantal vestigingen gevoelig achteruit. Tijdens de eerste provinciale atlas (1974-1983) werd de soort nog vastgesteld in 41 kilometerhokken, tegenover slechts 5 tijdens het atlasonderzoek in de periode 1989-1992. Belangrijke vijvercomplexen in midden-Limburg – goed voor nog enkele tientallen broedparen in de eerste helft van de jaren 80 – werden zo goed als verlaten.

1.3.1.2 Recente verspreiding en aantallen

- Atlasperiode (2000-2002)

Tijdens de onderzoeksperiode voor de 'Atlas van de Vlaamse broedvogels 2000-2002' (Vermeersch *et al.* 2004) werd de roerdomp in 10 atlashokken (i.e. hokken van 5 x 5 km) gemeld (een bezettingspercentage van 1,6 %). Zekere broedgevallen zijn soms moeilijk vast te stellen en beperken zich tot 4 hokken. In nog eens 4 hokken werden waarschijnlijke broedgevallen genoteerd. Voor twee hokken werd de soort als mogelijke broedvogel genoemd. Voor zover men nog van een kerngebied in Vlaanderen kan spreken, situeert dit zich in het midden-Limburgs vijvergebied waar de soort tot broeden komt in natuurreservaten zoals de Wijvenheide, het Wik en de Maten. Het beste hok ligt in de buurt van Genk met 4 zekere broedgevallen. In Noord-Limburg blijven enkele geïsoleerde broedplaatsen goed bezet (Hageven te Neerpelt, Luysen-Mariahof in Stampprooierbroek), wellicht omdat ze goed aansluiten bij de kleine populatie in Noord-Brabant (NL). Verder was er een waarschijnlijk broedgeval in de vallei van de Ziepbeek te Rekem-Lanaken. Buiten Limburg werd met zekerheid gebroed in De Zegge te Geel. Voor het eerst sinds 1979 kwam hier zowel in 2001, 2002 als 2003 opnieuw 1 paar tot broeden. Een grotere verrassing was een broedgeval in het Groot

---

⁵ Bron; broedvogelatlas (Carlo Vanderydt, 2004).

Rietveld te Melsele in 2002. In 2003 waren hier 2 roepende mannetjes aanwezig (Spanoghe *et al.* 2003). Alles samen werden tijdens de drie atlasjaren respectievelijk 6, 8-11 en 11-12 territoria geteld in Vlaanderen. Een overzicht hiervan is te vinden in Figuur 1.

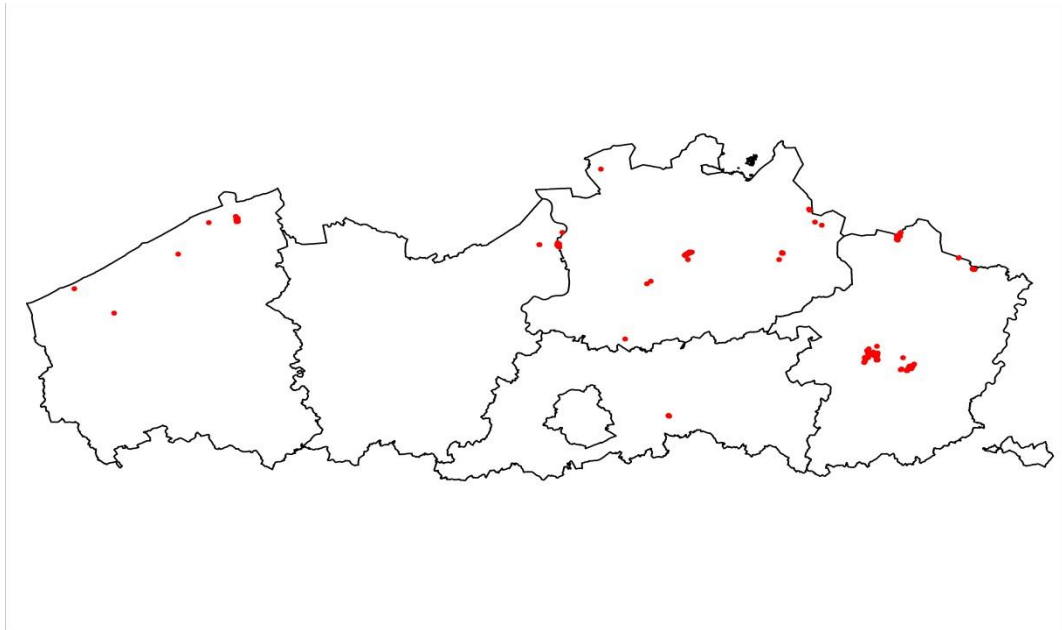
Figuur 1: Verspreiding roeddomp in Vlaanderen (2000-2002; Vermeersch *et al.* 2004). Oranje: mogelijk broedgeval, rood: waarschijnlijk broedgeval, bordeaux: zeker broedgeval

- Recente periode

Eind 2013 dienden alle Europese lidstaten bij Europa in het kader van artikel 12 van de Vogelrichtlijn te rapporteren over de status van vogelsoorten met instandhoudings-populatiedoelen en van typische vogelsoorten van Natura 2000 habitattypes (Anselin *et al.* 2013). Tabel 6 geeft het aantal broedparen voor roeddomp in Vlaanderen tijdens de periode 2007-2012, het minimum en maximum aantal/schatting voor 2007-2012, de populatiedoelen zoals bepaald tijdens de G-IHD's, de procentuele afstand tussen de recente populatie en de populatiedoelen met maximum en minimum voor 2007-2012 of indicatieve trend en een indicatieve weergave van de recente trend bij deze soort (+ toename, - afname, S stabiel, F fluctuerend, ? trend onzeker of niet gekend). Een broedpaar wordt hier bepaald volgens de criteria die besproken worden in van Dijk & Boele (2011). Hierbij is de aanwezigheid van een volwassen vogel in geschikt biotoop tussen 1 april en 10 juni voldoende om van een mogelijk broedpaar te spreken. Een overzicht van de ligging van de broedlocaties tijdens de periode 2008-2012 is te vinden op Figuur 2. Hierin is elke stip het centrum van het 5 km-hok waarin gebroed werd. De broedlocatie in de Achterhaven van Zeebrugge bestaat ondertussen niet meer. Er is sinds 2012 wel een territorium in het Pompje, compensatiegebied voor de haven van Zeebrugge, met een succesvol broedgeval in 2014.

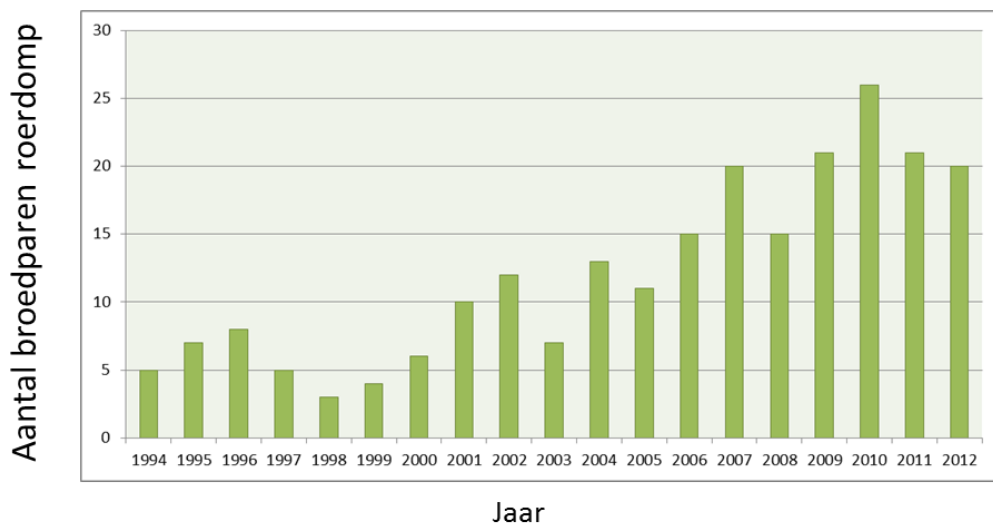
Tabel 6: Populatieschatting (territoria volgens Sovon-criteria) 2006-2012.

Soort-naam	2007	2008	2009	2010	2011	2012	Min-Max	POP-doel	% van POP doel	Trend recent
Roeddomp	20	15	21	26	21	20	15-26	75	-80/-65	S

Figuur 2: Verspreiding van roerdomp als mogelijke broedvogel (gebruik makend van de Sovon-criteria) in Vlaanderen tijdens de periode (2008-2012).

De meest recente cijfers gecombineerd met deze uit Vermeersch & Anselin (2009) resulteren in Figuur 3. Hieruit blijkt dat de populatie sinds de broedvogelatlas licht toegenomen is, met de laatste 4 jaren ongeveer 20 à 25 paren. De regionale staat van instandhouding blijft echter nog steeds zeer ongunstig.

Figuur 3: Aantal paren roerdomp in Vlaanderen per jaar sinds 1994.⁶

⁶ De data van 2013 wijzen op een recente afname van de populatie in Limburg, maar nog niet alle Vlaamse data werden verzameld op het moment van het schrijven.

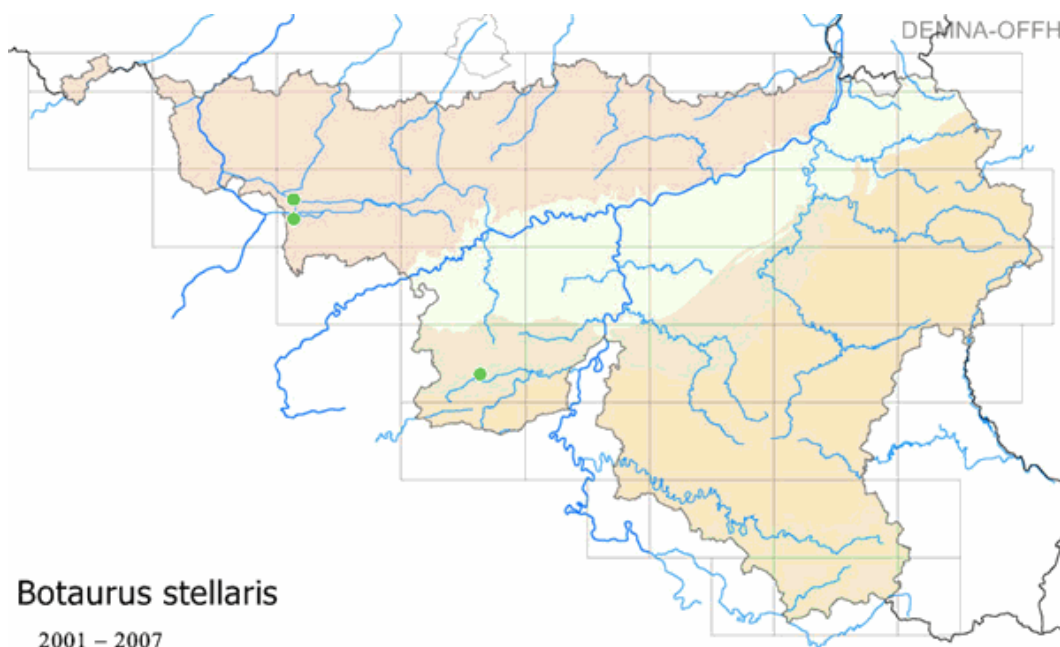
1.3.2 Situatie in Wallonië (bron: Jacob in Jacob et al. 2010)

Verspreiding

Het verspreidingsgebied in Wallonië is zeer beperkt, gezien de beperkte aanwezigheid van grote oppervlakten moeras- en rietvegetatie. Recent (2001-2007) waren enkel op de volgende twee locaties zangposten aanwezig:

- Moerassen en rietvelden van Harchies (onregelmatige broedvogel in het verleden), vooral in de vallei van de Haine in Henegouwen
- Verspreide rietvelden tussen Samber en Maas (bv. meer van Virelles)

Bewijs voor geslaagde broedgevallen werd echter niet vastgesteld, onder andere het lang aanwezig zijn van zingende vogels wijst zelfs eerder op ongepaarde mannetjes dan op broedparen. De verspreiding van de roerdomp als broedvogel in Wallonië tijdens de atlasperiode (2001-2007) wordt op onderstaande figuur weergegeven.

Figuur 4: Verspreiding roerdomp in Wallonië (2001-2007).

Tijdens de winter komt de soort in Wallonië meer verspreid voor (bv. aan de meren van Roly).

Leefgebied

In Wallonië komt de soort voor in dichte rietvelden (dichtheden van minstens 150-200 rietstengels/m²), en verder ook in verse moeras- en rietlanden, in natte graslanden en soms ook in moerassige bossen. Territoria van mannetjes zijn meestal 10-20 ha groot, hoewel ze soms ook in kleine gebieden (2 ha) aanwezig kunnen zijn. De voornaamste knelpunten voor de soort in Wallonië zijn de beperkte oppervlakte riet, de vaak gedegradeerde toestand van de rietmoerassen, het risico op nestpredatie en de invloed van koude winters op de kleine populatie.

Evolutie

Gedurende de volledige 20^e eeuw was de soort zeldzaam als broedvogel in Wallonië. Enkel in Virelles en in (de omgeving van) de moerassen van Harchies

werd succesvol gebroed vanaf 1946. Het laatste zekere broedgeval dateert van 1987 in Baudour (in de buurt van Harchies), de laatste aanwijzing van broeden (transport van voedsel) van 1999 in Harchies. Elders zijn er in het voorjaar soms gedurende korte tijd zangposten, zonder dat dit tot broedgevallen leidt. Door het verborgen gedrag van de soort is het mogelijk dat af en toe een broedgeval onopgemerkt bleef. In de aangrenzende regio Nord-Pas-de-Calais in Noord-Frankrijk waren er in 2000 nog drie zangposten (Godin 2006).

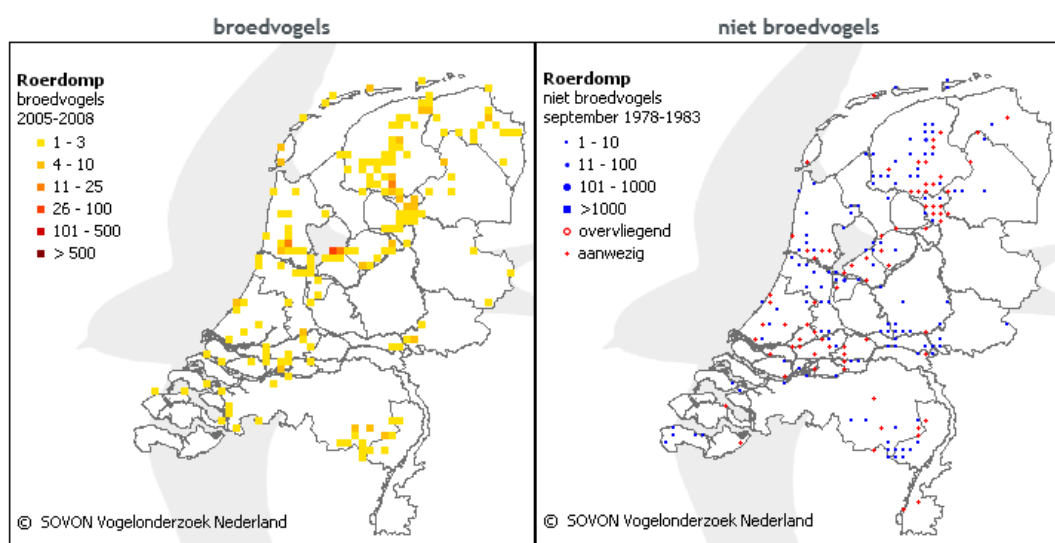
1.3.3 Situatie in overige aangrenzende regio's (Nederland, Frankrijk, Verenigd Koninkrijk, Duitsland)

Nederland

In Nederland werd in 2003 naar aanleiding van het 'Jaar van de roerdomp' een grootschalige inventarisatie gehouden. Daaruit kwamen de Oostvaardersplassen en de Wieden naar voor als de belangrijkste roerdomp-bolwerken, met respectievelijk 49 en 33 territoria. Samen waren deze gebieden goed voor ruim een kwart van de Nederlandse populatie. De regio Zaanstreek kent eveneens verschillende gebieden met roerdompen, die samen ook een belangrijk deel van de landelijke populatie herbergen. In 2003 werden hier minimaal 32 territoria vastgesteld. Buiten deze bolwerken zijn er concentraties in het Lauwersmeer (11 paren), de Weerribben (10), in het centrale en zuidelijke deel van Friesland (26) en in Zuidoost-Brabant (minimaal 14). Op alle grote Waddeneilanden zijn één of meerdere roerdompen aanwezig. Regio's met veel moerassen maar zonder roerdompen zijn de Utrecht-Hollandse Laagveenplassen (Vechtplassengebied, Nieuwkoopse Plassen), Zuidwest-Friesland, Berkheide/Meijendel en Zeeuws-Vlaanderen (van Turnhout *et al.* 2003).

Figuur 5: Situering belangrijkste broedgebieden roedomp in Nederland. Onderstaande verspreidingskaarten geven een gedetailleerd overzicht van de verspreiding.

Figuur 6: Verspreiding roedomp in Nederland (2005-2008) (bron: www.sovon.nl).

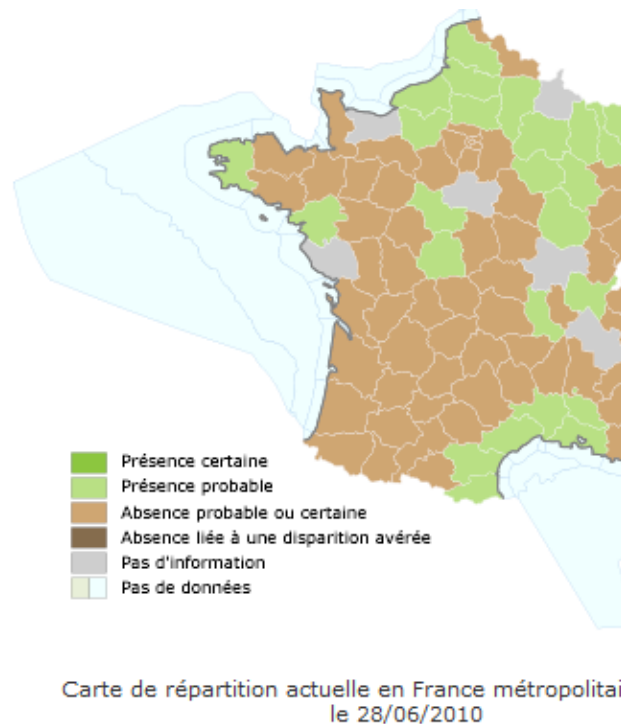
Frankrijk

De Franse populatie was in 2000 verspreid over 7 kerngebieden, waarvan de Camargue en ruime omgeving, met 99 zangposten de grootste Franse populatie was. Andere kerngebieden waren de meren langs de Middellandse Zee (Languedoc-Rousillon) met 47 zangposten, de moerassen van de Loire-Atlantique (27-42 zingende mannetjes), de Brenne (31-35 zangposten), de Lorraine (25-35 zangposten), Picardië (17-21 zangposten) en het Seine-estuarium (15-20 zangposten in 2000), 28-29 in 2001) (LPO 2007).

Figuur 7: Situering belangrijkste broedgebieden roerdomp in Frankrijk.

Figuur 8 geeft een overzicht van de actuele verspreiding van de soort (2010).

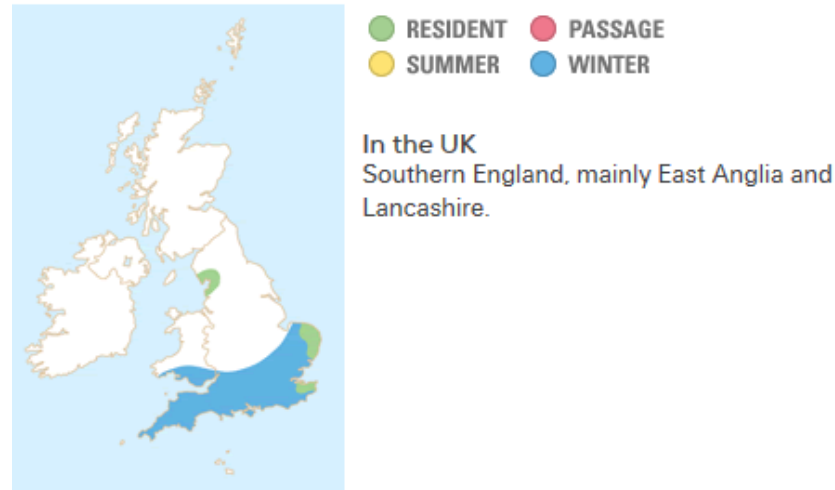

Figuur 8: Verspreiding roerdomp in Frankrijk (2010) (bron: www.inpn.mnhn.fr).

Verenigd Koninkrijk

In het zuidoosten van Engeland werden in 2011 67-82 zangposten genoteerd, verspreid over 39 locaties (Holling *et al.* 2013). Er overwinteren jaarlijks ongeveer 600 vogels (www.rspb.org.uk).

Figuur 9 geeft een overzicht van de actuele verspreiding van de soort.

Figuur 9: Verspreiding roerdomp in het Verenigd Koninkrijk (bron: www.rspb.org.uk/).

Duitsland

In Duitsland bevindt de overgrote meerderheid van de populatie zich in het noordoosten van het land (Rheinwald 1993).

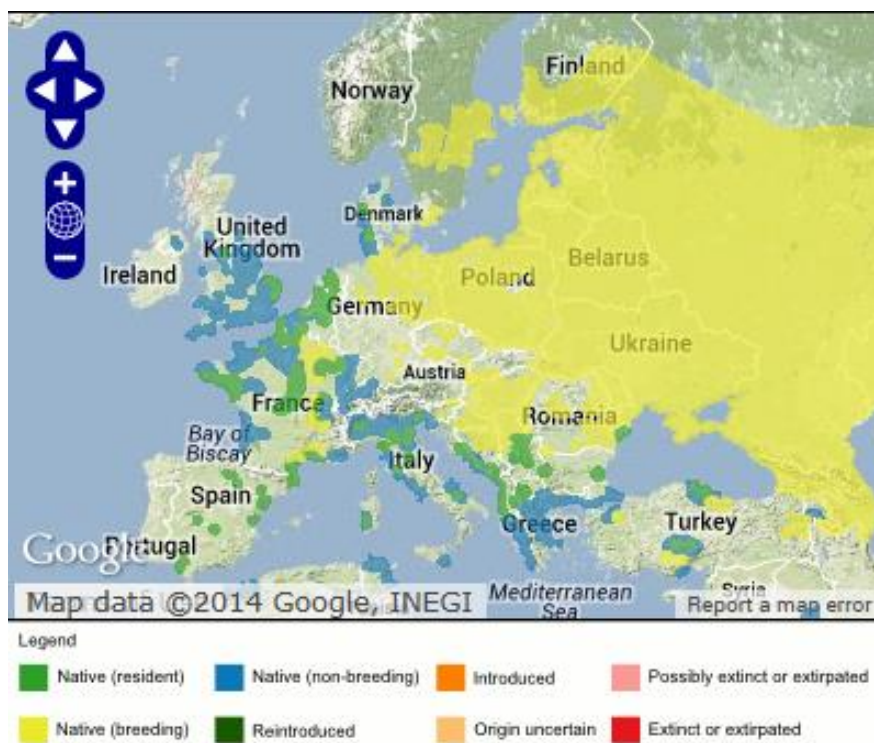
1.3.4 Situatie op Europese schaal (bron: www.birdlife.org)

De verspreiding van de roerdomp op Europese schaal situeert zich in de volledige Palaearctische zone, waar een populatie tussen 34.000 en 54.000 broedparen voorkomt (de gegevens hebben betrekking op het aantal zangposten, niet op het aantal broedparen). De roerdomp broedt over een breed front in Europa, waar hij de noordgrens van zijn areaal bereikt in het zuiden van Zweden en Finland. In Centraal- en Oost-Europa (Polen, Oekraïne, Wit-Rusland, Roemenië) bevinden zich de grootste populaties. Westelijker zijn er belangrijke broedgebieden in Frankrijk, Zweden en Nederland. In Zuid-Europa is de verspreiding eerder fragmentarisch. In Oost-Europa zijn de populaties overwegend stabiel en toenames werden gemeld uit Finland, Denemarken en Estland. Daartegenover staat de negatieve trend in West-Europa als gevolg van vervuiling, verdwijning en versnippering van het leefgebied.

De populatie kende een significante daling tussen 1970 en 1990, maar de situatie leek te verbeteren in de periode 1990-2000 waarin de populatie stabiel bleef of steeg in heel Europa (met uitzondering van Oekraïne). Globaal is de toestand van de populatie echter nog niet hersteld tot de situatie van voor de terugval.

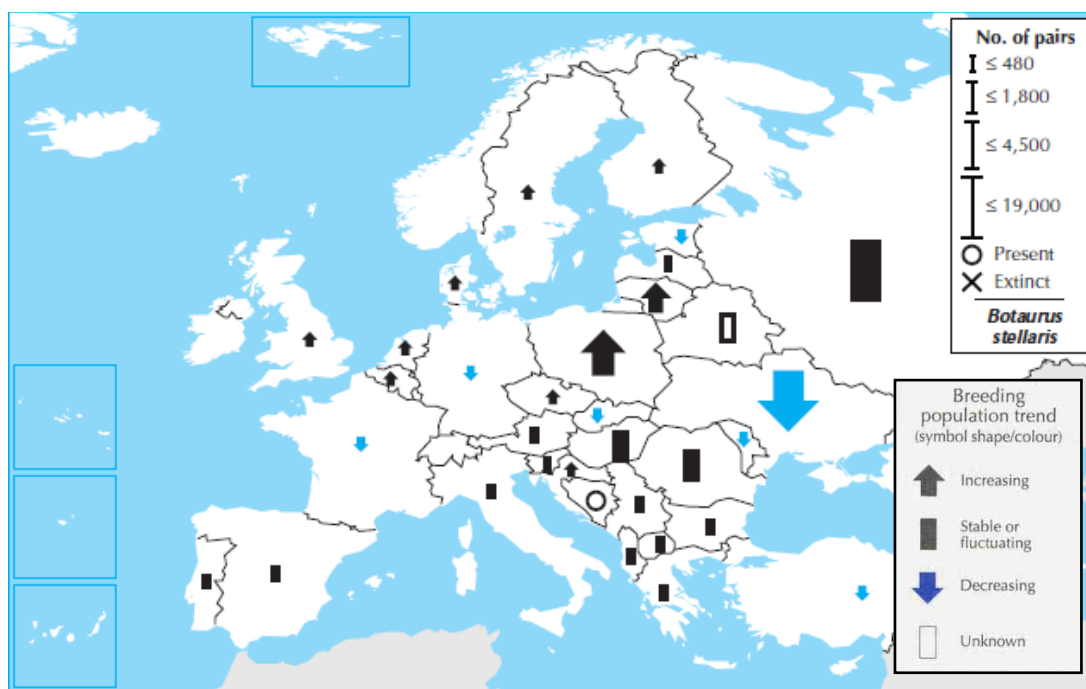
De belangrijkste kern van de populatie is geconcentreerd in Oost-Europa: Rusland (13.000-25.000 broedparen), Oekraïne (10.000-15.000 broedparen), Polen (4.100-4.800 broedparen), Roemenië (1.500-2.000 broedparen) en Wit-Rusland (950-1.200 broedparen). In West- en Zuid-Europa zijn de populaties marginaal en het aantal blijft beperkt tot enkele honderden of tientallen broedparen. Voor wat betreft het voorkomen in de ons omringende landen wordt

verwezen naar §1.3.3. De gunstige ontwikkeling in Polen en de Baltische staten (met uitzondering van Estland) en Scandinavië is echter bemoedigend voor de soort.

Figuur 10: Verspreiding roedomp in Europa (bron: www.birdlife.org).

De populatie in de Europese Unie bedraagt 9.400 à 12.150 zingende mannetjes, dit vertegenwoordigt tussen de 20 en 31% van de populatie in de Palearctische zone. In 22 landen van de Europese Unie komt de soort als broedvogel voor, waarvan 13 landen meer dan 100 koppels kennen en 97% van de populatie vertegenwoordigen (Duitsland, Oostenrijk, Denemarken, Estland, Finland, Frankrijk, Hongarije, Letland, Litouwen, Nederland, Polen, Roemenië en Zweden).

Figuur 11: Trend van de roerdomp in Europa (bron: www.birdlife.org).

Country	Breeding pop. size (pairs)	Year(s)	Trend	Mag. %	References
Albania	5 – 15	96–02	0	0–19	
Austria	100 – 130	98–02	0	0–19	
Belarus	950 – 1,200	97–02	?	–	
Belgium	12 – 20	95–02	+	0–19	1
Bosnia & HG	Present	85–89	?	–	1
Bulgaria	20 – 70	95–02	(0)	(0–19)	
Croatia	60 – 100	02	(+)	(>80)	54, 16
Czech Rep.	30 – 40	00	+	30–49	
Denmark	200 – 300	99–00	+	10–19	16
Estonia	100 – 150	98	–	20–29	1
Finland	200 – 300	99–01	+	100	
France	270 – 317	00	–	0–9	6
Germany	360 – 620	95–99	–	20–29	
Greece	10 – 15	02	0	0–19	
Hungary	700 – 1,000	98–01	0	0–19	
Italy	50 – 70	03	F	30–49	6
Latvia	300 – 500	00–03	(0)	(0–19)	23
Lithuania	800 – 1,000	99–01	+	0–19	20
Macedonia	(1 – 10)	99–00	(0)	(0–19)	
Moldova	30 – 40	90–00	–	20–29	
Netherlands	200 – 250	98–00	+	34	1
Poland	4,100 – 4,800	02–03	(+)	(0–19)	10, 11
Portugal	0 – 3	02	(F)	(–)	
Romania	(1,500 – 2,000)	99–02	(0)	(0–19)	
Russia	(13,000 – 25,000)	90–00	0	0–19	8, 31, 33, 44, 70, 73, 104
Serbia & MN	200 – 300	95–02	0	0–19	1, 29, 78, 101, 100, 203, 155
Slovakia	50 – 100	80–99	–	30–49	
Slovenia	0 – 2	90–00	F	>80	
Spain	0 – 50	98–02	(F)	(–)	10, 16
Sweden	360 – 400	99–00	+	10–19	
Turkey	(300 – 600)	01	(–)	(0–19)	
Ukraine	10,000 – 15,000	90–00	–	5–9	
UK	21 – 21	97–01	+	16	
Total (approx.)	34,000 – 54,000	Overall trend Stable			
Breeding range	>3,000,000 km²	Gen. length. 4	% Global pop. 25–49		

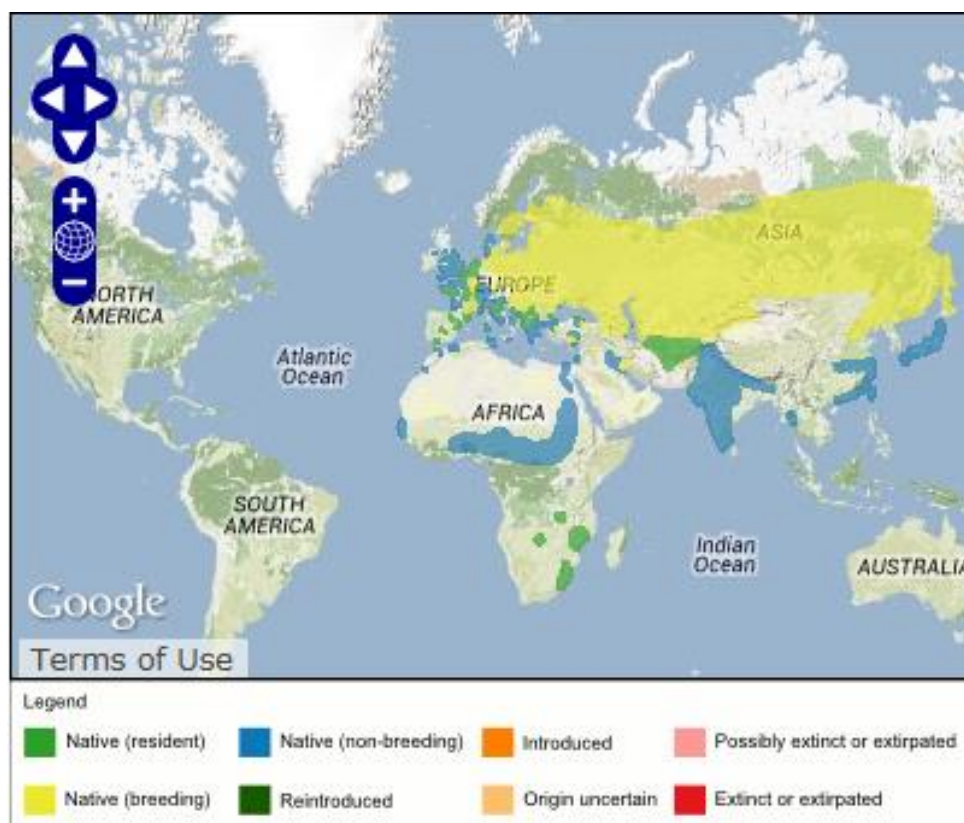
Trend direction (codes)	Trend magnitude categories (%)				
	0–19	20–29	30–49	50–79	>80
Increasing (+)	+1	+2	+3	+4	+5
Decreasing (-)	-1	-2	-3	-4	-5
Stable (0)	0	n/a	n/a	n/a	n/a
Fluctuating (F) ¹	n/a	F	F	F	F
New breeder (N) ²	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a
Extinct (X) ³	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a

1. Species that underwent interannual changes exceeding 20% during 1990–2000, but whose numbers remained broadly stable over the decade as a whole.
 2. Species that began to breed regularly during 1990–2000, either for the first time or as part of a recolonisation.
 3. Species that went extinct during 1990–2000, or which were recorded during 1970–1990 in *Birds in Europe* but not since.

Figuur 12: Trend van de roerdomp in Europa (bron: www.birdlife.org).

1.3.5 Voorkomen en trends op wereldschaal

De populatie op wereldschaal wordt geschat op 110.000-340.000 individuen (bron: Wetlands International, 2006). De roerdomp broedt in grote delen van Europa, Noord-Afrika en Centraal- en Oost-Azië. In Noord-Europa is de soort in de winter afwezig, in Centraal- en West-Europa is ze gedeeltelijk standvogel en in Zuid-Europese landen broeden de vogels slechts sporadisch maar wordt wel overwinterd door noordelijkere vogels.

Figuur 13: Verspreiding roerdomp wereldwijd (bron: www.birdlife.org)

1.4 Kennis over beheer en monitoring van de soort(en)

Om enerzijds op een onderbouwde wijze acties met betrekking tot beheer te kunnen formuleren binnen het SBP en anderzijds ook om het succes van het SBP te kunnen evalueren, dient hier aangegeven te worden welke kennis aanwezig is m.b.t. beheermaatregelen voor de soort en methoden voor monitoring van de soort.

De kennis over het beheer is voldoende maar altijd voor verbetering vatbaar:

→ zie beheeradvies paragraaf 4.2.3

De kennis over monitoring van de soort is goed:

→ zangposten van mannetjes inventariseren; zie paragraaf 5.3

1.5 Kennisniveau

Hier wordt enerzijds een inschatting gemaakt van de kwaliteit van de gebruikte gegevens bij de weergave van verspreiding, populatiegrootte en trends, en wordt ook een inschatting gegeven over de kwaliteit van aanwezige kennis om de soort(en) te beschrijven (levenswijze en leefgebied), de soort(en) te monitoren en succesvolle beheermaatregelen te kunnen formuleren.

(goed = actuele informatie, gebaseerd op onderbouwd onderzoek en monitoring (bv. beschreven in G-IHD), matig = oudere gegevens, maar gebaseerd op onderbouwd onderzoek en monitoring / actuele gegevens op basis van expert-opinie, slecht = andere minder gedetailleerde gegevensbronnen).

Tabel 7: Overzicht van het wetenschappelijke kennisniveau over de roerdomp m.b.t. verspreiding, populatiegrootte en trends (0=slecht, 1=matig, 2=goed)

	Verspreiding	Populatiegrootte	Trends
Vlaanderen	2	2	2
Europa	2	1	1

Tabel 8: Overzicht van het wetenschappelijke kennisniveau in Vlaanderen over de roerdomp m.b.t. soortbeschrijving, beheermaatregelen en monitoring (0=slecht, 1=matig, 2=goed)

Levenswijze	Leefgebied	Beheermaatregelen	Monitoring
1	2	2	2

1.6 Wettelijk kader, beschermingsstatus en relevante beleidsaspecten

De uitvoering van dit soortenbeschermingsprogramma vloeit voort uit het Vlaamse natuurbeleid en geeft invulling aan (inter)nationale verplichtingen. Dit hoofdstuk geeft beknopt weer in welke richtlijnen en (internationale) verdragen de roerdomp is opgenomen en welk beleid en welke wetten relevant zijn voor de bescherming van de roerdomp in Vlaanderen.

Tabel 9: Wettelijk kader, beschermingsstatus en relevante beleidsaspecten van de soort

			Extra informatie (Bv. status op lijst)
roerdomp	Internationaal kader	IUCN Rode Lijst	Least Concern
		Vogelrichtlijn	Bijlage I
		Conventie van Bern	Bijlage II
		Conventie van Bonn	Bijlage II
	Vlaams kader	Soortenbesluit	Categorie 2: basisbeschermingsbepalingen
		Vlaamse Rode Lijst	Categorie 1 - Met uitsterven bedreigd

1.6.1 Juridisch

Internationaal kader

Internationaal dient een aantal verdragen als raamwerk voor de bescherming van de soort. Doelstellingen en verplichtingen van deze verdragen zijn doorgaans overgenomen of verder vertaald in nationale wet- en regelgeving en beleid. Relevante internationale verdragen zijn:

- Conventie van Rio (Biodiversiteitsverdrag, Trb. 1992 nr. 164).

Dit verdrag richt zich onder meer op het behoud van bedreigde soorten, o.a. door middel van het instellen van beschermde gebieden of gebieden waarin bijzondere maatregelen moeten worden genomen om de biodiversiteit te behouden. De intentie van dit verdrag is eveneens opgenomen in de Vogelrichtlijn (zie hieronder).

- Ramsarconventie (1971, Trb. 1975 nr. 84)

De RAMSAR-Conventie heeft als doel om de wetlands van internationale betekenis, in het bijzonder als verblijfplaats voor watervogels, te beschermen en het verstandig gebruik ervan te waarborgen. Elk land dat deze Conventie onderschrijft, verbindt zich ertoe afdoende bescherming te bieden aan watergebieden en watervogels, met name die gebieden die opgegeven worden bij verdrag. Het beheer van dit gebied geschiedt op basis van het 'wise use' principe. Het komt erop neer dat gebruik mogelijk is, mits er geen negatieve invloed is op de natuurwaarden. Het enige voor de roerdomp relevante Vlaamse gebied betrof: 'De IJzerbroeken te Diksmuide en Lo-Reninge' (WI Site n° 3BE004, Ramsar n° 329).

- Conventie van Bern (Raad van Europa, 1979)

Het verdrag inzake 'het behoud van wilde dieren en planten en hun natuurlijke leefmilieu in Europa' voorziet in de bescherming en het behoud van wilde planten en dieren en hun natuurlijke leefmilieu in Europa. De landen die deze Conventie ondertekenen, worden geacht alle

passende en noodzakelijke maatregelen te nemen om de leefmilieus (habitats) van in het wild voorkomende Europese dier- en plantensoorten te beschermen, in het bijzonder de soorten van Bijlagen I en II (zeldzame en endemische soorten). De bescherming moet gebeuren in de vorm van wetten en regelgeving en houdt ook expliciet in dat op het gebied van de ruimtelijke ordening de aantasting van deze gebieden zo veel als mogelijk wordt vermeden of verminderd. Bovendien moet bijzondere aandacht besteed worden aan de bescherming van de overwinterings-, rust-, voedsel-, broed- of ruiplaatsen die van belang zijn voor de in Bijlagen II en III vermelde trekkende soorten. De roerdomp behoort tot de streng beschermde soorten die worden opgelijst in Bijlage II.

- Conventie van Bonn (1979 Trb 191 nr. 6)

Dit verdrag (internationaal bekend als the Convention of Migratory Species, CMS) beoogt de bescherming van bedreigde trekkende diersoorten. De Agreement on the Conservation of African-Eurasian migratory waterbirds (AEWA) is een overeenkomst binnen het verdrag dat speciaal is gericht op vogels. De roerdomp is opgenomen in Bijlage 2: soorten die thans onvoldoende beschermd zijn. Als toelichting op de status van de roerdomp wordt genoemd: 'Species which are listed as threatened in Threatened Birds of the World (BirdLife International 2000)' en 'Populations numbering more than around 100,000 individuals and considered to be in need of special attention as a result of showing significant long-term decline'. Het verdrag streeft naar een behoud van deze soort door het maken van internationale afspraken. Deze afspraken komen o.a. tot uiting in de Vogelrichtlijn.

- Vogelrichtlijn (79/409/EEG, Europese Unie, 1979)

De Vogelrichtlijn is een richtlijn van de Europese Unie die tot doel heeft alle in het wild levende vogelsoorten op het Europese grondgebied te beschermen. De richtlijn heeft betrekking op de bescherming van vogels, hun eieren en nesten en hun leefgebieden en overwinterings- en rustplaatsen van enkele trekvogelsoorten. De richtlijn bevat bovendien een lijst met soorten die onder extra bescherming vallen (Bijlage I). De lidstaten van de EU zijn verplicht voor deze in Europese context zeldzame of bedreigde soorten die in hun land leven leefgebieden van voldoende grootte en kwaliteit aan te wijzen en te beschermen (de zogenaamde 'speciale beschermingszone' (SBZ)). De roerdomp is één van deze Bijlage I-soorten die in Vlaanderen extra bescherming moet krijgen. Ook buiten de speciale beschermingszones moeten de lidstaten zich inspannen voor de bescherming, de instandhouding en het herstel van biotopen en leefgebieden en dit via onderhoud en ruimtelijke ordening overeenkomstig de ecologische eisen (= vereisten) van leefgebieden. De Vogelrichtlijngebieden maken deel uit van het Natura 2000-Netwerk, een Europees ecologisch netwerk in het kader van de EU-Habitatrichtlijn.

- IUCN Red List of Threatened Species

De Rode Lijst van de International Union for the Conservation of Nature (IUCN) is een lijst met soorten die op wereldschaal bedreigd zijn. Met een plaats op de IUCN Red List kwalificeert de roerdomp zich als enige in Vlaanderen broedende vogelsoort die voorkomt op de lijst van op wereldschaal bedreigde soorten. IUCN categorie: 'Least Concern'. De

kwalificatie op deze internationale lijst geeft een indicatie van de status en kan het beleid sturen. Dit heeft echter geen juridisch bindende gevolgen.

Vlaams kader

- Het Soortenbesluit (15/05/2009)
Besluit van de Vlaamse Regering met betrekking tot soortenbescherming en soortenbeheer

<http://codex.vlaanderen.be/Zoeken/Document.aspx?DID=1018227&param=inhoud>

Op Vlaams niveau is de regelgeving inzake soortbescherming geregeld in het zogenaamde Soortenbesluit. Dit Soortenbesluit vervangt sinds 1 september 2009 de Koninklijke Besluiten van 16 februari 1976 (planten), 22 september 1980 (diersoorten uitgezonderd vogels) en 9 september 1981 (vogels).

De beschermde soorten zijn de soorten waarbij categorie 1, 2 of 3 is aangekruist in Bijlage 1 van het Soortenbesluit. Tot de beschermde soorten worden eveneens de andere soorten gerekend dan de soorten die als dusdanig zijn opgenomen in voormelde Bijlage van het Soortenbesluit, als het gaat om van nature op het Europese grondgebied van de lidstaten van de Europese Unie in het wild voorkomende vogelsoorten zoals bedoeld in artikel 1 van de Vogelrichtlijn, om andere uitheemse soorten dan vogels die zijn opgenomen in Bijlage IV van de Habitatrichtlijn, of om andere uitheemse soorten dan vogels die zijn opgenomen in Bijlage II van de Conventie van Bern. De beschermingsbepalingen van dit hoofdstuk die van toepassing zijn op specimens van de beschermde soorten, gelden ongeacht de levensfase waarin die specimens zich bevinden.

De roerdomp is opgenomen in categorie 2: soorten waarop de basisbeschermingsbepalingen van toepassing zijn. Van die beschermingsbepalingen kan er worden afgeweken onder de voorwaarden van artikel 20, § 1, § 3 en § 4.

1.6.2 Beleidsmatig

- Uitvoeringsbesluiten: Rode Lijsten

In uitvoering van het Soortenbesluit van 15 mei 2009 (artikel 5) stelt de bevoegde minister door een Ministerieel Besluit Rode Lijsten vast. Een Rode Lijst is een lijst van inheemse soorten die op basis van objectieve criteria worden ingedeeld in klassen, naargelang hun graad van bedreiging (definitie zoals weergegeven in art. 1, 10° Soortenbesluit). Rode Lijsten vervullen op die manier een signaalfunctie voor de overheid of naar de bevolking, en vormen tevens de basis om prioriteiten vast te stellen. De Rode Lijsten zelf zijn een wetenschappelijke, transparante en internationaal aanvaarde manier om de status van dier- of plantensoorten in te schatten, per soortengroep. Het Soortenbesluit draagt de coördinerende rol voor de opmaak van Rode Lijsten op aan het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek (INBO). Bestaande Rode Lijsten moeten ten minste om de 10 jaar worden geëvalueerd, met het oog op een eventuele aanpassing aan de veranderde staat van instandhouding van de

soorten die er zijn in opgenomen. Aanpassingen worden doorgevoerd op voordracht van het INBO, waarna de aangepaste Rode Lijst opnieuw door de minister wordt vastgesteld.

Na evaluatie van 16 Rode Lijsten die in de afgelopen jaren opgemaakt werden, werden er zeven door het INBO gevalideerd, waarvan er zes door de minister werden vastgesteld, o.a. deze van de Vlaamse broedvogels (Devos *et al.*, 2004).

- [Staatsblad 16 maart 2011](#)
- [Ministerieel Besluit van 16 maart 2011 tot vaststelling van zes Rode Lijsten in uitvoering van artikel 5 van het Soortenbesluit \(BS: 13/07/2011\).](#)

De roerdomp is opgenomen in Categorie 1 'Met uitsterven bedreigd' (critically endangered) en valt hierbij onder de soorten die een bijzonder groot risico lopen om op korte termijn in Vlaanderen uit te sterven als de factoren die de bedreigingen veroorzaken, blijven voortduren en beschermingsmaatregelen uitblijven. De soort voldoet binnen Categorie 1 aan de soorten van Criteria: 1.a. - Soorten die met meer dan 75% zijn achteruitgegaan en waarvan het huidige Vlaamse broedbestand niet meer dan 500 paren bedraagt. De achteruitgang is van blijvend karakter en er zijn geen tekenen van duurzaam herstel.

- Instandhoudingsdoelstellingen

Op basis van de Vogelrichtlijn uit 1979 en de Habitatrichtlijn uit 1992 heeft de Vlaamse Regering Speciale Beschermingszones (SBZ) afgebakend: 24 SBZ-V (voor de Vogelrichtlijn) en 38 SBZ-H (voor de Habitatrichtlijn). Deze gebieden werden afgebakend met het oog op het duurzaam overleven van soorten en habitats die op Europees niveau zeldzaam of bedreigd zijn. De Vlaamse overheid moet voor deze Speciale Beschermingszones zogenaamde instandhoudingsdoelstellingen (IHD) vastleggen. Deze verplichting werd procedureel geregeld door het 'Besluit van de Vlaamse Regering van 3 april 2009 betreffende de aanwijzing van speciale beschermingszones en de vaststelling van instandhoudingsdoelstellingen'.

De opmaak van de instandhoudingsdoelstellingen gebeurde in twee fasen.

Fase 1: de opmaak van de gewestelijke natuurdoelen (G-IHD)

Op 23 juli 2010 heeft de Vlaamse Regering in het besluit tot vaststelling van gewestelijke instandhoudingsdoelstellingen voor Europees te beschermen soorten en habitats de algemene doelen voor heel Vlaanderen vastgelegd: de gewestelijke instandhoudingsdoelstellingen of G-IHD.

Gewestelijke instandhoudingsdoelstellingen zijn het kader waarbinnen de specifieke instandhoudingsdoelstellingen voor Habitatrichtlijn- en Vogelrichtlijngebieden worden opgemaakt. Het zijn de verbeter- of behoudopgaven voor het behouden, herstellen of ontwikkelen van een gunstige staat van instandhouding op Vlaams niveau van in het Vlaamse Gewest voorkomende Europees te beschermen habitats of soorten. Ze geven weer wat in totaal in Vlaanderen nodig is om de Europees te beschermen soorten en habitats een veilige toekomst te geven.

Fase 2: de opmaak van de specifieke natuurdoelen per Natura 2000-gebied

Op basis van deze gewestelijke instandhoudingsdoelstellingen (G-IHD) worden de eigenlijke instandhoudingsdoelstellingen per Speciale Beschermingszone vastgesteld (S-IHD). Dit zijn de verbeter- of behoudopgaven voor de Europees te beschermen habitats of populaties van Europees te beschermde soorten en hun leefgebieden, waarvoor de Speciale Beschermingszone is aangemeld of die er voorkomen.

Op 20 juni 2014 heeft de Vlaamse Regering haar definitieve goedkeuring gegeven voor het besluit dat het Vlaams Natura 2000-programma regelt, evenals de managementplannen Natura 2000, de zoekzones en de actiegebieden voor de specifieke instandhoudingsdoelstellingen voor Europees te beschermen soorten en habitats.

2.1 Algemeen

Aangezien de ecologische vereisten van een geschikt leefgebied voor roerdomp relatief specifiek zijn, zijn de meeste bedreigingen gekoppeld aan knelpunten die optreden gerelateerd aan de kwaliteit van deze leefgebieden. Kansen voor deze soort zullen bijgevolg vooral te vinden zijn in een verbetering van de kwaliteit en oppervlakte van deze gebieden.

2.2 Bedreigingen voor een gunstige staat van instandhouding

De meest relevante bedreigingen voor de Vlaamse broedpopulatie worden opgesomd in Tabel 10 en zijn in hoofdzaak gebaseerd op de informatie verzameld in de s-IHD rapporten relevant voor roerdomp. Deze tabel geeft een beknopte bespreking en motivering van relevante bedreigingen voor de roerdomp in relatie tot het voorliggend soortenbeschermingsprogramma. De geïdentificeerde bedreigingen worden opgedeeld in 'kritisch', 'zeer belangrijk' en 'belangrijk'. De beschrijvingen per bedreiging volgen in de tekst onder de tabel. Hierbij wordt telkens per gebied (zowel voor de SBZ als gebieden buiten de SBZ) waarvoor roerdomp aangemeld of tot doel gesteld is, extra informatie over die specifieke bedreiging gegeven.

Tabel 10: Bedreigingen voor de soort(en) en voor het welslagen van het soortenbeschermingsprogramma

Bedreiging	Belang
B1. Medegebruik (recreatie en overige verstoring)	Kritisch
B2.1. Problemen met waterhuishouding, verdroging	Kritisch
B2.2. Slechte waterkwaliteit (incl. eutrofiëring, vervuiling en verzuring)	Kritisch
B3. Te kleine oppervlakte leefgebied, versnippering	Kritisch
B4. Successie (incl. suboptimaal beheer)	Kritisch
B5. Kleine populatie	Zeer belangrijk
B6. Intensieve viskweek	Zeer belangrijk
B7. Invasieve, uitheemse soorten	Belangrijk
B8. Onvoldoende kennis van de roerdomp	Belangrijk
B9. Kosten van natuurbeheer in functie van moerasvogels	Belangrijk
B10. Vraat door ganzen	Belangrijk
B11. Predatie	Belangrijk

Hierna wordt dieper ingegaan op de hierboven opgesomde bedreigingen. Er wordt telkens aangegeven voor welke gebieden de bedreiging van belang is. De gebruikte codes zijn dezelfde als deze die in de S-IHD-rapporten gebruikt werden (Tabel 11).

Tabel 11: Legende bij de gebruikte codes voor de knelpunten

Kleurcode	Ernst
	Groot
	Klein

Code	
!!	Knelpunt zeker aanwezig
!	Knelpunt mogelijk aanwezig
?	Onduidelijk of het knelpunt optreedt of hoe groot het is

B1. Medegebruik (recreatie en overige verstoring)

Net zoals alle natuurgebieden staan moerasgebieden onder grote druk door verschillende vormen van medegebruik. De verstoring is zowel direct (door verstoring van aanwezige vogels, hun nesten en/of jongen) als indirect (wanneer de inrichting van een gebied bv. zodanig is dat de toegankelijkheid voor grondpredatoren toeneemt of de hydrologie van een gebied bijkomend verstoord wordt). Deze bedreiging focust op directe verstoring door recreatie. De verstoring die optreedt is zeker een probleem wanneer het gaat om beperkte oppervlakten rietmoeras, zoals in Vlaanderen dikwijls het geval is.

Het medegebruik van moerasgebieden (of natuurgebieden in het algemeen) moet echter niet altijd een probleem zijn voor verstoringgevoelige soorten als de roerdomp. De bedreiging treedt slechts op indien de draagkracht overschreden wordt (door bv. ondoordachte inrichting en toegankelijkheid van het gebied, toelaten van bepaalde recreatievormen op onaangepaste tijdstippen,...).

Gebied	Knelpunt
Haspengouw	!
Zwarte Beek	!!
Demervallei	!!
NO-Limburg	!!
Dijlevallei	!!
Vijvergebied Midden-Limburg	!!
Turnhouts	!
Vennengebied	

- Haspengouw

Het Vinne trekt grote aantallen bezoekers, maar de uitgestrektheid van het gebied en het feit dat de bezoekers enkel aan de randen kunnen wandelen heeft een beperkte verstoring voor moerasvogels tot gevolg.

- Zwarte Beek

Weekendhuisjes en intensief hengelen zorgen voor verstoring van roerdomp (bijvoorbeeld aan de Begijnenvijver, een potentieel gebied voor de roerdomp).

- Demervallei

In de SBZ Demervallei komt een aantal soorten voor die gevoelig zijn voor verstoring door diverse vormen van recreatie. Het betreft onder andere broedvogels van moerassen (bv. roerdomp en bruine kiekendief).

In het Schulensbroek en de Demerbroeken werd voor bruine kiekendief aangetoond dat de huidige recreatiedruk succesvol broeden verhindert. Ook voor roerdomp kunnen zich hier dus problemen voordoen. In het Schulensbroek worden daarom bepaalde paden afgesloten tijdens het broedseizoen. Zeker bij het realiseren van de geplande natuurinrichting in het binnenbekken van het Schulensmeer zal grondig moeten worden nagedacht over het sturen van de recreatiestromen.

Verstoring tijdens het broedseizoen is vermoedelijk de reden voor het slechts sporadisch succesvol broeden van soorten als bruine kiekendief en roerdomp in dit gebied.

- Dijlevallei

De groeiende recreatiedruk veroorzaakt verstoring van broedvogels op de waterloop en aangrenzende oeverzones. Weekendverblijven en campings zijn in aantal verminderd maar creëren lokaal nog betekenisvolle problemen zoals bijvoorbeeld in de omgeving van de Vijvers van Oud-Heverlee en in de Laanvallei. De voornaamste problemen die optreden als gevolg van dit recreatief medegebruik zijn: introductie van exoten, lozingen van afvalwater, verstoring van (avi-)fauna en versnippering van natuurgebieden waardoor ook de uitvoering van grotere natuurontwikkelingsprojecten onmogelijk wordt.

- Turnhouts Vennengebied

Verstoring door medegebruik vormt slechts op bepaalde plaatsen een knelpunt. Het gebied is zeer groot zodat een goede inrichting (in functie van beperken van de verstoring) mogelijk is.

- NO-Limburg

In het complex (omvat zowel de leefgebieden van Roerdomp in het Hageven, Luysen – Mariahof en de Zig). bestaat een toenemend recreatief medegebruik door harde en zachte recreatievormen, de aanwezigheid van weekendverblijven, de onnatuurlijke inrichting van visvijvers, uitzetten van vissoorten, jacht... vormen een bedreiging voor de roerdomp.

- Vijvergebied Midden-Limburg

Recreatie vormt een belangrijk medegebruik. In alle deelgebieden zijn er actueel problemen met de impact van recreatie op het voorkomen van verstoringgevoelige soorten zoals roerdomp. Ook medegebruik door intensieve viskweek vormt een bedreiging. Een aanzienlijke oppervlakte vijvers wordt actueel uitgebaat voor zoetwaterviskweek. Extensieve viskweek met een korte afvissingsfrequentie en hoge dichtheden van eerstejaars vis vormen een belangrijke meerwaarde voor visetende moerasvogels als roerdomp (zie §2.3). Er kunnen echter ook bedreigingen uitgaan van de viskweekpraktijk.

Mogelijke bedreigingen intensieve viskweekpraktijk

- Maatregelen om aalscholvervraat te beperken waarbij draden over de vijvers gespannen worden, vormen een bedreiging voor moerasvogels als roerdomp en woudaap. Ze foerageren en broeden in hetzelfde biotoop als waar we de aalscholver aantreffen

en kunnen verstrikt geraken in de draden. Er moet ook opgepast worden voor andere soorten van afschrikmaatregelen zoals akoestische afweer, gezien dit tevens de moerasvogels zal verstoren.

- Een bedreiging kan uitgaan van viskweek waarbij louter grote vis wordt opgekweekt. Dit zorgt voor een verminderde beschikbaarheid van voedsel van de juiste grootte voor visetende moerasvogels en legt een hypotheek op de mogelijkheid tot ontwikkelen van waterplantenvegetaties.
- Teelten die bestaan uit grote hoeveelheden bodemwoelende vis zorgen ervoor dat de vijvers vegetatiearm en troebel worden. Deze vijvers zijn minder geschikt voor visetende moerasvogels om in te foerageren.
- Door het gebruik van hoogenergetisch visvoeder kunnen viskweekvijvers geëutrofeerd geraken. Dit vormt een bedreiging voor moerasvogels, gezien ze helder water nodig hebben om in te foerageren.
- Bij de kweek van siervis (bijvoorbeeld eurokoi) stelt zich het probleem dat vijvers vaak droogliggen tot begin juni, waardoor ze ongeschikt zijn voor broedgevallen van roerdomp.

B2.1. Problemen met de waterhuishouding, verdroging

Roerdomp is een soort die tijdens het broedseizoen gebaat is bij een stabiele waterstand. Indien deze te sterk schommelt kan het nest droog komen te liggen, wat predatie vergemakkelijkt, en is voedsel nabij het nest mogelijk moeilijker te vinden. Omgekeerd kan een stijging van de waterstand zorgen dat het nest onder water komt te staan, en dat prooien moeilijker bereikbaar worden. Overmatige wateronttrekking in het stroomgebied van rietvelden kan leiden tot een directe verdroging van het rietveld of een indirecte impact teweeg brengen op de waterpeilregeling. Verdroging zal in valleigebieden, gebieden met open waters, moerasgebieden, e.d. er toe leiden dat heel wat waterbehoevende of -afhankelijke soorten verdwijnen (en worden door versnelde successie ingenomen worden door struweel en bos). Volgens de ecologische vereisten voor een goede lokale staat van instandhouding is een geschikt (voldoende hoog) waterpeil immers bepalend voor een aantal (grond-)waterafhankelijke vegetaties, en voor de leefgebieden van de Europese soorten roerdomp, woudaap, porseleinhoen en in mindere mate blauwborst. Bovendien leidt de verlaging van de grondwatertafel ook tot eutrofiëring door een verhoogde mineralisatie van de bodem.

Gebied	Knelpunt
De Zegge	!
De Ronde Put	!!
Demervallei	!!
NO-Limburg	!!
Dijlevallei	!!
Vijvergebied	!!
De Maten	!
Zwarte Beek	!
Turnhouts	!
Vennengebied	
Schietvelden	!

- Demervallei

Zelfs na een aantal reeds uitgevoerde vernattingsmaatregelen, is het grondwaterniveau in de Kloosterbeemden in het broedseizoen te laag voor roerdomp.

- NO-Limburg

In het SBZ-complex is er de laatste decennia nog altijd sprake van een verdere algemene daling van de grondwatertafel. De verdroging heeft verschillende oorzaken, maar is voornamelijk het gevolg van menselijke activiteiten.

- De Maten

Er wordt melding gemaakt van verdrogingsverschijnselen in verschillende watergebonden habitattypes, waaronder overgangsveen (habitatype 7140). Het is niet duidelijk wat de oorzaken kunnen zijn van een mogelijke verdroging. De daling van de grondwatertafel is wellicht toe te schrijven aan de toename van verharde oppervlakte in de noordelijk gelegen infiltratiegebieden. De uitdieping van de Stiemerbeek moet zeker een verdrogende impact hebben gehad. Een verdrogingsproces van een andere orde ontstaat door een lager waterpeil in de vijvers. Dit heeft een negatieve impact op de omliggende habitats die gebonden zijn aan permanent hoge waterstanden en een mogelijk foerageerhabitat vormen voor de roerdomp, zoals overgangsveen (habitatype 7140) en vochtige heide (habitatypes 4010, 7150, 6230). De daling van de vijverpeilen is het gevolg van het langzaam inzakken en afkalven van verschillende vijverdijken, zodat de stuwhoogte verlaagd is.

- Zwarte Beek

Verdroging in het valleigebied heeft een impact op leefgebied voor de roerdomp. Grondwaterpeilen worden hier niet enkel beïnvloed door ingrepen in de waterhuishouding (te diepe grachten en waterlopen en infrastructuurwerken met impact op de grondwaterstand en -stroming), maar ook door het landgebruik. Naaldbossen hebben een verdrogende werking.

- Turnhouts Vennengebied

Voor een aantal kritische moerasvogelsoorten, waaronder roerdomp, is er onvoldoende kwalitatief leefgebied. Een lager waterpeil heeft een negatieve invloed op zowel het broedhabitat als de voorradigheid van voedsel.

- Schietvelden-Wuustwezelheide

De verdroging van het rietmoeras door een te intensieve drainage is een van de voornaamste knelpunten.

- Ronde Put

In het valleigebied van de Kleine Nete heeft een vrij algemene verschuiving opgetreden naar drogere vegetatietypes. Dit blijkt bijvoorbeeld uit de ecohydrologische studie die is uitgevoerd voor de Ronde Put. In het gebied De Zegge zijn zowel de hoge grondwaterstand als de variatie in de samenstelling van het voedend grondwater essentieel voor de hoge soortenrijkdom. Er zijn echter ook in dit gebied indicaties voor verdroging als gevolg van omliggend landgebruik.

- Vijvergebied Midden-Limburg

De verdrogingsproblematiek in het SBZ-complex speelt slechts lokaal een rol.

B2.2. Slechte waterkwaliteit (incl. eutrofiëring, vervuiling en verzuring)

Een goede waterkwaliteit is één van de cruciale elementen bij het instandhouden van een geschikt leefgebied voor de roerdomp. Zowel een goede chemische samenstelling als de helderheid van het water speelt een rol.

De gevolgen van een ongunstige waterkwaliteit zijn divers en verreikend. Vooral de gevolgen van eutrofiëring vormen een bedreiging, in mindere mate zijn verzuring en vervuiling met persistente toxische stoffen relevant.

Eutrofiëring (als gevolg van infiltratie vanuit nabij gelegen landbouwgebieden, eutrofiërende depositie, viskweek,...); vervuiling van het water met nutriënten leidt tot een versnelde vegetatiesuccessie en het benadeelt de groeiomstandigheden van riet (afsterven en problemen van herstel) en andere jonge verlandingsvegetaties (Een goed evenwicht in de nutriëntenrijkdom van het water is echter essentieel, gezien een zekere voedselrijkheid nodig is voor de ontwikkeling van geschikte rietvelden). Eutrofiëring leidt veelvuldig tot vertroebeling (algenbloei) van watersystemen, waardoor ondergedoken waterplanten verdwijnen. Troebel water met een gering doorzicht zal de 'beschikbaarheid' van prooien voor roerdomp verminderen. Ook leidt eutrofiëring tot problemen in de zuurstofhuishouding, zeker in ondiepe moerasmilieus met weinig waterbeweging, waardoor voedselbronnen rechtstreeks worden aangetast.

Verzuring; Als gevolg van zure deposities verandert de waterkwaliteit, met gevolgen voor kwaliteit en ontwikkelingsreeksen van moerasvegetaties. Hierdoor kan onder meer broedgebied verdwijnen. Over verzuring zijn echter momenteel maar beperkt gegevens ter beschikking. Verder onderzoek naar verzuring kan gebiedsgericht bekeken worden.

Vervuiling; Roerdompen zijn, zoals alle visetende soorten aan de top van de voedselketen, potentieel bedreigd door zware metalen en pesticidenvervuiling. Hierover is echter maar weinig informatie beschikbaar. Grote zoutlasten kunnen uitdroging van de rietvelden teweeg brengen (mogelijk relevant in de leefgebieden met brak water).

Gebied	Knelpunt
Zwarte Beek	!
Demervallei	!!
NO-Limburg	!!
Dijlevallei	!!
Haspengouw	!!
De Zegge	!
De Ronde Put	!!
De Maten	!!
Vijvergebied	!!

- Zwarte Beek

Veel habitats in de vallei van de Zwarte Beek zijn kwetsbaar voor eutrofiëring, aangezien deze getypeerd wordt door voedselarme (oligotrofe tot mesotrofe) habitats die relevant zijn als (foerageer-)leefgebied voor de roerdomp. Zowel de kwaliteit als de kwantiteit worden beïnvloed door landgebruik met een eutrofiërende invloed, soms gelegen buiten de grenzen van de SBZ.

- Demervallei

Eutrofiëring en verontreiniging van het oppervlaktewater vormt een grote bedreiging in deze SBZ. De oppervlaktewaterkwaliteit heeft in nagenoeg alle deelgebieden te lijden onder vervuiling met huishoudelijk afvalwater (overstorten en individuele lozingen). Het spreekt voor zich dat dergelijk vervuild water en de overstroming ermee de kwaliteit van het leefgebied van de roerdomp nadelig beïnvloedt. Ook industriële vervuiling van oppervlakte- en grondwater vormt een bedreiging. Al sinds begin vorige eeuw loost de chemische industrie haar afvalwater te Tessenderlo in de Laak (Netebekken) en de Winterbeek (Demerbekken). Via de Hulpe en het Zwart water komt het water dat geloosd wordt in de Winterbeek in de Demer terecht. De waterbodem, de oevers en plaatselijk de natuurlijke overstromingsgebieden van de Winterbeek zijn historisch zwaar vervuild met zware metalen, radioactieve stoffen en PAK's. Momenteel speelt nog steeds de sterke verontreiniging met chloriden. Deze chloriden verontreinigen niet enkel het oppervlaktewater, maar ook het poriënwater en plaatselijk het grondwater in de natuurlijke overstromingsgebieden.

- Dijlevallei

In deze SBZ hebben menselijke activiteiten algemeen een sterke verandering in de kwaliteit van het grondwater veroorzaakt met bijhorend verlies van leefgebied voor de roerdomp. Met name het nutriëntengehalte is op de meeste plaatsen sterk gestegen in de laatste decennia, vooral ten gevolge van bemesting van landbouwgronden in of buiten de SBZ (infiltratiegebieden). Ook afvalwaterlozingen, storten en zandwinningen binnen of buiten de grenzen van de SBZ kunnen in de SBZ nefaste wijzigingen in de grondwaterkwaliteit veroorzaken. De tweede belangrijke bedreiging is de gebrekkige kwaliteit van het oppervlaktewater, zowel in de vijvers als in de waterlopen, vooral door het te hoge nutriëntengehalte. Belangrijkste bronnen hiervoor zijn landbouw, huishoudelijk afvalwater en uitgespoelde bodempartikels, als gevolg van de sterke erosie van de leemplateaus.

- De Zegge en De Ronde Put

In De Zegge en De Ronde Put lijden vissen onder de met eutrofiëring gepaard gaande verlaagde zuurstofconcentraties en amfibieën (én vissen) worden geconfronteerd met een tekort aan water en oeverplanten. Aangezien vissen en amfibieën een belangrijke prooi vormen voor roerdomp, heeft dit uiteraard ook een effect op deze soort.

De toenemende eutrofiëring in De Zegge kan te wijten zijn aan een daling van het grondwaterpeil, waardoor organische materiaal sneller kan afbreken en nutriënten worden vrijgesteld). In de omgeving van de Ronde Put is nog veel cultuurland aanwezig, waardoor eutrofiëring naar de moerasvegetaties optreedt. Daarnaast stroomt het kanaal Dessel-Schoten dwars door het natuurgebied. Door historische bevoeiing (via een grachtenstelsel) vanuit het kanaal, is het gebied eutrofer geworden.

- Haspengouw

In Haspengouw vormt directe instroom van voedselrijk water afkomstig van omliggend landbouwgebied en instroom van huishoudelijk afvalwater een probleem voor de beek kwaliteit en voor de kwaliteit van onder andere de regionaal belangrijke biotopen dotterbloemgrasland (rbb_hc), grote zeggemoeras (rbb_mc) en moerasspirearuigte (rbb_hc), belangrijk als overwinteringsgebied voor de roerdomp.

Dit probleem stelt zich in ook waar beken van slechte waterkwaliteit (Vinnebeek en Sint-Odulphusbeek) overstorten op het binnenmeer van het Vinne bij extreme piekdebieten. De kwaliteit van het toestromende water is niet toereikend om goede kwaliteit van habitatype 3150 mogelijk te maken.

- De Maten

De huidige waterkwaliteit van de Stiemerbeek is onvoldoende voor het herstel van oligo- tot mesotrofe wateren (habitatype 3130) en de daaraan gekoppelde doelsoorten waaronder roerdomp. Er is een constante inlaat van Stiemerbeekwater in De Maten. Wanneer de overstorten werken en de waterkwaliteit dus ongunstig is, zijn de binnenstromende debieten zelfs groter. Ondermeer voor het herstel van oligo- en mesotrofe stilstaande wateren (habitatype 3130) moet de waterkwaliteit verbeteren. Ook voor het herstel van populaties amfibieën als knoflookpad, boomkikker en heikikker is een oligo- tot mesotrofe waterkwaliteit nodig. Daarnaast is helder water van belang voor visetende moerasvogels als roerdomp, woudaap en kwak. Ter hoogte van de Broederstraat-Havenlaan (weg die de noordelijke cascade doorsnijdt ten oosten van het Lange water) liggen land- en tuinbouwexploitaties die een negatieve impact kunnen hebben op soorten en habitats (waaronder woudaap, kwak, roerdomp en habitatypes 7140 en 3130.) Meststoffen en chemische bestrijdingsmiddelen spoelen uit naar de Heiweyer- en Matenbeek die de vijvers van het Lange Water voeden of kunnen via run-off water terechtkomen in broekbossen, hooilanden en moerassen lager gelegen in de vallei. Uitspoeling van sommige herbiciden (glyfosaat) in het aquatische systeem heeft een sterke negatieve impact op de voortplanting van amfibieën.

- Vijvergebied Midden-Limburg

De vijvers en de verlandingszones in het Vijvergebied zijn vaak sterk geëutrofeerd. Hierdoor worden heldere, mesotrofe wateren met een rijke waterplantenvegetatie herleid tot troebele vegetatiearme vijvers. De aanwezigheid van een grote biomassa vis en het niet meer periodiek droogzetten van de vijvers (vroeger werden vijvers 's winters leeg gelaten om de vissen te 'oogsten') hebben deze toestand verder in de hand gewerkt. De typische oligo- en mesotrofe stilstaande wateren (habitatypes 3110 en 3130) komen actueel in een veel kleinere oppervlakte voor. De water- en verlandingshabitatypes worden sterk beïnvloed door de waterlopen die gebruikt worden voor het vullen van de vijvers. Een ander deel van de voeding van de vijvers is afkomstig van opkwellend grondwater. Indien het om 'diep' ijzerrijk grondwater gaat is dit nefast voor de roerdomp en waterrijke habitats. Fosfaten worden door de zuurstofloze bodemcondities vrijgegeven, de ijzerrijkdom doet de waterkolom omslaan van helder naar 'koffie met melk' kleurig water en de zuurstofconcentratie daalt sterk hierdoor met effect op waterleven tot gevolg. De huidige waterkwaliteit van de beken is onvoldoende voor het herstel van oligo- tot mesotrofe wateren (habitatypes 3110 en 3130) en

de habitattypische soorten. Soortenrijke graslanden in en rond het Vijvergebied worden omgevormd naar sterk bemeste graslanden en akkers met een negatieve impact op grondwatergevoede systemen in de aangrenzende valleien. Omdat verschillende vijvercascades constant water binnenlaten (ook als er weinig water is, of op het moment dat overstorten in werking zijn getreden) zijn de nutriëntenconcentraties die cruciaal zijn voor aquatische ecosystemen een probleem. De huidige systemen worden vooral gestuurd door de fosforconcentraties. Vanuit het slib worden opgestapelde nutriënten vrijgesteld aan de waterkolom. Mede doordat de vijvers ondiep zijn en in het zomerseizoen continu opgewarmd worden en door de aanwezigheid van bodemwoelende vis is de vrijstelling van nutriënten aan de waterkolom intens. Ook voor het herstel van populaties amfibieën als knoflookpad, boomkikker en heikikker is een oligo- tot mesotrofe waterkwaliteit nodig. Daarnaast is helder water van belang voor visetende moerasvogels als roerdomp, woudaap en kwak.

- NO-Limburg

De huidige waterkwaliteit van sommige (delen van) waterlopen binnen het SBZ-complex is onvoldoende voor het behoud of herstel van oligo- tot mesotrofe wateren (habitattypes 3110 en 3130), die ook beperkt als leefgebied voor roerdomp kunnen fungeren. De slechte waterkwaliteit is voornamelijk het gevolg van ongezuiverde rioollosingen van industrieel of huishoudelijk afvalwater, lozing door RWZI en overstorten. Ook de directe instroming of inspoeling van voedselrijk water afkomstig van omliggend landbouwgebied vormt op een aantal plaatsen een belangrijke bedreiging voor de waterkwaliteit.

B3. Te kleine oppervlakte leefgebied (incl. versnippering)

Zoals reeds eerder beschreven, is roerdomp een soort die grote oppervlakten leefgebied vereist (zie Tabel 3). Dit is zeker het geval indien de habitatkwaliteit niet optimaal is. Er wordt echter niet gestreefd naar grote oppervlakten leefgebied met suboptimale kwaliteit. Optimaal zuinig ruimtegebruik betekent in de praktijk streven naar grotere oppervlakte kwalitatieve moeraskernen met meerdere broedparen roerdompen, in plaats van streven naar kleinere moerasgebieden met geïsoleerde broedparen. Wanneer de stukken geschikt leefgebied versnipperd zijn en bijvoorbeeld doorsneden door wegen, kan dit een bijkomend knelpunt vormen voor o.a. de roerdomp.

Gebied	Knelpunt
Haspengouw	!!
Demervallei	!!
NO-Limburg	!!
Dijlevallei	!!
Vijvergebied	!!
Schietvelden	x
De Zegge	!
De Ronde Put	!
De Maten	!
Dijlevallei	!!

Vlaanderen is vrij arm aan uitgestrekte rietlanden. De grootste aaneengesloten rietoppervlakte is die van het Groot Rietveld te Melsele (70 ha) in het Antwerpse

Linkeroevergebied. Ook in het Blankaartgebied in de Ijzervallei is er vrij veel riet en vooral een hoge variatie aan vegetaties.

- Demervallei

Ondanks de grote natuurlijke structuur, bestaat de SBZ in feite uit afzonderlijke entiteiten waartussen harde barrières zoals wegen, bebouwing en waterlopen voorkomen. Binnen de deelgebieden is er verdere versnippering: veel habitatvlekken zijn klein met vaak oppervlakten onder de 5 hectare (alle open vegetaties: heide-, veen- en graslandhabitats) en hebben te lijden onder allerlei randeffecten. Dit heeft vooral gevolgen naar het voorkomen van typisch hieraan gebonden soorten en de duurzaamheid van de populaties van deze soorten, vooral indien er geen voor deze soorten geschikte verbindingen zijn tussen de habitatvlekken. Voor een ruimtebehoevende soort zoals de roerdomp (alsook voor bruine kiekendief), die nood heeft aan grote aaneengesloten rietcomplexen, vormt versnippering ook een knelpunt. In bepaalde deelgebieden van de Demervallei zoals de Demerbroeken en het Webbekomsbroek zijn rijen en bosjes hoge bomen aanwezig (populierenaanplanten maar ook andere bosjes), waardoor deze gebieden minder geschikt zijn voor bepaalde moerasvogels als roerdomp, porseleinhoen en bruine kiekendief.

- NO-Limburg

In het SBZ-complex zijn de leefgebieden van bruine kiekendief, roerdomp, woudaap en porseleinhoen te beperkt in oppervlakte, terwijl deze soorten juist een voldoende groot leefgebied nodig hebben om een duurzame populatie te bevatten. Dit heeft gevolgen naar het voorkomen en de duurzaamheid van de populaties van deze soorten. Leefgebieden van Europese soorten en habitattypes, zoals we die actueel nog in het SBZ-complex terugvinden, kwamen vroeger op een grotere landschapsschaal voor, waardoor deze systemen gebufferd waren tegen lokale negatieve effecten.

- Dijlevallei

In dit valleigebied zijn de populaties van onder andere roerdomp en woudaap beperkt omdat er te weinig geschikt leefgebied of geschikte combinaties van leefgebied voorkomen. Ondanks het feit dat in de SBZ grote, aaneengesloten natuurlijke structuren aangetroffen worden, zijn er ook heel wat geïsoleerd gelegen entiteiten aanwezig waartussen soms harde barrières liggen. In de valleien zijn de moeras- en graslandgebieden actueel te klein voor de doelsoorten (roerdomp, woudaap, porseleinhoen).

- Vijvergebied

In het Vijvergebied is voor verschillende doelsoorten (waaronder roerdomp, woudaap en bruine kiekendief) die gebonden zijn aan de waterrijke habitattypes 3130 en 3150 en regionaal belangrijke biotopen rbbmr, rbbmc, rbbms, rbbhc het leefgebied te beperkt.

- Schietvelden-Wuustwezelheide

Een van de grootste knelpunten in de SBZ Schietvelden-Wuustwezelheide is de kleine oppervlakte (6 ha) van het rietmoeras.

- De Zegge en De Ronde Put

In De Zegge en De Ronde Put is roerdomp, samen met enkele andere soorten, niet meer jaarlijks aanwezig sinds de aanmelding. In de de Ronde Put is de uitbreiding van rietvelden, grote en kleine zeggevegetaties als broedgebied voor ondermeer bruine kiekendief, roerdomp en woudaap noodzakelijk. Door realisatie van een bijkomend moerascomplex bij de Ronde Put wordt er bijkomend foerageergebied voor roerdomp gerealiseerd. Deze actie is al voorzien in de ruimtelijke visie voor landbouw, natuur en bos (zie ook §2.3).

- De Maten

Het IHD-rapport voor SBZ De Maten beschrijft de geïsoleerde ligging als een bedreiging voor de herbevolking met roerdomp vanuit andere (vijver)gebieden en uitwisseling tussen populaties (bv. met de populatie in het Vijvergebied Midden-Limburg). Isolatie is inderdaad nadelig voor soorten met een grote oppervlaktebehoefte zoals roerdomp. Er wordt echter aangenomen dat de nabijheid van het Vijvergebied Midden-Limburg eerder als een belangrijke kans beschouwd mag worden (zie ook §2.3)

- Haspengouw

In dit gebied vormt het meer van het Vinne, met ongeveer 70 ha van het habitatype 3150, een gebied met belangrijke potentie voor moerasvogels als de roerdomp. De oppervlakte leefgebied is op dit moment echter te klein voor de instandhouding van de roerdomp. Dit wordt bevestigd door de monitoringresultaten van het Vinne. Enkel in 2005 en 2006 werd roerdomp vastgesteld in Vinne. De kwelrijke bronzones aangrenzend aan het gebied zijn een belangrijke opportuniteit.

B4. Successie (incl. suboptimaal vijverbeheer)

Rietlanden, cruciaal als leefgebied voor de roerdomp, vormen één van de eerste stadia in de successie van zoetwater vegetaties. In sommige gebieden lijken de rietvelden lange tijd tegen successie bestand, door natuurlijke processen zoals langdurige overstroming. In andere gebieden echter, zullen rietvelden geleidelijk uitdrogen door een gebrek aan beheer of fluctuaties van het waterpeil. Op die manier accumuleert strooisel en treedt verlanding op. In een volgend stadium zullen wilg (*Salix*), zwarte els (*Alnus glutinosa*) of andere boomsoorten zich vestigen zodat een broekbos ontstaat. Het vertragen van deze successie kan gerealiseerd worden door het verhogen van het waterniveau, het oogsten of afbranden van het riet, houtige soorten kappen of uitgraven van het rietbed. Dit dient met gepaste fasering te gebeuren.

Suboptimaal vijverbeheer (en de relatie met de nutriëntenproblematiek, zie ook bedreiging B2.2) is daarnaast één van de belangrijkste bedreigingen voor het instandhouden van een optimaal leefgebied voor de roerdomp. Een natuurlijke waterpeilfluctuatie met lagere peilen in de zomer en hogere peilen in de winter komt in veel water niet meer voor (zie ook bedreiging B2.1). In gereguleerde visvijversystemen werd het actief droogleggen van oppervlaktewater om de ecologie ervan te beïnvloeden vroeger veel toegepast. De frequentie van het droogleggen varieerde van elk jaar tot eens in de vijf jaar. De vegetatie van deze droogvallende vijvers was vaak erg waardevol (met bijvoorbeeld soorten uit de Oeverkruidklasse zoals Waterlobelia en Oeverkruid). Doordat het periodiek droog leggen van vijvers actueel niet meer wordt toegepast is dikwijls de oorspronkelijke vegetatie verdwenen, en is permanente eutrofiëring opgetreden. Zonder uitvoerig kennis te nemen van deze processen is hier van belang te

weten dat droogval op een gepast moment via verschillende processen positief kan ingrijpen op het functioneren van een watersysteem. De belangrijkste reeds beschreven effecten van tijdelijke droogval op de fysisch-chemische waterkwaliteit betreffen:

- Binding van fosfaat
- Stikstofverwijdering
- Consolidatie van de waterbodem
- Omzetting toxische stoffen

De meeste waterbodems zijn anaeroob (zuurstofarm) omdat het verbruik van zuurstof bij afbraakprocessen veel groter is dan de aanvoer van zuurstof. Tijdens de tijdelijke droogvalperiode is de diffuse grens die door het oppervlaktewater wordt gevormd afwezig. De waterbodem wordt zodoende direct aan zuurstof uit de atmosfeer blootgesteld. Naast positieve effecten van droogval zijn er ook negatieve effecten op de waterkwaliteit mogelijk. Een van de meest in het oog springende effecten van droogval op de bodem is verzuring of de schade die optreedt aan direct aan het water gebonden organismen en hun eieren of larven.

Vijverbeheer 'Les étangs de Belval-en-Argonne'

In de 13e eeuw werden in de Argonne tientallen vijvers aangelegd ten behoeve van de visvangst. De vijvers onstonden door afdammen van een waterloop, zodat een ketting van vijvers ontstond. Op deze manier werden ondiepe vijvers gecreëerd met een diepte van maximaal 1,5 m. In het midden van de vijver liep een diepere geul die gebruikt werd bij het afvissen. De vijvers werden immers in de winter regelmatig leeg gelaten. Tot midden de 20ste eeuw gebeurde extensieve visteelt op die manier.

Met regelmatige tussenpauzes liet men de vijver één tot een paar jaar lang droog staan, onder andere om de ophoping van slib tegen te gaan.

In 2007 echter werd de vijver aangekocht door een privé-eigenaar om er een intensieve viskweekvijver afgewisseld met maïsteelt van te maken.

In 2009 werd de vijver overgekocht door 4 natuurverenigingen en terug ingericht als natuurgebied.

Er wordt gekozen voor het verderzetten van de eeuwenoude praktijk van extensieve visteelt, uiteraard met strenge randvoorwaarden wat betreft natuurbehoud. Dit houdt in dat bijvoederen en bemesten verboden zijn en dat er beperkingen opgelegd worden in verband met de keuze van de vissoorten.

Daarnaast wordt een strikt peilbeheer toegepast; het waterniveau wordt stabiel gehouden van februari tot augustus (broedseizoen) en wordt laag gehouden van september tot januari (periode van trek van water- en kustvogels).

Jaarlijks worden 2 à 3 broedparen roerdomp waargenomen in het gebied.

Gebied	Knelpunt
Zwarte Beek	!!
Demervallei	!!
De Maten	!
NO Limburg	!!
Vijvergebied	!!
Turnhouts	!
Vennengebied	

- De Maten

In De Maten werd vroeger ten behoeve van de viskweek, door begrazing en later enkel nog door maaien, de vegetatie in het water, op de oevers en in de uitlopers van de vijvers permanent kort gehouden. Viskweek ging daarnaast gepaard met het 1 à 2-jaarlijks aflaten van de vijvers in het najaar om de vis te oogsten. In de tijd dat de vijver droogstond kon de bodem uitdrogen wat gepaard ging met bepaalde mineralisatieprocessen en ontwikkelden zich zowel plantengroei als een voorraad kleine ongewervelden die later geschikt voedsel voor de vis vormden. Door het intensief gebruik van zowel vijvers als heide was het landschap historisch uitgesproken open. Woudaap, roerdomp en bruine kiekendief, maar ook vegetaties gebonden aan vennen onder invloed van wind, waren gebaat bij de grote openheid van het landschap. De visetende moerasvogels profiteerden van de aanwezigheid van veel jonge vis door de extensieve viskweek en bereikten in dit door de mens gestuurde systeem opmerkelijk hoge broedaantallen. Door het aflaten van vijvers ontstonden telkens opnieuw geschikte pionierscondities (met weinig vis) waardoor grote populaties amfibieën zich tijdelijk konden ontwikkelen en oligo- tot mesotrofe wateren (habitattypes 3110 en 3130) vlakdekkend aanwezig waren. Zonder deze dynamische processen stevenen de vijvers – nu mede door eutrofiëring van buitenaf – doorgaans binnen de 3 à 5 jaar af op vegetatieloos, troebel water, met zeer hoge dichtheden vis. Actueel is het voorkomen van sleutelsoorten van habitatype 3130 eerder het gevolg van de gecreëerde pionierssituatie dan van een mesotrofe milieukwaliteit in het vijversysteem.

- Turnhouts Vennengebied

In dit gebied leidt verlanding, verstruweling en verbossing van riet- en moerasvegetaties tot verlies van broed- en foerageergebied voor moerasvogelsoorten zoals ook de roerdomp.

- NO-Limburg

Door het wegvallen van het historisch beheer van maaien, begrazen of kappen van hout worden een aantal habitattypes in NO-Limburg bedreigd door vegetatiesuccessie. Daarnaast zijn er ook veel regionaal belangrijke natuurwaarden zoals moerassen, bloemrijke, vochtige graslanden in beekvalleien die door verbossing sterk in kwaliteit afnemen. Deze successie wordt in de hand gewerkt door verdroging en vermestende deposities. Dit knelpunt speelt een belangrijke rol voor verschillende Europese soorten zoals roerdomp, bruine kiekendief, woudaap, blauwborst en porseleinhoen.

- Vijvergebied Midden-Limburg

Historisch bekeken werden in het Vijvergebied de vijvergebieden 'open' gehouden voor een goede windwerking om de daaraan gebonden dynamiek in de vijvers te krijgen. De dijken werden daarvoor open gehouden door ze te maaien, te laten begrazen met koeien of schapen of soms door hakhout toe te passen. Deze activiteiten hadden een positieve invloed op soorten als woudaap, roerdomp, bruine kiekendief en het habitat 3130. Toen de praktijken van maaien, begrazen (of hakhoutbeheer) uitvielen rond de jaren '70, geraakten vele dijken verbost en vindt men nu op vele dijken hoge bomenrijen. Opnieuw openkappen ligt vaak moeilijk in de publieke opinie. Het is echter noodzakelijk om een

duurzame instandhouding te bekomen van de hierboven vermelde soorten en habitattypes. Extensieve viskweek in deze regio ging en gaat gepaard met het 1 à 2-jaarlijks aflaten van de vijvers in het najaar om de vis te oogsten. In de periode na de afvissing en voordat er opnieuw beekwater op de vijvers gezet wordt, kan het slib uitdrogen. Dit gaat gepaard met bepaalde mineralisatieprocessen en met het ontwikkelen van zowel plantengroei als het optreden van een grote hoeveelheid kleine ongewervelden die later geschikt voedsel voor de vis vormen. De eerste twee jaar na de drooglegging profiteren de visetende moerasvogels van de aanwezigheid van veel jonge vis op de vijvers. Hierdoor bereiken soorten als roerdomp of woudaap in dit door de mens gestuurde systeem opmerkelijk hoge broedaantallen. Door het aflaten van vijvers ontstonden telkens opnieuw geschikte pionierscondities (met weinig vis) waardoor grote populaties amfibieën zich tijdelijk konden ontwikkelen en oligo- tot mesotrofe wateren (habitattypes 3110 en 3130) vlakdekkend aanwezig waren. Zonder deze dynamische processen stevenen de vijvers – vaak mede door eutrofiëring van buitenaf – doorgaans binnen de 3 à 5 jaar af op vegetatieloos, troebel water, met doorgaans een grote hoeveelheid bodemwoelende vis en invasieve, uitheemse soorten.

- Zwarte Beek

In de potentierijke gebieden van de Zwarte Beek (bijvoorbeeld Begijnevijver) is actueel een verruigd of verbotst rietland aanwezig, waardoor de vegetatiestructuur onvoldoende is als geschikt leefgebied voor roerdomp. De venige vegetaties in de valleien vormen in strenge winters een belangrijk foerageergebied voor roerdomp, maar ook hier treedt een versnelde successie naar moeraspirearuigten en bos met wilg op.

- Demervallei

In de vallei treedt een probleem van successie op in de valleien (bedreiging van open habitattypes 6230, 6430, 7140, relevant voor roerdomp).

- Turnhouts vennengebied

In verschillende deelgebieden in het Turnhouts vennengebied zijn leefgebieden voor roerdomp zoals oligotroof-mesotrofe vennen, moeras en nat grasland gevoelig aan natuurlijke successie. Verlanding, verstruweling en verbossing van riet- en moerasvegetaties leidt tot verlies van broed- en foerageerhabitat van moerasvogelsoorten zoals roerdomp.

B5. Kleine populatie

Een te kleine populatie is kwetsbaar voor catastrofes en vatbaar voor lokaal uitsterven. Bij een mobiele soort als roerdomp kunnen geschikte gebieden vrij snel gekoloniseerd worden. Voldoende grote, stabiele populaties kunnen dergelijke kolonisatie uiteraard versnellen.

Gebied	Knelpunt
De Maten	!!
NO Limburg	!!

B6. Intensieve viskweek

Intensieve viskweek kan lokaal een knelpunt zijn voor de roerdomp, bijvoorbeeld door inrichting van vijvers met netten tegen aalscholvers, fluctuerend waterpeil, ...

Gebied	Knelpunt
De Maten	?
Vijvergebied	!!

- De Maten

In De Maten wordt slechts een zeer klein aantal van de vijvers binnen het gebied actueel nog gebruikt voor het kweken van vis. Binnen het natuurreservaat stopte de commerciële viskweek rond 1990. Slechts enkele vijvers ter hoogte van het Lange Water worden actueel nog gebruikt voor het opkweken van zoetwatervis waaronder zeelt, karper en voornachtigen. Deze vijvers worden doorgaans jaarlijks afgevisd in het najaar. Extensieve viskweek met een korte afvissingsfrequentie en hoge dichtheden van eerstejaars vis vormen een belangrijke meerwaarde voor visetende moerasvogels. Er kunnen echter ook bedreigingen uitgaan van de viskweekpraktijk (zie B1 Medegebruik (recreatie en overige verstoring)).

- Vijvergebied

Bovenstaande problemen gelden ook voor SBZ Vijvergebied. Voor dat gebied kan daar ook nog volgende bedreiging aan toegevoegd worden:

Bij de kweek van siervis (bijvoorbeeld eurokoi) stelt zich het probleem dat vijvers vaak droogliggen tot begin juni, waardoor ze ongeschikt zijn voor broedgevallen van woudaap of roerdomp.

B7. Invasieve, uitheemse soorten

In sommige gevallen kunnen uitheemse vissoorten de concurrentie voor voedsel aangaan met roerdomp. De aanwezigheid van uitheemse vis heeft ingrijpende gevolgen op het aquatisch ecosysteem. De aanwezige uitheemse vissoorten zijn generalisten. Ze eten nagenoeg alle dierlijk voedsel, gaande van viskuit, amfibieëneieren en -larven tot macro-invertebraten (bijvoorbeeld libellen- en waterkeverlarven). Door het hoge reproductieve vermogen en de grote resistentie tegen milieuveranderingen kunnen uitheemse vissoorten enorme dichtheden bereiken. De impact op de structuur en het functioneren van het aquatisch ecosysteem is enorm. Voor vennen met hoge aantallen zonnebaars is aangetoond dat door vraat het aantal macro-invertebraten 20 keer lager kan zijn dan in een zonnebaars-vrij systeem. Giebel kan door zijn bodemactiviteit voor een vertroebeling van de waterkolom zorgen. De aanwezigheid van een hoge biomassa uitheemse vissen kan de ecologische interacties in het aquatische systeem grondig verstoren. Hierdoor wordt het ontstaan en behoud van een ecologisch weinig interessante toestand (vegetatiearm, troebel water, arm aan macroinvertebraten) in de vijvers in de hand gewerkt. In troebel water zijn de foerageermogelijkheden voor zichtjagers als woudaap, roerdomp, kwak, ijsvogel en zilverreigers beperkt. Daarnaast is het effect van predatie door uitheemse vissoorten op amfibieën en libellen zeer sterk negatief voor de populaties.

Ook uitheemse amfibiesoorten kunnen concurreren met roerdomp voor voedsel.

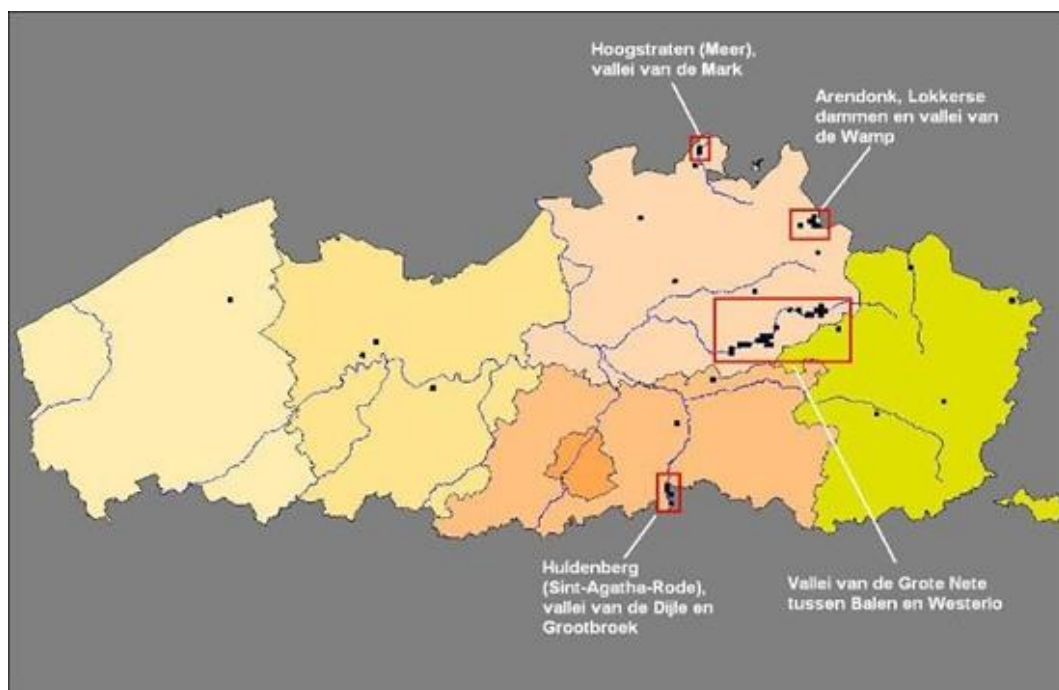
Gebied	Knelpunt
De Maten	?
Turnhouts Vennengebied	!
Vijvergebied	!

- De Maten en het Vijvergebied

In De Maten en het Vijvergebied heeft de aanwezigheid van invasieve geïntroduceerde vissoorten mogelijk een negatieve invloed op roerdomp. De visgemeenschap in de vijvers wordt gedomineerd door uitheemse vissoorten waaronder blauwbandgrondel (*Pseudorasbora parva*), zonnebaars (*Lepomis gibbosus*), hondsvij (Umbra pygmaea), Amerikaanse dwergmeerval (*Ictalurus nebulosus*) en gibel (*Carassius gibelio*). De kolonisatie van vijvers gebeurt via instromend beekwater, maar ook indirect via watervogels. Exotische vissen bedragen in vele gevallen 50-80% van de biomassa vis.

- Turnhouts Vennengebied, vallei van de Grote Nete, Dijlevallei,...

In een aantal gebieden kan stierkikker *Lithobates catesbeianus* lokaal een voedselconcurrent vormen van een aantal reigerachtigen, waaronder roerdomp. Deze exotische kikkersoort concurreert niet enkel met de inheemse amfibieën wat habitat en voedsel betreft, maar predeert deze ook. Zelf kent de soort, gezien zijn grootte, weinig natuurlijke predatoren in het aquatische ecosysteem.

Figuur 14: Waarnemingen en kernpopulaties van stierkikker in Vlaanderen – UTM-km-hokken waarin de soort is waargenomen (periode 1995 tot 2010) (bron: Hyla-databank, inventarisaties in het kader van Invexo).

B8. Onvoldoende kennis van de de roerdomp

Informatie over de eisen die roerdompen stellen aan hun leefomgeving (en variatie daarin in de loop van het broedseizoen) en de factoren die de populatiedynamiek bepalen, zijn van groot belang om beschermingsmaatregelen te kunnen sturen en de effectiviteit ervan te kunnen meten. Deze aspecten werden in Vlaanderen nog onvoldoende grondig onderzocht (doordat slechts een beperkt aan broedparen voorkomen).

In het 'European Union Action Plans for 8 Priority Birds Species – Bittern' (http://ec.europa.eu/environment/nature/conservation/wildbirds/action_plans/docs/botaurus_stellaris.pdf) komen nog aanvullend volgende bedreigingen naar voor, die op dit moment voor Vlaanderen echter minder prioritair/relevant zijn:

- Bereikbaarheid van voedsel

Niet enkel de aanwezigheid van geschikt voedsel is belangrijk, ook de bereikbaarheid speelt een rol. Bijvoorbeeld steile dijkellingen kunnen goede vispopulaties bevatten, maar deze zijn ontoegankelijk voor roerdomp. Vervuiling kan ook een voldoende voedselbeschikbaarheid beïnvloeden.

- Zwaar weer

De impact van strenge winters wordt het beste gemonitord door het beoordelen van de afname van de broedpopulatie in de volgende zomer. De impact van strenge winters op de populatie is echter niet altijd duidelijk meetbaar, gezien het aantal vogels dat zuidelijk of westelijk migreert dan toeneemt. Bovendien kan ook een koud en nat voorjaar een negatieve invloed hebben op de lokale broedpopulatie (pers. med. G. Beckers). Meer onderzoek is nodig om de impact van weersomstandigheden op roerdomppopulaties in te schatten.

- Stijging van de zeespiegel, intrusie van zout water

Stijging van de zeespiegel zou een negatieve impact op de roerdomp hebben door zowel de getijdewerking (onstabiele waterniveaus) als door de verminderde voedselbeschikbaarheid. Dit zou in de toekomst in de IJzervallei wel een invloed kunnen hebben.

- Jacht

De roerdomp is in heel de EU beschermd. In het algemeen wordt de soort niet direct bedreigd door illegale jacht (geen actiepoint in het 'European Union Action Plan for Bittern').

B9. Kosten van natuurbeheer in functie van moerasvogels

Veel natuurbeherende verenigingen komen er niet toe om een actief peilbeheer en/of dure bepotingen op hun vijvers toe te passen, wat een sterk negatieve impact heeft op de roerdomp en andere aan vijversystemen gebonden soorten.

B10. Vraat door ganzen

In Vlaanderen nemen de populaties van grauwe en Canadese gans nog steeds fors toe. Vooral grauwe gans breidt zich momenteel nog fors uit in vijvergebieden in het binnenland. Beide soorten zijn verantwoordelijk voor vraatschade aan (waterriet)land in het Vinne, in het Vijvergebied Midden-Limburg en in het gehele Linkerscheldeoevergebied. Naar verwachting zullen in de toekomst ook pas aangelegde rietlanden zoals in het kader van Sigma met ganzenvraat geconfronteerd worden.

B11. Predatie

De wijfjes van de roerdomp staan alleen in voor het grootbrengen van de jongen en moeten regelmatig het nest verlaten om voedsel te zoeken voor zichzelf en de kuikens (Cramp 1980). Daardoor kunnen de eieren en kuikens worden blootgesteld aan predatie. Nesten die gebouwd werden boven diep water en in dense vegetatie, bieden het beste perspectief op overleving van de kuikens. Het is dus van belang om in te zetten op kwalitatief leefgebied voor de roerdomp met een hoog genoeg waterniveau en structuurrijk riet in een voldoende hoge densiteit (Polak 2016).

2.3 Kansen voor een gunstige staat van instandhouding

In deze paragraaf volgt een overzicht van kansen voor de soort en voor het welslagen van het soortenbeschermingsprogramma.

Door in te spelen op kansen die aanwezig zijn, verhoogt de haalbaarheid om de doelstellingen van dit SBP te bereiken. **Tabel 12** geeft een overzicht van deze kansen, na de tabel volgt een bespreking per kans en per gebied.

Tabel 12: Kansen voor de soort(en) en voor het welslagen van het soortenbeschermingsprogramma

---

Kans

- K1. Roerdomp komt vooral voor in de natuurkerngebieden (die meestal reeds beschermd zijn)
  - K2. Integraal waterbeheer
  - K3. Extensieve viskweek
  - K4. Samenwerking tussen verschillende partners
  - K5. Recreatie creeërt een groter draagvlak voor natuur
  - K6. Sigmaplan
-

K1. Roerdomp komt vooral voor in de natuurkerngebieden (die reeds beschermd zijn)

De actueel in Vlaanderen aanwezige broedparen komen nagenoeg allemaal voor binnen gebieden die al een belangrijke bescherming genieten (veelal op Europees niveau, soms op regionaal niveau). Doordat deze natuurkerngebieden al beschermd zijn en meestal in eigendom en/of beheer van het ANB of terreinbeherende natuurverenigingen zijn, is het aantal betrokken actoren klein en kunnen maatregelen snel goedgekeurd en uitgevoerd worden.

- Grote Nete

Zowel het ANB als Natuurpunt kopen terreinen aan in verschillende deelgebieden van de SBZ Grote Nete, waardoor meer en meer terreinen hier een natuurgericht beheer krijgen. Deelgebieden van belang voor roerdomp zijn de gebieden van het Meest Wenselijke Alternatief van het geactualiseerde Sigmaplan (gebaseerd op een Maatschappelijke Kosten-Baten Analyse) en Trichelbroek. Er lopen ook verscheidene LIFE-projecten met positieve resultaten, en in de toekomst zullen in dit gebied nog andere LIFE+-projecten worden voorgesteld. Ook loopt momenteel het landinrichtingsproject Grote Netegebied. Verblijfsrecreatie nam vooral in de jaren '60 en '70 een hoge vlucht en is nu op zijn retour. Regelmatig worden weekendverblijven verkocht. Verscheidene gemeenten (Herselt, Balen, ...) nemen initiatieven om de zones voor verblijfsrecreatie op hun grondgebied te

herschikken waardoor meer ruimte vrij komt voor natuurontwikkeling. Vis- en recreatievijvers kunnen mits herinrichting evolueren naar waardevol leefgebied voor roerdomp.

- Turnhouts Vennengebied

Er zijn grote en ecologisch waardevolle delen van de SBZ-H in eigendom en/of beheer van Agentschap voor Natuur en Bos en/of Natuurpunt Beheer vzw. Voor een aantal van deze terreinen zijn uitgeschreven visies en beheerplannen beschikbaar. Beheerplannen zullen de komende jaren worden opgesteld of aangepast in functie van de Europese Natuurdoelen, waaronder roerdomp, in combinatie met bruine kiekendief of porseleinhoen. Ook werden hier reeds zowel LIFE- als natuurinrichtingsprojecten uitgevoerd.

- Kleine Nete

Enkele deelgebieden binnen de SBZ Kleine Nete hebben een vrij grote oppervlakte in vergelijking met de gemiddelde grootte van een natuurreservaat in Vlaanderen. De uitgestrektheid van sommige deelgebieden laat toe doelstellingen te formuleren waar verschillende habitats en soorten samen voorkomen.

- De Maten

In dit gebied kent het merendeel van de vijvers en moerassen reeds een natuurgericht beheer. Bijna alle vijvers en aanpalende gronden ten oosten van de Havenlaan/Broederstraat zijn in eigendom van een terreinbeherende vereniging. Het gegeven dat een groot deel kwetsbare habitats binnen de Speciale Beschermingszone een natuurgericht beheer kent, is een belangrijke kans voor de realisatie van de instandhoudingsdoelstellingen. Dit ligt anders bij de vijvers en aanpalende gronden ter hoogte van het Lange Water, die grotendeels in private eigendom zijn. De gronden aan de rand van de Speciale Beschermingszone in landbouwgebruik zijn in private eigendom. Grote delen van het gebied waaronder alle moeras- en waterhabitats hebben een groene gewestplanbestemming. Om die kwaliteit te behouden, te ontwikkelen en te versterken, zijn algemene beschermingsmaatregelen en specifieke maatregelen per gebied van kracht. Natuurontwikkeling op gronden in eigendom van openbare besturen is een kans voor de realisatie van de instandhoudingsdoelstellingen. Het betreft gronden van de provincie Limburg (14 ha), gronden van de stad Genk (150 ha) en alle gronden van het Vlaamse Gewest.

De Maten ligt daarenboven op een relatief korte afstand van de overige midden-Limburgse vijvergebieden. De aanwezige habitattypes en soorten in deze gebieden zijn grotendeels dezelfde als in De Maten. Het vijvergebied van Bokrijk - Het Wik ligt op ca. 2 à 3 km in noordwestelijke richting. Het Vijvercomplex van Zonhoven, Hasselt en Heusden-Zolder ligt op 5 à 10 km in noordwestelijke richting. Dit betekent dat De Maten van belang is voor de ontwikkeling van een kernpopulatie moerasvogels (roerdomp, woudaap, bruine kiekendief) in de midden-Limburgse vijvergebieden.

- Haspengouw

Grote en ecologisch zeer waardevolle delen van deze SBZ zijn (gedeeltelijk) in beheer van het Agentschap voor Natuur en Bos of een erkende terreinbeherende natuurvereniging en/of kennen een beheer volgens de beheervisie van het ANB.

- Zwarte Beek

In dit gebied kennen grote aaneengesloten gebieden reeds een natuurgericht beheer. Enkele zeer waardevolle delen van de SBZ zoals de Zwarte beekvallei zijn in beheer bij een erkende natuurvereniging.

- Demervallei

Binnen de Demervallei kennen grote, aaneengesloten gebieden reeds een natuurgericht beheer. Enkele ecologisch zeer waardevolle delen van deze SBZ-H en -V zijn reeds lange tijd in beheer van het Agentschap voor Natuur en Bos of private natuurverenigingen. Habitat- en vogelrichtlijngebied vallen niet volledig samen, maar vullen elkaar aan. Ca. 40 % heeft een natuurbestemming. Voor de Demervallei tussen Diest en Aarschot is een natuurrichtplan goedgekeurd dat van toepassing blijft. Dit plan stelt dat de komgrond van de Kloosterbeemden (en omgeving) en de komgrond van Molenstedeboek kerngebieden vormen voor moerasvogels, waaronder de Roerdomp.

- NO-Limburg

Grote delen van de SBZ-H binnen het SBZ-complex hebben groene gewestplanbestemmingen. Dikwijls wordt de bescherming van natuurwaarden bijkomend verzekerd doordat gebieden zijn aangeduid als natuurreservaat. Relatief veel gronden in dit SBZ zijn in bezit van de gemeenschap zoals de provincie Limburg (114 ha binnen het Hageven en 1,3 ha in de vallei van de Baatsbeek), gemeenten, OCMW en kerkfabriek.

- Dijlevallei

Veel gronden kennen reeds een natuurgericht beheer. Grote en ecologisch zeer waardevolle delen van het SBZ-H en SBZ-V zijn reeds lange tijd in beheer van het Agentschap voor Natuur en Bos of private natuurverenigingen (> 61 %). Een aantal waterwingebieden is in natuurbeheer. Ook de wettelijk afgebakende grondwaterbeschermingszones zijn positief voor de kwaliteit van het grond- en oppervlaktewater, en bijgevolg voor de natuurwaarden. Anderzijds is het verbeteren van de kwaliteit van oppervlakte- en grondwater in het kader van de natuurdoelen gunstig voor de aanwezige drinkwaterwinningen.

- Schietvelden-Wuustwezelheide

Binnen de SBZ kennen eveneens veel gronden reeds een natuurgericht beheer. Het grootste deel van beide Schietvelden (meer dan 2000 ha) wordt beheerd door het Agentschap voor Natuur en Bos.

- Vijvergebied Midden-Limburg

Grote delen van dit richtlijngebied kennen actueel een status van natuurgebied. Grote delen van het gebied waaronder alle moeras- en waterhabitattypes hebben een groene gewestplanbestemming. Om die kwaliteit te behouden, te ontwikkelen en te versterken, zijn algemene beschermingsmaatregelen en specifieke maatregelen per gebied van kracht. Natuurontwikkeling op gronden in eigendom van openbare besturen is tevens een goede kans voor de realisatie van de instandhoudingsdoelstellingen.

K2. Integraal waterbeheer

De EU-kaderrichtlijn Water stelt dat een goede ecologische toestand van onze oppervlaktewateren bereikt moest worden in 2015. Dit betekent dat de waarden van de biologische kwaliteitselementen voor elk type van

oppervlaktewaterlichaam slechts een geringe verstoring ten gevolge van menselijke activiteiten mogen vertonen. De biologische kwaliteitselementen zijn sterk afhankelijk van de hydromorfologische kwaliteitselementen (structuurkwaliteit van de waterloop, (vrije) meandering, stroomkuilenpatroon, connectiviteit,...) en van de fysico-chemische kwaliteitselementen. Concreet betekent dit dat er naast een verdere verbetering van de waterkwaliteit ook een herstel van de structuurkwaliteit van de watersystemen gewenst en gevraagd wordt door Europa.

Vanuit de doelstellingen die gehaald moeten worden binnen de SBZ, in functie van het bekomen van een goede staat van instandhouding voor de aangemelde en voorkomende soorten en habitats, moet duidelijk worden voor welke waterlopen het behalen van een goede waterkwaliteit op korte termijn essentieel is.

De inspanningen die in dit kader geleverd worden op het vlak van de water- en structuurkwaliteit, kunnen een positieve rol spelen voor een verbetering van de kwaliteit van het leefgebied van Roerdomp.

De goedgekeurde stroomgebiedbeheerplannen en het bijhorende maatregelenprogramma bieden zeker kansen om de waterkwaliteit in Vlaanderen te verbeteren, wat de actuele leefgebieden voor de roerdomp ten goede zal komen en het creëren van nieuwe leefgebieden zal vergemakkelijken.

K3. Extensieve viskweek

- De Maten

In de Maten wordt er nog op zeer kleine schaal aan zoetwaterviskweek gedaan door private eigenaars in enkele vijvers van de Lange Waters. Deze praktijk leunt aan bij de vroegere viskweek zoals deze voor De Maten beschreven is. Ondanks enkele negatieve aspecten (overspannen van vijvers met draad tegen aalscholverpredatie, aanrijken van het vijversysteem) betekent deze viskweek een meerwaarde voor visetende moerasvogels. De vijvers worden jaarlijks afgevist en herbepoot waardoor ze hoge dichtheden jonge vis herbergen.

- Vijvergebied Midden-Limburg

In het Vijvergebied kan gesteld worden dat de aanwezigheid van commercieel uitgebate visvijvers ten opzichte van de 'reservaatsvijvers' een positieve aanvulling vormt. Hoewel veel vijvers niet aan de broedeisen of biotooeisen voor verschillende soorten voldoen, vormen ze toch vaak tijdelijke foerageerplekken of verhogen ze de attractiviteit van het vijvergebied Midden-Limburg voor doortrekkende of overwinterende soorten. Sommige teelten zoals de kweek van eerstejaarsklasse karperachtigen (o.a. als siervis) zorgt voor geschikte foerageergronden voor de kritische reigerachtigen. De aanwezigheid van beroepsviskwekers in het gebied is belangrijk voor het behoud van de grote oppervlakte water in deelgebied het Vijvergebied. En mits enkele ecologische accenten in de actuele teeltprincipes, vormt de viskweeksector een belangrijke speler in het beheer van dit richtlijngebied.

K4. Samenwerking tussen verschillende partners

- Turnhouts Vennengebied

In SBZ Turnhouts Vennengebied wordt momenteel binnen een raamakkoord reeds samengewerkt door de actoren landbouw en natuur, en ook de Vlaamse Overheid en Defensie werken samen op basis van de protocolovereenkomst met betrekking tot het beheer van ecologisch waardevolle militaire domeinen. Met Nederlandse terreinbeheerders (Staatsbosbeheer, Brabants Landschap, andere) zijn er reguliere contacten. De coördinatie van het beheer over de landsgrens heen, versterkt mogelijk de realisatie van doelstellingen voor de roerdomp.

- Haspengouw

Grote delen van de SBZ Haspengouw zijn in privé-eigendom. Particulieren kunnen ook een grote bijdrage bieden aan de realisatie van leefgebied voor de roerdomp. Samenwerking met deze private partners rond specifiek beheer van bepaalde habitats of soorten biedt enorme kansen voor de realisatie van bijvoorbeeld mozaïeklandschappen van beekdalen met waardevolle moerashabitats.

- NO-Limburg

Grote delen van dit SBZ-complex vormen aaneengesloten grensoverschrijdende natuurgebieden met vaak een grensoverschrijdende samenwerking tussen verenigingen in België en Nederland. De coördinatie van het beheer over de landsgrens heen, versterkt mogelijk de realisatie van doelstellingen voor de roerdomp.

- Vijvergebied Midden-Limburg

De private landgoederen in dit gebied kennen zeer grote natuurpotenties in de vijver- en moerassfeer. De eigenaars van deze gebieden vertonen een grote interesse in het landschappelijk herstel van deze landgoederen (onder andere herstel vijvers) en hebben hun intentie verklaard om, in het kader van en gesubsidieerd door een Life+-project, op hun domeinen mee te werken aan de realisatie van de Natura2000-doelen. Het vervolgbeheer (onder andere peil- en vistsandsbeheer) in deze private gebieden is ten dele afhankelijk van een toekomstig subsidiesysteem.

K5. Recreatie creëert een groter draagvlak voor natuur

De behoefte aan zachte recreatie (wandelen, fietsen, ...) neemt in quasi alle natuurgebieden nog steeds toe. Door natuurgebieden toegankelijk te maken voor recreatief medegebruik, neemt het maatschappelijk draagvlak voor de ontwikkeling van een samenhangend netwerk van natuurgebieden en voor landschapszorg sterk toe. Zachte recreatie kan, eventueel mits een aangepaste zonering, samengaan met de realisatie van de doelstellingen voor de roerdomp.

Voor enkele gebieden zijn specifieke kansen vermeldenswaardig;

- Turnhouts Vennengebied

Door de relatieve grootte van naar Vlaamse normen relatief grote aaneengesloten natuur- en boscomplexen binnen dit SBZ-gebied bestaat de kans om nog grootschalige onverstoorde rustzones voor kwetsbare soorten te combineren met een verantwoorde openstelling. Voor de aanwezige visvijvers in de Rode Del (zowel intensieve hengelse recreatie als viskweek) bestaan er eveneens kansen om deze te herlokalisieren/herinrichten en op deze manier de recreatiedruk (centraal in het gebied) weg te nemen.

- Schietvelden-Wuustwezelheide

Door de relatieve grootte van de terreinen binnen SBZ bestaat de kans om nog grootschalige onverstoorde rustzones voor heidesoorten te combineren met een verantwoorde openstelling. Allocatie van de recreatie door een degelijke zonering en handhaving zijn hiervoor noodzakelijk. Voor de aanwezige visvijvers in het gebied Maatjes en Wuustwezelheide bestaan er eveneens kansen om deze te herlocaliseren/herinrichten en op deze manier de bedreiging weg te nemen.

K6. Sigmaplan

Het Sigmaplan combineert toegankelijkheid (van de haven van Antwerpen) met veiligheid en natuurontwikkeling.

Met het Sigmaplan ontstaat ongeveer 4000 ha natuur, waarvan ongeveer 540-900 ha riet- en moerasland geschikt voor de roerdomp. De oppervlakte aan nieuw riet- en moerasland die in het kader van het Sigmaplan wordt aangelegd, is een essentieel onderdeel van de totale doelstelling voor de roerdomp (1390-2140 ha). De uitvoering van dit Sigmaplan vormt bijgevolg één van de belangrijkste succesfactoren voor het creëren van voldoende leefgebied de komende jaren. Dit zal gebeuren in nauwe afstemming met de waterbeheerder inzake timing en locatie van de doelen.

3.1 Doelstellingen

3.1.1 Algemene doelstelling van SBP's

De algemene doelstelling van soortenbeschermingsprogramma's is volgens artikel 24 van het Soortenbesluit om:

- een gunstige staat van instandhouding van de soort of soorten te bereiken waarvoor het SBP wordt opgesteld (volgens de instandhoudingsdoelstellingen).
- te verzekeren dat het bij toeval vangen of doden van de soorten die opgenomen zijn in bijlage IV van de Habitatrichtlijn en die regelmatig voorkomen in het Vlaamse gewest (zie Categorie 3 in bijlage 1 van het Soortenbesluit) dit geen significant ongunstige weerslag heeft op de staat van instandhouding van de soorten in kwestie.

Het soortenbeschermingsprogramma voor de roerdomp heeft bijgevolg hetzelfde doel als in de Gewestelijke Instandhoudingsdoelstellingen (G-IHD) dat algemeen wordt omschreven als 'een populatie roerdompen in Vlaanderen ontwikkelen in een regionaal gunstige staat van instandhouding'.

3.2 Einddoelstelling voor de soort(en)

Het is in veel gevallen niet mogelijk om de algemene einddoelstelling voor de soort te bereiken binnen de termijn van een SBP (vijf jaar). Toch is het belangrijk om een einddoelstelling te formuleren die kan fungeren als basis om op voort te bouwen. De einddoelstelling is het behalen van een 'gunstige regionale staat van instandhouding', het bereiken van de doelen zoals geformuleerd in de Gewestelijke Instandhoudingsdoelstellingen (G-IHD).

3.2.1 Gewestelijke Instandhoudingsdoelstellingen (G-IHD) voor de roerdomp voor Vlaanderen

3.2.1.1 G-IHD conform Besluit 23 juli 2010

Het Besluit van de Vlaamse Regering tot vaststelling van gewestelijke instandhoudingsdoelstellingen voor Europees te beschermen soorten en habitats (23 juli 2010) geeft volgende gewestelijke instandhoudingsdoelstellingen;

Botaurus stellaris – Roerdomp		
Thema	Doel	Omschrijving van het doel
Areaal	↑	Een verdubbeling van het huidig areaal tot 550 km ²
Populatie	↑	Uitbreiding van de populatie tot 75 paren met 2 kernpopulaties van minimaal 20 broedparen en een aantal satelietpopulaties van 3 - 5 paren
Kwaliteit	↑	Oplossen van verstoring van de waterhuishouding, tekort aan kwaliteit van het leefgebied, Uitbreiding van het huidige leefgebied met 1.390 - 2.140 ha open water (30 - 35%) en moeras (waterrietvegetaties met een waterpeil van 10 - 30 cm), naast de vooropgestelde extra oppervlaktes Europees te beschermen habitats en leefgebied van andere Europees te beschermen soorten en de algemene kwaliteitsverbetering ten gevolge van het huidige milieubeleid.

Kwantificatie van de voorgestelde doelen

Tengevolge van het toepassen van de methoden voor het kwantificeren van de voorgestelde instandhoudingsdoelstellingen, is er extra oppervlakte leefgebied (moeras en rietlanden) nodig. De totale behoefte aan extra oppervlakte leefgebied voor het herstel van de populatie roerdomp bedraagt 1390-2140 ha, waarvan 540-900 ha binnen Sigmagebied. Bovenop de instandhoudingsdoelstellingen van het Sigmaplan houdt dit 850-1240 ha extra leefgebied (inclusief de geschikte oppervlakte binnen de compensatiegebieden op Antwerpen Linkeroever en Rechteroever) open water en moeras in. Er wordt verondersteld op basis van de inschatting van potenties dat 20-30 ha van dit leefgebied zich ontwikkelt tot habitattype 3150. De totale behoefte aan extra oppervlakte leefgebied voor het herstel van de populatie roerdomp bedraagt dan 1370-2110 ha bovenop de referentieoppervlakten van de habitats van Bijlage I van de Habitatrichtlijn.

Prioritaire gebieden

20 % van de populatie is buiten vogelrichtlijngebied gelegen, maar de huidige populatie bedraagt slechts een tiental broedparen (ten tijde van G-IHD rapport).

Essentiële SBZ-V's: Gezien de zeer beperkte populatie worden alle gebieden waar de soort voorkomt als essentieel beschouwd: De Maten (BE2200626), Het Vijvercomplex van Midden-Limburg (BE2219312) en Hamonterheide, Hageven, Zegge (BE2100424), Bokrijk en omgeving (BE2200525) en Schorren en polders van de Beneden-Schelde (BE2301336) met > 2-15%. Ook het grondgebied afgebakend onder de IHD-Zeeschelde valt hier volledig onder.

Zeer belangrijke SBZ-V's: --

Belangrijke SBZ-V's: --

De roerdomp werd tevens aangemeld voor volgende SBZ-V's: Poldercomplex (BE2500932), Krekengebied (BE2301134), De Dijlevallei (BE2422315), Militair domein en vallei van de Zwarte Beek (BE2218311), Bokrijk en omgeving (BE2200525), De Kuifeend en Blokkersdijk (BE2300222), Houthalen-Helchteren, Meeuwen-Gruitrode en Peer (BE2220313), Mechelse heide en Vallei van de Ziepbeek (BE2200727), De Ronde Put (BE2101639) en De Demervallei (BE2223316). In al die gebieden kwamen ten tijde van de aanmelding 1-4 paren voor.

De soort komt buiten de SBZ-V's als broedvogel ook voor in SBZ-H Bossen en kalkgraslanden van Haspengouw (Het Vinne, 2006-2008) (BE2200038) en in SBZ-H Valleien van de Laambeek, Zonderikbeek, Slangebeek en Roosterbeek met vijvergebieden en heiden (Ballewijers, 2007-2008) (BE2200031).

3.2.1.2 Wijze tot standkoming G-IHD

De wijze waarop de kwantificatie van de G-IHD tot stand is gekomen wordt hieronder kort beschreven.

Er is uitgegaan van 30-50 ha geschikt rietland en open water nodig per broedpaar voor een lokaal goede staat van instandhouding. Er is vertrokken van de noodzaak van;

- 2 populaties van minstens 20 broedparen (Vijvergebied Midden-Limburg en Sigma);
- 2 populaties van minsten 5 broedparen (Antwerpen Linkeroever en noordoost-Limburg complex Stramprooierbroek);
- daarnaast enkele satellietpopulaties van 2-3 broedparen.

Er is gepoogd om, vertrekkende van historische gegevens en van de verspreiding gedurende de laatste 5 jaren, voor minstens 75 % van het doel op basis van gedetailleerde plannen, getoetst aan de realiteit, het benodigde aantal extra broedparen te kwantificeren. Dit is gebeurd aan de hand van een optimalisatie-oefening om met zo weinig mogelijk ruimtegebruik zoveel mogelijk broedparen te kunnen herbergen. Die optimalisatie omvatte vrijwel altijd ook een haalbaarheidsonderzoek samen met de mogelijkheid om het leefgebied te creëren met zo weinig mogelijk inspanningen. Zo zijn grootschalige ingrepen (zoals verlaging van maaiveld over een grote oppervlakte) vermeden en zo zijn systematisch de mogelijkheden van lopende en/of geplande projecten nagegaan. Het aantal locaties waar zich 2-3 broedparen zouden kunnen vestigen in Vlaanderen is beperkt. In de kwantificatieoefening zijn uiteindelijk De Zegge te Geel, de Gavers en de compensatiegebieden voor de uitbouw van de haven in de achterhaven van Zeebrugge niet meegenomen omdat er geen duurzame satellietpopulatie in deze gebieden kan uitgebouwd worden. Dit kan wel in het domein Krabbelshof te Pulderbos.

Voor roerdomp is een pragmatische benadering gevolgd. Zo is niet vertrokken van de referentiepopulatie van 11-12 paren volgens de Vlaamse broedvogelatlas, maar van een referentiepopulatie van 18-23 paren in de periode 2005-2008. Deze pragmatische benadering verkleint de distance-to-target.

De gebieden met mogelijkheid om te komen tot een kernpopulatie van minstens 20 broedparen zijn het Sigma-gebied (zie Tabel 13) en het Vijvergebied Midden-Limburg, bestaande uit het SBZ Vijvergebied Midden-Limburg, het SBZ De Maten en het oostelijk deel van SBZ Demervallei. Voor Sigma moet bij de verdere uitwerking van de Sigmaprojectgebieden en Blokkersdijk nog de nodige ruimte gevonden worden voor 3 koppels. 7 van de 20 koppels voor Sigma moeten buiten SBZ ondergebracht worden (3 in Kleine Nete, 4 in Sigmagebied Grote Nete in Heist-op-den-Berg en Hulshout). Voor het Vijvergebied (m.i.v. Schulen) is de inschatting dat er na optimalisatie een leefgebied ontstaat voor 19broedparen. Hierbij is rekening gehouden met het LIFE+-project en het beheersplan van het Wik in Bokrijk.

Stevige satellietpopulaties met minstens vijf broedparen worden verwacht in enerzijds Antwerpen Linkeroever en Rechteroever; hiervoor is een grondige schatting gebeurd van de evolutie van de populatie tengevolge van de aanleg van het nieuw rietveld te Kallo en het compensatiegebied de Opstalvallei (in totaal leefgebied voor 7-8 paren na optimalisatie), en anderzijds NO Limburg. In

deze laatste regio is er leefgebied voor 6-7 broedparen na optimalisatie en dit gekoppeld aan een grensoverschrijdende populatie. Voor NO Limburg zijn er verschillende scenario's afgewogen, en is het scenario met het geringste ruimtebeslag gekwantificeerd.

Gebieden waarvoor de satellietpopulaties zijn gekwantificeerd zijn: Hageven (grensoverschrijdende populatie, 2 op Vlaams grondgebied, onderdeel van SBZ-complex NO Limburg)⁷, Dijlevallei (leefgebied voor 2-3 paren na optimalisatie) en het complex Vinne, Kleine Vinne en Meertsheuvel (leefgebied voor 3-5 paren na optimalisatie, deels buiten SBZ). Het Pulderbos Krabbels is omwille van zijn geïsoleerdheid en ligging buiten SBZ-V en SBZ-H niet in deze kwantificatie meegerekend en komt ook niet aan bod in kader van de S-IHD.

Tenslotte wordt er verondersteld dat geïsoleerde broedgevallen borg staan voor jaarlijks 2 tot 3 broedparen.

De totale behoefte aan extra oppervlakte leefgebied voor roerdomp bedraagt 1390-2140 ha waarvan 540-900 ha binnen Sigmagebied. T.o.v. de instandhoudingsdoelstellingen van Sigma houdt dit 840-1230 ha extra leefgebied open water en moeras in. T.o.v. de instandhoudingsdoelstellingen van Sigma en de referentieoppervlakten van de habitats van Bijlage I van de Habitatrichtlijn, houdt dit 820-1200 ha extra leefgebied open water en moeras in.

3.2.2 Specifieke instandhoudingsdoelstellingen (s-IHD) voor de roerdomp binnen de SBZ-gebieden

De specifieke instandhoudingsdoelstellingen per SBZ worden weergegeven in Tabel 13.

Daarnaast worden, kaderend binnen de G-IHD, voor een aantal SBZ-gebieden nog 'bijkomende doelen' gealloceerd op. Deze worden toegelicht in § 3.2.4.

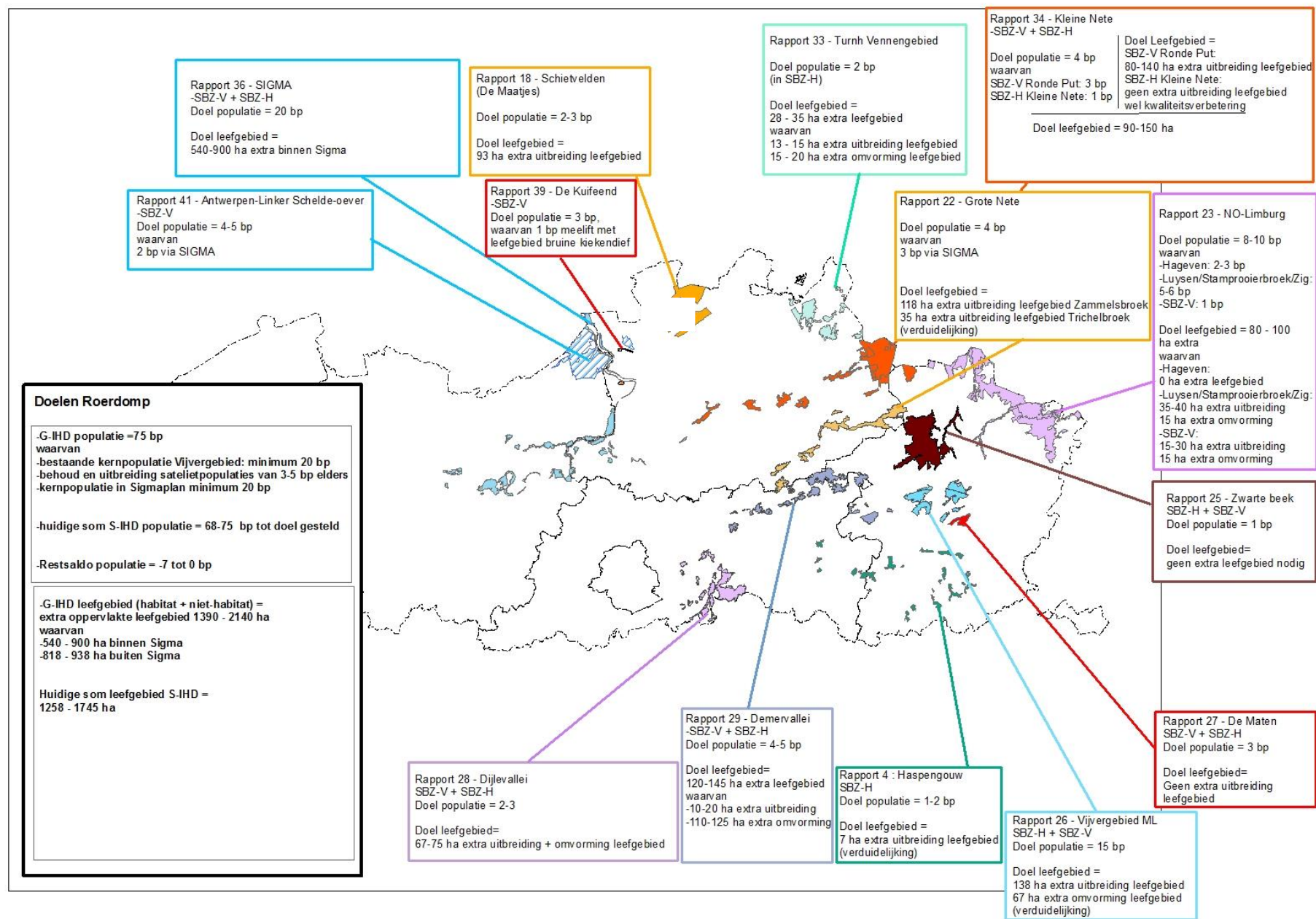
⁷ In S-IHD-besluit uiteindelijk op ambitieus doel van 2-3 bepaald. Deze kleine satellietpopulatie is naast de grote satellietpopulatie voorzien in NO-Limburg.

Tabel 13: Doelstellingen per SBZ-gebied⁸

Rapport -nr.	Rapport	Deelgebied	Doel Aantal bp		Extra uitbreiding leefgebied (ha)		Extra omvorming leefgebied (ha)		Totaal extra leefgebied (ha)		Opm.
			min	max	min	max	min	max	min	max	
4	Haspengouw	SBZ-H	1	2	7	7			7	7	
18	Schietvelden		2	3	93	93			93	93	
22	Grote Nete		1	1							4 bp in totaal, waarvan 3 via Sigma
22	Grote Nete	Trichelbroek					35	35	35	35	
23	NO Limburg	Hageven	2	3							
23	NO Limburg	Luysen/Stamprooier broek/Zig	5	6	35	40	15	15	50	55	
23	NO Limburg	SBZ-V	1	1	15	30	15	15	30	45	
25	Zwarte Beek	SBZ-H + SBZ-V	1	1							
26	Vijvergebied Midden-Limburg	SBZ-H + SBZ-V, deelgebieden 1 en 2	15	15	138	138	67	67	205	205	
27	De Maten	SBZ-H + SBZ-V	3	3							
28	Dijlevallei	SBZ-H + SBZ-V	2	3					67	75	
29	Demervallei	SBZ-H + SBZ-V	4	5	10	20	110	125	120	145	
33	Turnhouts Vennengebied	SBZ-H	2	2	13	15	15	20	28	35	
34	Kleine Nete	SBZ-H Kleine Nete	1	1							
34	Kleine Nete	SBZ-V Ronde Put	3 ⁹	3					90	150	Volgens SIHDbesluit, 3 – 4, maar moet 3 zijn.

⁸ Betreft enkel de goedgekeurde SIHDbesluiten⁹ In het besluit staat een doel van 3-4 bp in SBZ-V Ronde Put, maar op de Gewestelijke Overleginstantie werd afgesproken dit op 3 – 3 bp te brengen, wat ook overeenkomt met de vermindering van het oppervlakte-doel van 90 – 200 ha naar 90-150 ha.

Rapport -nr.	Rapport	Deelgebied	Doel Aantal bp		Extra uitbreiding leefgebied (ha)		Extra omvorming leefgebied (ha)		Totaal extra leefgebied (ha)		Opm.
			min	max	min	max	min	max	min	max	
41	Sigma		20	20					540	900	
41	Sigma	SBZ-H BE23000006, Kalkense Meersen	2	3							
41	Sigma	SBZ-H BE23000006, Molsbroek + Putten van Ham	1	1							
41	Sigma	SBZ-H BE23000006, Grote Wal-Zwijn	1	1							
41	Sigma	SBZ-H BE2100040, Zammelsbroek	3	3							
41	Sigma	SBZ-V BE2301336, Prosperpolder-zuid	2	2							

Figuur 15: Instandhoudingsdoelstellingen voor de roerdomp in Vlaanderen per deelgebied op kaart weergegeven.

broedvogel. De laatste jaren (tevens 2015) zijn er af en toe twee broedparen aanwezig. De naar verhouding tot de grootte van het gebied hoge densiteit aan (riet)broedvogels kan enkel gehandhaafd worden door regelmatig goed doordachte maatregelen te nemen, zoals hieronder beschreven:

1. De laatste jaren zijn de dijken van de twee belangrijkste vijvers hersteld. Er resten echter nog twee kleine en één grote vijver die momenteel geen functioneel onderdeel vormen van het leefgebied van roerdomp omwille van het lage waterpeil, wat zorgt voor droog en verruigd riet. Door het *herstellen van deze voormalige vijvers* kan ongeveer 7 ha functioneel leefgebied hersteld worden.
2. Momenteel zijn er in de grote plassen grote robuuste rietkragen aanwezig. Deze kunnen echter nog verder geoptimaliseerd worden door het *herstel van de voormalige open watergangen* in het riet. Het terug herstellen van deze open watergangen kan resulteren in een enorme toename van de oppervlakte functioneel foerageergebied.
3. De connectiviteit tussen de verschillende vijvers moet gevrijwaard worden. Aaneengesloten opgaande bomenrijen tussen vijvers dienen vermeden te worden. De connectiviteit tussen twee belangrijke vijvers kan snel gerealiseerd worden door het *verwijderen van enkele hoge populieren*.
4. Een belangrijke reden van de aanwezigheid van roerdomp in het gebied is de aantrekkelijkheid van de ruime omgeving van het broedgebied in het (vroege) voorjaar. De vijvers vormen immers een onderdeel van de vrij natuurlijke vallei van de Molenbeek. Deze vallei en zijn gave landschappelijke samenhang vormt een belangrijk pluspunt voor de soort. In de eerste plaats vormen de talrijke kwelbeken een bron van voedsel daar deze niet dichtvriezen in de winter. Roerdompen foerageren in de winterperiode in beken stroomopwaarts in Lovenhoek, Krabbelshof en verder stroomafwaarts richting de Pulsebaan (verbinding Pulderbos – Pulle). Rondom het actuele leefgebied en het voorgesteld herstel en verbetering van leefgebied komt zowel ten zuidwesten als ten noorden een aantal vijvertjes voor die deels geschikt zijn als foerageergebied tijdens het broedseizoen. *Het opstellen van een (eigendomsoverschrijdende) gebiedsvisie*, onder meer in functie van soorten als roerdomp en bruine kiekendief, kan een belangrijk verschil maken voor de geschiktheid van de iets ruimere omgeving.

Door in te zetten op het behoud van de 1 tot 2 broedparen in Pulderbos - Krabbelshof komt men samen met hoger vermelde doelstellingen uit S-IHD, Sigma en beslist beleid op een totaal populatiedoel van 70 – 78 broedparen.

3.2.4.2 Het Vinne en omgeving

In een gebied dat zich uitstrekt van de Grote Getevallei te Linter over Het Vinne te Zoutleeuw tot Aronst Hoek te Geetbets is er potentie voor 2 tot 3 niet-gealloceerde broedparen, naast de 1 tot 2 broedparen die tot doel gesteld zijn in het S-IHD besluit 'Bossen en kalkgraslanden van Haspengouw'.

De potenties in de verschillende deelgebieden binnen en buiten SBZ worden hieronder toegelicht.

1. Het Vinne: 17 ha extra leefgebied tot doel gesteld (S-IHDbesluit)

Actueel is er voldoende potentie voor 1 tot 2 broedparen, maar dit zal beter zijn bij het bereiken van de oppervlakte doelen volgens het S-IHD-besluit: een bijkomende oppervlakte van 10 ha eutrofe meren onder habitat 3150 tot een

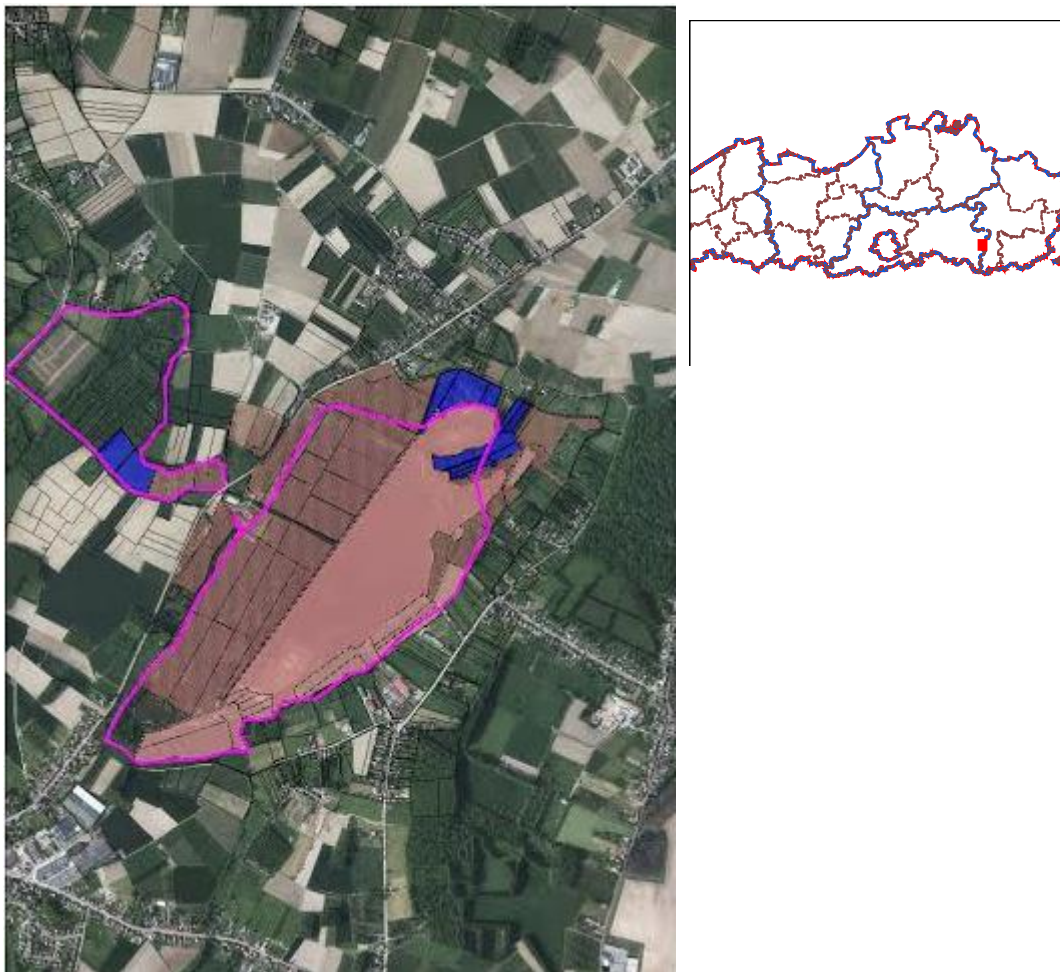
totale oppervlakte van 81 ha plus 7 ha extra leefgebied binnen het SBZ-H. Dit betekent dat er minstens 88 ha open water en riet zal aanwezig zijn in het Vinne. In de centrale zone is achteruitgang van het riet merkbaar door vraat door ganzen. In de zuidelijke lob is wel uitbreiding van riet.

Er is potentie voor de toename van waterriet door een aangepast waterniveau. Herstel van waterriet en duurzame uitbreiding is noodzakelijk via bestrijding van grauwe gans, Canadese gans en gedomesticeerde ganzen. Aangepast beheer zal leiden tot een grotere rietoppervlakte

2. Klein Vinne (potentie 29ha)

Actueel is dit een van nature overstroombare zone en een risicozone voor overstromingen, gelegen tussen de Oude Vinnebeek en de Sint-Odolphusbeek (Figuur 17). Het is deels erkend natuureservaat, bestaand uit een afwisseling van natte komgronden met zilverschoongraslanden, rietkragen, moerassige aanplanten van Canadapopulier met ondergroei van riet, moerasspirearuiden en nitrofiële ruigten.

Gezien de dominantie van riet in de Oude Vinnebeek, is er potentie voor effectieve uitbreiding van rietland mits voldoende vernatting. Herstel van hydrologische condities is mogelijk via het opstuwen van de Oude Vinnebeek. Dit kan helpen als bijkomend leefgebied om in het Vinne het doel van 1 à 2 broedparen te kunnen garanderen. Er zal in de looptijd van dit SBP een onderzoek worden uitgevoerd naar de ecologische en socio-economische impact van de eventuele inrichting van het Klein Vinne.

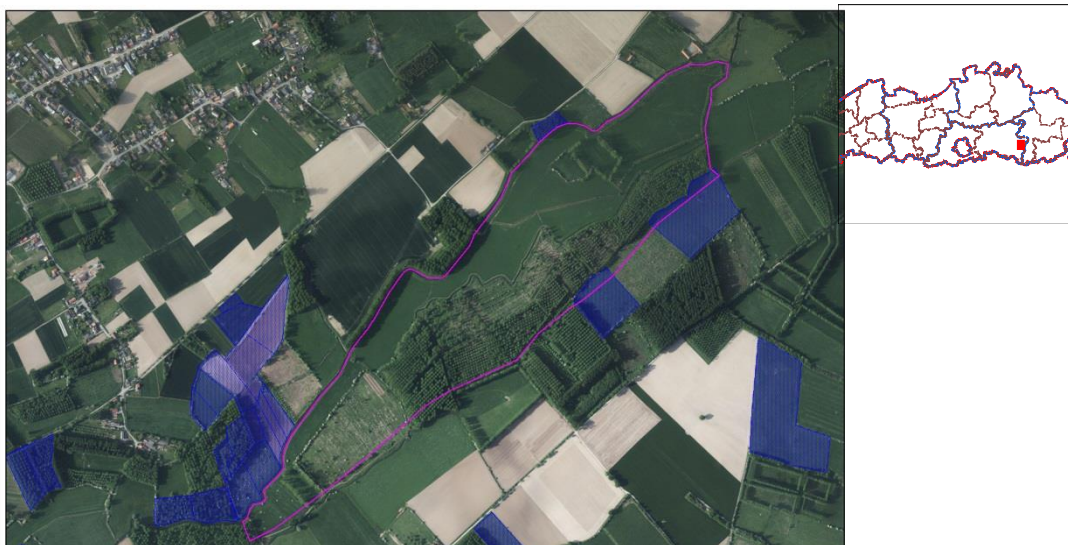

Figuur 17: Situering van Het Vinne en Klein Vinne (roze omlijning). Roze ingekleurde gedeelten zijn in eigendom en beheer van de provincie Vlaams-Brabant, blauw ingekleurde gedeelten zijn in eigendom en/of beheer van Natuurpunt.

3. s'Hertogengracht (potentie ca. 50ha)

Actueel is dit een van nature overstroombare zone en een risicozone voor overstromingen, gelegen ter hoogte van de 's Hertogengracht, Grote Gete en Leigracht. Het is deels erkend natuurreservaat, bestaand uit een afwisseling van moerassige aanplanten van Canadapopulier met ondergroei van riet, moerasspirearuigten en nitrofiële ruigten, kapvlaktes en lokaal rompgemeenschappen van zilverschoongrasland. Er is dominantie van riet in 's Hertogengracht, zeer uitbundig van Linter in de Grote Getevallei tot Zoutleeuw.

Vernatting is mogelijk en reguleerbaar via het opstuwen van 's Hertogengracht. Ongeveer 25 ha aanplanten van Canadapopulier zouden omgevormd kunnen worden tot rietland. Er zal in de looptijd van dit SBP een onderzoek worden uitgevoerd naar de ecologische en socio-economische impact van de eventuele inrichting van 's Hertogengracht.

Figuur 18: Situering van 's Hertogengracht (roze omlijnd). Blauw ingekleurde gedeelten zijn in eigendom en/of beheer van Natuurpunt.

4. Aronsthoek Noord (potentie ca. 50ha)

Actueel is dit een van nature overstroombare zone en een risicozone voor overstromingen, gelegen tussen de Asbeek en de Melsterbeek in het noord-noordoostelijke deel en tussen de Gracht Geetbets, de Graasbeek en de Melsterbeek in het zuid-zuidwestelijke deel. Het is grotendeels erkend natuurreservaat, bestaande uit een uitgestrekte zone met landriet van ca. 8ha, aangevuld met moerassige aanplanten van Canadapopulier met ondergroei van riet, moerasspirearuigten en nitrofiële ruigten en oude kapvlakten. Riet komt voor in het gehele gebied en lokaal talrijk over aaneengesloten zones.

Figuur 19: Situering Aronst Hoek Noord (roze omlijnd). Blauw gekleurde zones zijn in eigendom en/of beheer van Natuurpunt

Mits herstel van de abiotische condities (cf. vernatting) is er potentie voor directe ontwikkeling waterriet met kansen op duurzame uitbreiding, zowel in noord-noordoostelijke als zuid-zuidwestelijke richting. Gezien de uitgestrekte vallei en het vlakke profiel dient bekeken te worden hoe ver de hydrologische impact is van een eventuele vernatting. Grote delen van de vallei zijn in natuurbeheer en een klein deel heeft nog weidegebruik. Er zijn kansen om doelen te koppelen aan waterbuffering en hydrologisch herstel rond de Asbeek en de samenvloeiing van de Gete- en Melsterbeek (een project van de watering 'de Melsterbeek'). Er zal in de looptijd van dit SBP een onderzoek worden uitgevoerd naar de ecologische en socio-economische impact van de eventuele inrichting van Aronst Hoek Noord.

5. Potenties voor roerdomp in 'Het Vinne en omgeving'

Binnen de looptijd van dit SBP zullen geen acties worden ondernomen om bijkomend leefgebied in te richten buiten het S-IHD doel in het gebied 'Het Vinne en omgeving'. Er zal wel een onderzoek worden uitgevoerd om alle aspecten in beeld te brengen waarmee rekening gehouden moet worden bij een eventueel latere inrichting van bijkomend leefgebied in deze regio. Hierbij zal aandacht worden besteed aan de natuurlijke potenties, de rol van de verschillende actoren (o.m. terreinbeherende verenigingen, private eigenaars, landbouwers) en aan de impact op het extensieve landbouwgebruik. Indien op basis van dit onderzoek in een latere fase (na de looptijd van dit SBP) besloten wordt om bijkomend leefgebied in te richten in boven vermelde gebieden, is er potentie voor 2 tot 3 bijkomende broedparen in het volledige gebied. Opgeteld bij het behoud van de 1 tot 2 broedparen in Pulderbos-Krabbelshof en de hoger vermelde broedparen uit S-IHD, Sigma en beslist beleid, komt de som op 72 tot 81 broedparen.

3.2.4.3 Retie-Geel-Mol

in de driehoek Retie-Geel-Mol is jaarlijks 1 broedpaar roerdomp aanwezig.

De provincie Antwerpen is beheerder van het Prinsenvijver, met de Gertryvijver, Kattesteertvijver en Kleine Hooibeekvijver (ook Kievitvijver genoemd). Sinds 2010 zijn er elk jaar veel waarnemingen die wijzen op een territorium van roerdompen in de Kattesteertvijver. Hoogstwaarschijnlijk hetzelfde koppel roerdompen zijn ook alesignaleerd in de Kleine Hooibeekvijver en zelfs in de Dekshoevevijver, de gemeentelijke visvijver van de stad Geel waar ondanks de hoge hengel druk nog een rustige oever met riet voorkomt. Zie Figuur **20** voor de situering van deze vijvers.

Figuur 20: Situering van de vijvers in het Prinsenpark en de Gemeentelijke visvijver van Geel in de driehoek Retie-Geel-Mol

De provincie wil de volgende initiatieven nemen in functie van het behoud van het koppel roerdompen in deze regio:

- Het dunnen van de bomen in een zone rond de grote vijver van het Prinsenpark (Gertryvijver);
- Indien mogelijk de oppervlakte rietland in deze grote vijver doen toenemen;
- De oppervlakte rietland in de Kleine Hooibeekvijver doen toenemen.

Randvoorwaarde hierbij is wel het behoud van het beheer in functie van steltlopers en zeldzame planten zoals naaldwaterbies, waarbij jaarlijks vanaf maart tot augustus het waterpeil in de vijver wordt verlaagd.

In de Kattesteertvijver worden geen bijkomende inspanningen gepland.

De Deshoekvijver in Geel is ingericht via Landinrichtingsproject Grote Nete door de VLM. De mogelijkheden voor kwaliteitsverbetering van het actueel leefgebied, zijn beperkt.

Het doel voor roerdomp in dit gebied is het behoud van 1 broedpaar. Opgeteld bij het behoud van de 1 tot 2 broedparen in Pulderbos-Krabbelshof, de potentie voor 2 tot 3 bijkomende broedparen in Het Vinne en omgeving en de hoger vermelde broedparen uit S-IHD, Sigma en beslist beleid, komt de som op 73 tot 82 broedparen.

3.2.4.4 Ijzervallei

In het SBZ-V Ijzervallei kwamen tussen de jaren '50 en de jaren '70 nagenoeg jaarlijks 1 tot 3 paren roerdomp tot broeden. Met betrekking tot de voorgaande periode ontbreekt informatie maar cultuurhistorische artikels wijzen aan dat de soort ook voorheen een regelmatige broedvogel moet geweest zijn. Dit toont aan

dat de schaal van het gebied voldoende is om 2-3 broedparen te huisvesten gezien de oppervlakte van de Blankaart sindsdien niet is veranderd.

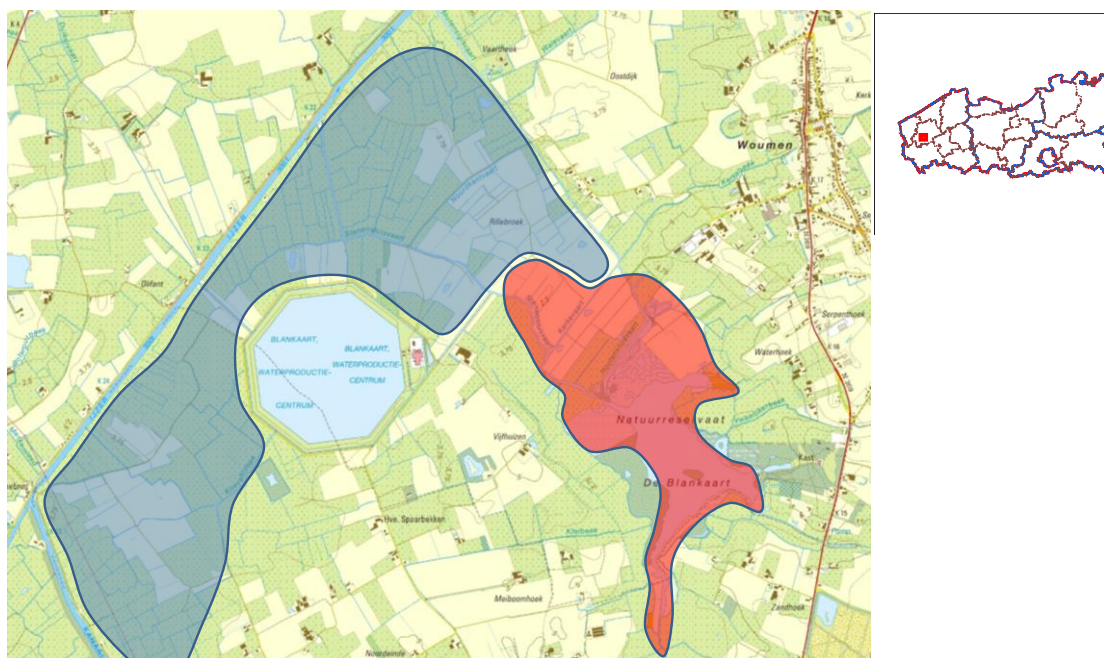
Sinds het begin van de jaren '70 zijn roerdompen in dit gebied enkel niet-broedend aanwezig. Sinds de jaren '90 lijkt de soort 's winters vaker en in grotere aantallen aanwezig. De laatste jaren pleisteren individuen al vanaf de zomer (augustus, september) en blijven tot vrij laat in het voorjaar hangen (maart, april). Hierbij dient wel vermeld dat het gebied moeilijk toegankelijk is wat het waarnemen van deze verborgen levende vogelsoort niet evident maakt. Overwinterende roerdompen maken ook gebruik van de ruimere omgeving (IJzerbroeken, Westkustpolders) en beperken zich niet tot de moeraszones die als broedgebied in aanmerking komen (Figuur 21).

Peilverlaging in de ruime omgeving vanaf midden jaren '50 heeft tot een gestage achteruitgang van de kwaliteit van het leefgebied geleid, door droogvallen, verruigen en verbossen van de rietkragen. Via het natuurinrichtingsproject de Blankaart wordt een gefaseerd peilherstel (-verhoging) doorgevoerd. De definitieve peilen worden ingesteld op basis van de afspraken in het kader van het besliste Raamakkoord Blankaart Deze peilverhoging zal vooral in de bestaande rietkragen rond de Blankaart (ruim 15ha) tot een gevoelige kwaliteitsverbetering leiden. Momenteel werd al een eerste peilverhoging (eerste fase) doorgevoerd die echter nog onvoldoende is om de kwaliteit van de bestaande rietkragen aanzienlijk te verbeteren.

In afwachting van de uitvoering van de verdere fasering van de peilverhoging cfr. het Raamakkoord worden ook inrichtingswerken uitgevoerd om laaggelegen graslanden (die bij peilverhoging zullen evolueren naar rietland) optimaal in te richten voor roerdomp. Gezien roerdomp een paraplu-soort is voor een ruimer scala aan kritische moerasbroedvogels, dienden zijn leefgebiedvereisten als input bij het uittekenen van de inrichtingsplannen. Aansluitend op de Blankaart werden op deze manier al ruim 36ha laaggelegen graslanden ingericht in functie van een toekomstige peilverhoging en uitbreiding van het rietmoeras. Het gaat hierbij vooral om het graven en profileren van brede sloten met flauwe oevers (> 7km optimale rietsloot) en plassen met brede, ondiepe oevers (~6ha).

Op heden is de kwaliteit van de 'oude' rietkragen vaak nog ondermaats (te droog, te ruig) en zijn de 'nieuwe' rietkragen nog in volle ontwikkeling (op de ene plaats verloopt dit sneller dan de andere).

Daarnaast is ook vermeldenswaardig dat bijkomende soortgelijke ondiepe afgravingen en nog enkele kilometers nieuwe of nieuw geprofileerde grachten in de nabije omgeving (ruimer Blankaartbekken, maar niet aansluitend op de Blankaart) werden aangelegd of binnenkort worden aangelegd (zomer 2016, zomer 2017). Deze zijn in bovenstaande cijfers niet inbegrepen. Deze zones zullen zich ontwikkelen tot geschikt foerageergebied maar sluiten niet meteen aan op een groter rietveldcomplex dat als broedgebied kan dienen (Figuur **21**).

Figuur 21: Situering potentieel broedgebied (rood) en foerageergebied (blauw) voor roerdomp in de IJzervallei

De onvoldoende waterkwaliteit is altijd een knelpunt geweest in dit gebied gezien de Blankaart een open systeem is. De kwaliteit van de grote vijver zelf blijft ondermaats door de instroom van nutriëntenrijk en slibrijk – ten gevolge van erosie – water uit de stroomopwaartse Zandleemstreek. Bij het doorstromen van de vijver verbetert de waterkwaliteit echter zodat de kwaliteit van het fijnmazige slotenstelsel (hoofdzakelijk aan stroomafwaartse zijde van de vijver) al veel beter is, met aanwezigheid van ondergedoken en drijvende waterplanten. Het visbestand is onevenwichtig op de Blankaartvijver (brasem-snoekbaars viswatertype) maar is wat beter op de sloten ten noorden van de vijver (blankvoorn-brasem tot rietvoorn-snoek viswatertype). Over het algemeen is de visbiomassa hoog. Het vijvercomplex net ten noorden van de Blankaartvijver (driehoekje met 7 vijvers) is hydrologisch geïsoleerd en kent een betere en stabielere waterkwaliteit.

Na peilverhoging en na uitvoering van alle voorziene inrichtingswerken zal er in principe een 70-tal hectare kwalitatieve rietkragen/waterrijke moeraszones aanwezig zijn. Gezien het omliggende landschap (tussen Blankaart en IJzer) bestaat uit vochtige hooilanden doorspekt met rietgrachten, kunnen deze randzones wellicht tot op zekere hoogte een tekort aan zuiver riethabitat binnen de kern van de beoogde territoria aanvullen. Gecombineerd met de hoge visbiomassa kan evt. verwacht worden dat een broedkoppel het -gezien de grote dichtheid aan oevers- eerder een oppervlakte leefgebied nodig heeft die meer de ondergrens dan de bovengrens van de LSVI oppervlakte (30 – 50 ha) benadert.

Het potentieel leefgebied voor roerdomp is momenteel reeds grotendeels ingericht, de gewenste vegetatie is zich in de nieuw aangelegde moeraszones aan het ontwikkelen. In 2016 en 2017 worden er binnen de voorziene kernmoeraszone ten noorden van de Blankaartvijver nog een aantal kleinere detailafwerkingen gepland teneinde verstoring door recreanten (en hun honden) en grondpredatoren te beperken.

Het moment van de finale peilverhoging (fase 3) met voor natuur optimale peilen is niet ondubbelzinnig vastgelegd. In het MB houdende vaststelling van de maatregelen en de modaliteiten tot uitvoering van het natuurinrichtingsproject

de Blankaart (BS 23 juni 2008) staat het als volgt geformuleerd: "fase 3 : de instelling van een peil, zoals gewenst is voor natuur in een deel van het projectgebied of in het volledige projectgebied op voorwaarde dat er een afdoende oplossing bestaat voor alle betrokken bedrijven door middel van ruil, vergoeding, hydrologische isolatie of een andere oplossing en op voorwaarde dat dit geen nadelige effecten heeft op naburige gronden buiten het projectgebied; van zodra in een deel van het projectgebied aan deze voorwaarden voldaan is, kan in dat deel fase 3 uitgevoerd worden;". Momenteel worden verschillende instrumenten ingezet om aan deze voorwaarden tegemoet te komen (winterdijk, hydrologische isolatie bovenstrooms bekken Engelandelft, aankoop, ruil, grondenbank, ...) teneinde fase 3 te kunnen bespoedigen.

Er is een impact op landbouw, maar de impact van de peilverhoging op percelen in landbouwgebruik wordt conform het beslist beleid reeds maximaal opgevangen via vergoeding, hydrologische bescherming, uitruilen, ...

De kwaliteit van het in de Blankaartvijver instromende water blijft zéér slecht. Het zelfreinigend vermogen van de vijver zorgt er wel voor dat het uitstromende water een betere kwaliteit heeft. Vooral rond die stroomafwaartse zone werd werk gemaakt van moerasuitbreiding met een dicht netwerk aan slotjes en plassen. Hoewel in theorie misschien wel plaats is voor 3 koppels in het ganse gebied, is het onder de huidige omstandigheden eerder plausibel dat eventuele broedkoppels zich zullen vestigen in de moeraszone die noordelijk bij de Blankaart aansluit. In die zone zou voldoende ruimte moeten zijn voor 2 broedkoppels. De zuidelijke zone van de Blankaart is op zich minder compact als leefgebied en de waterkwaliteit is er het slechtst. Een derde territorium in die zone lijkt onder de huidige omstandigheden niet realistisch. Vandaar dat een doel van 2 broedparen in de Ijzervallei wordt vooropgesteld.

Als we deze 2 broedparen optellen bij de hierboven vermelde broedparen uit S-IHD, Sigma en beslist beleid, het behoud van broedparen in Pulderbos-Krabbelshof en in de driehoek Retie-Geel-Mol en bij het potentieel voor bijkomende broedparen in Het Vinne en omgeving, komen we op een totaal doel van 75 tot 84 broedparen, waardoor met het minimum de G-IHD van 75 broedparen bereikt wordt.

3.3 Doelstellingen soortenbeschermingsprogramma (5 jaar)

De einddoelstelling is gekend, doch de doelstellingen voor dit SBP dienen nog geformuleerd te worden. Het is niet realistisch om doelstellingen te stellen in termen van het aantal broedparen roerdomp. Er worden wel specifieke doelstellingen geformuleerd die binnen de termijn van dit SBP maximaal kunnen bijdragen tot het behalen van de einddoelstellingen.

De doelstellingen in dit SBP worden dan ook gesteld op vlak van te nemen acties en worden in volgend hoofdstuk verder vertaald naar het actieplan toe.

3.3.1 Concrete Doelstelling 1 (D1): Instandhouding en verbetering van de kwaliteit via een geschikt beheer van de bestaande leefgebieden voor de roerdomp

De instandhouding van geschikt leefgebied van de soort en dit conform de ecologische vereisten, is cruciaal om te komen tot een regionaal gunstige staat van instandhouding. Een geschikt beheer dat ervoor zorgt dat het bestaande leefgebied van de soort wat oppervlakte en kwaliteit betreft behouden blijft is van groot belang en zal van gebied tot gebied verschillen. Hier wordt verder op ingegaan.

3.3.2 Concrete Doelstelling 2 (D2): Ontwikkeling van nieuw leefgebied voor de roerdomp

Het bijkomend ontwikkelen van het leefgebied van de soort is een essentieel onderdeel van de gestelde instandhoudingsdoelstellingen. Het realiseren van de noodzakelijke oppervlakte binnen Sigma en/of Natura 2000 gebieden is een proces dat een zekere tijd in beslag zal nemen. Dit proces impliceert het verwerven en/of omvormen en beheren van gebieden zodat ze geschikt worden voor roerdomp.

De einddoelstelling van de G-IHD stelt dat 820-1200 ha extra leefgebied voor de soort dient ontwikkeld te worden i.f.v. de 75 koppels.

Opmerking: ook indien voldoende oppervlakte aan geschikt leefgebied zal kunnen worden ontwikkeld, kan omwille van strenge winters de bestaande populatie tijdelijk opnieuw achteruitgaan, waarna een aantal jaren nodig zijn om tot herstel te komen. Dit wil niet zeggen dat strenge winters leiden tot de ontwikkeling van extra leefgebied ten opzichte van de G-IHD.

3.3.3 Concrete Doelstelling 3 (D3): Vergroting (wetenschappelijke) kennis roerdomp

Verhogen van de kennis van de roerdomp in ruime zin: ecologie en verspreiding van de soort, beheeraspecten, populatiedynamiek, ...

Maar daarnaast is ook een continu streven naar kennis over het voorkomen van de soort noodzakelijk: inventarisatie en monitoring i.f.v. het nemen van gerichte lokale maatregelen enerzijds en het globaal opvolgen van de soort (aantallen, biotoopvoorkeuren,..) anderzijds.

Tabel 14: Concrete doelstellingen in relatie tot bedreigingen en kansen

Doelstelling	Relatie tot bedreigingen/kansen	Indicator
D1. Actief behoud en gunstig beheer van bestaand leefgebied	B1. Recreatie/verstoring B2.1. Problemen met waterhuishouding, verdroging B2.2. Slechte waterkwaliteit (incl. eutrofiëring, vervuiling en verzuring)	Oppervlakte geschikt bestaand leefgebied

Doelstelling	Relatie tot bedreigingen/kansen	Indicator
	B3. Te kleine oppervlakte leefgebied, versnippering B4. Successie (incl. suboptimaal beheer) B5. Kleine populatie B6. Intensieve viskweek B7. Invasieve, uitheemse soorten B9. Kosten van natuurbeheer in functie van moerasvogels B10. Vraat door ganzen B11. Predatie K1. Komt vooral voor in reeds beschermde gebieden K2. Integraal waterbeheer K3. Viskweek K5. Recreatie creeërt een groter draagvlak voor natuur K6. Sigma-plan	
D2. Ontwikkeling nieuw leefgebied	B3. Te kleine oppervlakte leefgebied, versnippering B5. Kleine populatie B9. Kosten van natuurbeheer in functie van moerasvogels K2. Integraal waterbeheer K4. Samenwerking tussen verschillende partners K5. Recreatie creeërt een groter draagvlak voor natuur K6. Sigma-plan	Ontwikkelde oppervlakte bijkomend leefgebied
D3. Vergroting (wetenschappelijke) kennis roerdomp	B8. Onvoldoende kennis van de roerdomp	Onderzoekresultaten en volledigheid van de inventarisatie/monitoring van de soort

3.4 Strategieën

Hier wordt kort aangehaald hoe men tewerk zal gaan, welke mogelijkheden benut worden om de doelstellingen te realiseren. Strategieën voor communicatie en sensibilisatie en voor monitoring en evaluatie zijn verplicht op te nemen.

Er kunnen meerdere strategieën gevolgd worden om eenzelfde doelstelling te bereiken, of een strategie kan ook meerdere doelstellingen dienen.

Volgende strategieën worden geïdentificeerd:

- S1: Instandhouding oppervlakte en kwaliteit van bestaand leefgebied
- S2: Ontwikkeling van nieuwe leefgebieden
- S3: Gerichter beheer van bestaande en nieuwe leefgebieden

- S4: Vergroten van ecologische kennis
- S5: Monitoring
- S6: Sensibilisatie en communicatie

In Tabel 15 worden bovenstaande strategieën toegewezen aan de doelstellingen van dit SBP.

Tabel 15: Strategieën om de doelstellingen te bereiken binnen SBP (5 jaar)

Doelstelling		Strategie	
Nr.	Omschrijving	Nr.	Omschrijving
D1.	Instandhouding en verbetering van de kwaliteit via een geschikt beheer van de bestaande leefgebieden voor de roerdomp	S1.	Instandhouding oppervlakte en kwaliteit van bestaande leefgebieden
		S3.	Gerichter beheer van bestaande en nieuwe leefgebieden
		S6.	Sensibilisatie en communicatie
D2.	Ontwikkeling nieuwe leefgebieden	S2.	Ontwikkeling van nieuwe leefgebieden
		S3.	Gerichter beheer van bestaande en nieuwe leefgebieden
		S6.	Sensibilisatie en communicatie
D3.	Vergroting (wetenschappelijke) kennis roerdomp	S4.	Vergroten van ecologische kennis
		S5.	Monitoring

3.5 Actoren

Hier volgt een bespreking van de belangrijkste actoren die bij dit programma betrokken zullen worden en die bepalend zullen zijn in de realisatie van het programma. De diverse actoren, hun rol en mogelijk invloed worden toegelicht. Daarnaast wordt ook ingegaan op de mate waarin ze als actor belangrijk kunnen zijn voor het welslagen van het SBP en of deze betrokkenheid over het volledige Vlaamse gewest geldt of ze eerder uitsluitend op lokaal/regionaal niveau een invloed kunnen hebben. Deze actoren worden opgenomen in onderstaande tabel.

Tabel 16: Overzicht actoren

Actor	Functie/relatie binnen het soortenbeschermingsprogramma en link met de doelsoort	Mogelijke invloed op soortenbeschermingsprogramma
Overheid		
Agentschap voor Natuur en Bos (ANB)	Opdrachtgever voor de opmaak van het soortenbeschermingsprogramma; Terreinbeherende instantie	Coördinerende rol of aansteller van coördinator, maar eveneens beheerder op het terrein die maatregelen/acties in de praktijk kan uitvoeren of laten uitvoeren. Partner/coördinator/financierder bij het nemen van 'ad hoc' beschermingsmaatregelen.
Vlaamse Landmaatschappij (VLM)	De VLM is het uitvoerende agentschap m.b.t. de uitvoering van natuurinrichtings, landinrichtings-en ruilverkavelingsprojecten. Tevens heeft de VLM de nodige contacten met landbouwers die beheer kunnen uitvoeren.	○ VLM staat in voor de uitvoering van natuurinrichtingsprojecten en monitoring van deze projecten. Aandacht voor de roerdomp bij het opstellen en uitvoeren van deze natuurinrichtingsprojecten is belangrijk..Ook via landinrichting, ruilverkavelingof andere inrichtingsproejecten kan worden bijgedragen aan habitattherstel. ○ VLM is verantwoordelijk voor de opmaak en de uitvoering van het mestbeleid. De Mestbank informeert, sensibiliseert en adviseert en speelt een belangrijke rol bij het opstellen en uitvoeren van controleprogramma's. Daardoor speelt de VLM indirect een rol bij de kwaliteit van oppervlaktewater, aangezien die beïnvloedt wordt door verliezen van nutriënten en bestrijdingsmiddelen uit de landbouw.
Waterwegen en Zeekanaal (fuseren in 2017 met nv De Scheepvaart en zullen dan van naam veranderen)	Beheerder van grotere bevaarbare waterlopen: Zeeschelde, Bovenschelde, Dender, Demer, Grote Nete,..	Waterpeilbeheer en beheer en inrichting van diverse overstromingsgebieden en rivieren in kader van het Sigmaplan. Voor het natuurluik van deze gebieden werkt W&Z reeds samen met het ANB.
Provinciale overheden	Regionale partner die binnen werkingsgebied een belangrijke coördinerende functie kan uitvoeren of proefprojecten kan opzetten.	Voornamelijk een stimulerende, sensibiliserende rol. Het opnemen van de soort als provinciale aandachtsoort en hierrond communiceren (welke maatregelen zijn

Actor	Functie/relatie binnen het soortenbeschermingsprogramma en link met de doelsoort	Mogelijke invloed op soortenbeschermingsprogramma
	Daarnaast nemen provinciale overheden steeds vaker het beheer van waterlopen categorie III over van steden en gemeenten.	mogelijk?) is een belangrijk aandachtspunt en rol die de provinciale overheden kunnen spelen. Als waterbeheerder kunnen ze in bepaalde gebieden ook een belangrijke rol spelen voor inrichting en beheer van leefgebied voor de roerdomp.
Steden en gemeentes	Lokale partner bij coördinatie of uitvoering van maatregelen	De diverse lokale besturen kunnen een belangrijke invloed uitoefenen inzake sensibilisatie en communicatie door de soort op te nemen in lokale natuur- en milieuviesies of de soort lokaal te adopteren als kensoort/koesterbuur. Tevens kunnen lokale besturen via het vergunningsbeleid kleine voortschrijdende negatieve evoluties inzake landgebruik helpen sturen in de positieve richting.
Vlaamse Milieumaatschappij (VMM)	Beheerder van grote onbevaarbare waterlopen: diverse beken en kleine rivieren	Waterpeilbeheerder en volgt milieukwaliteit op. Zo is de VMM eerder een globale partner (globale water-/milieukwaliteit) en is de relatie met de aspecten van dit SBP vrij beperkt. Op lokaal vlak kan VMM wel een noodzakelijk actor worden bij wijzigen in waterpeilbeheer.
Andere sectoren		
Experten	Wetenschappelijke begeleidingscommissie - wetenschappelijk adviescommissie - evaluatie van het SBP	Wetenschappelijke begeleiding en opvolging/effectiviteit van maatregelen + vergroten van ecologische kennis van de soort
Terreinbeherende natuurverenigingen: - o Natuurpunt vzw - o Limburgs Landschap	De regionale/ gewestelijke/ provinciale terreinbeherende natuurverenigingen zijn eigenaar van en/of beheren natuurgebieden en zijn dan ook rechtstreekse partners om bij het beheer van deze gebieden de doelstellingen van voorliggend	- o Terreineigenaren of beheerders van (natuur)-gebieden/reservaten voeren effectieve (natuur)beheersmaatregelen uit op hun terreinen of op andere terreinen die ze in beheer hebben. - o Coördinatiepunten van vele natuur- en

Actor	Functie/relatie binnen het soortenbeschermingsprogramma en link met de doelsoort	Mogelijke invloed op soortenbeschermingsprogramma
vzw ○ Durme vzw	soortenbeschermingsprogramma in de praktijk te brengen. Inventarisatie door vrijwilligers	milieuvrijwilligers en actief in natuurstudie en beheer. In relatie tot de roerdomp betekent dit enerzijds het sturen van gerichte maatregelen tot bij vrijwilligers, maar daarnaast is ook de kennis tot het uitvoeren van monitoring/inventarisaties om aantallen van roerdompen op te volgen aanwezig. Hiervoor kan gesteund worden op een uitgebreid vrijwilligersnetwerk. ○ Uitgebreid netwerk voor het uitvoeren van communicatie en sensibilisatie omtrent de soort
Terreineigenaars via ○ Bosgroepen ¹⁰ ○ Regionale Landschappen ¹¹ ○ Landelijk Vlaanderen ○ Visserijcommissies	○ Bosgroepen zijn verenigingen van en voor bouseigenaars. Een bosgroep helpt bouseigenaars om hun bos makkelijker en duurzamer te beheren. ○ Regionale Landschappen: samenwerkingsverband tussen diverse gebruikers van de open ruimte, waardoor deze een aantal van bovenstaande actoren samen kan brengen. ○ Landelijk Vlaanderen is een vereniging die de bos-, land- en natuureigenaars verenigt, mogelijke invloed door beheer terreinen	Ook op de diverse terreinen die in privé-eigendom zijn, kunnen maatregelen genomen worden ten gunste van de roerdomp. Terreineigenaars hebben dus (on)rechtstreekse invloed door het uitvoeren van beheerswerken die een rol kunnen spelen voor de roerdomp. Deze verenigingen kunnen ook sensibiliseren onder hun leden. In de visserijcommissies kunnen elementen met betrekking tot viskweek en visvijvers in leefgebied voor de roerdomp besproken worden.

¹⁰ De betrokken Bosgroepen in de betrokken SBZ's van het SBP voor roerdomp zijn: Antwerpen Noord, Antwerpen Zuid, Dijle-Geteland, Hoge Kempen, Kempense Heuvelrug, Limburgse Duinen, Noorderkempen, Noord-Hageland, Noordoost-Limburg, West-Limburg, Zuiderkempen, Zuid-Limburg.

¹¹ De Regionale Landschappen in de betrokken SBZ's van het SBP voor roerdomp zijn: Dijleland, Haspengauw, Kempen en Maasland, Kleine en Grote Nete, Lage Kempen, Noord-Hageland, Voorkempen.

Actor	Functie/relatie binnen het soortenbeschermingsprogramma en link met de doelsoort	Mogelijke invloed op soortenbeschermingsprogramma
	Visserijcommissies: De Provinciale Visserijcommissies zijn het wettelijke overlegorgaan tussen de hengelaar en de overheid. Elke visserijcommissie doet jaarlijks voorstellen voor de uitvoering van het visserijbeleid in zijn provincie.	
Landbouwsector (vertegenwoordigd door Boerenbond, Algemeen Boeren Syndicaat)	Het leefgebied van de roerdomp overlapt slechts in zéér beperkte mate met landbouwgebied maar indien lokaal het geval, is de landbouwsector een mogelijke actor die in dit plan betrokken dient te worden. Ook binnen gebieden die in eigendom zijn van overheden of natuurverenigingen speelt de landbouwsector een belangrijke rol, ondermeer door het uitvoeren van beheerswerkzaamheden.	- Beheer/teelt van gewassen in gebieden waar roerdompen voorkomen. De manier/intensiteit waarmee de landbouwactiviteiten uitgevoerd worden heeft veelal een indirect effect op de potenties voor de soort: niet de teelt zelf maar uitvloeit van nutriënten naar gebieden waar roerdomp voorkomt. - Roerdompen kunnen foerageren in gebieden die in eigendom of in gebruik zijn van landbouwers: in natte graslanden, talrijke grachten in landbouwgebied, bufferstroken, heel beperkt ook in akkergebieden en dan vooral in de winter wanneer de akkergebieden ondergelopen zijn.
Polders en wateringen	Lokale partners die binnen het werkingsgebied een belangrijke functie kunnen uitvoeren in het water(peil)beheer	Deze kunnen een belangrijke rol spelen in het handhaven van een correct waterpeil t.b.v. een geschikt leefgebied voor de roerdomp. De invloed van deze actor is belangrijk. Polders en wateringen kunnen ook een sensibiliserende rol hebben bij hun leden.
Bekkenbesturen - Beneden-Scheldebekken - Demerbekken - Dijle en Zennebekken - Maasbekken - Netebekken	Regionale partners die binnen het werkingsgebied het waterbeleid op niveau van het bekken coördineren.	Deze kunnen een belangrijke rol spelen in het handhaven van een correct waterpeil t.b.v. een geschikt leefgebied voor de roerdomp. De invloed van deze actor is potentieel belangrijk.

Actor	Functie/relatie binnen het soortenbeschermingsprogramma en link met de doelsoort	Mogelijke invloed op soortenbeschermingsprogramma
Bedrijven voor waterwinning, transport en afvoer van afvalwater	Invloed op waterkwaliteit via drinkwaterwinningsinstallaties en afvalwaterinstallaties + grondwaterniveau	Deze bedrijven voeren nodige beheers- en terreinwerken uit i.f.v. drinkwaterwinning en afvoer van afvalwater. Ze hebben daarmee een invloed op de waterkwaliteit van leefgebieden van de roerdomp.
Vogelbescherming Vlaanderen vzw	Gewestelijk actieve vereniging Deze vereniging beheert weinig gebieden, maar kan binnen het SBP wel een sensibiliserende rol spelen.	Vogelbescherming Vlaanderen kan een rol spelen in de educatie, sensibilisatie en studie omtrent de soort.
Wildbeheereenheden (WBE's) ¹² en individuele jagers	Wildbeheereenheden zijn samenwerkingsverbanden tussen jachtrechthouders binnen een ruimtelijk begrensd gebied dat meerdere jachtterreinen omvat en waarin een planmatig wildbeheer wordt gevoerd, gericht op het handhaven of ontwikkelen van een ecologisch verantwoorde wildstand als onderdeel van een breder faunabeheer met inachtneming van de belangen van derden.	De beslissingen en maatregelen genomen in wildbeheereenheden kunnen een rol spelen in het beheer en instandhouding van het leefgebied van de roerdomp.

¹² De betrokken wildbeheereenheden in de betrokken SBZ's van het SBP voor roerdomp zijn: 4B, Antwerpse Polders Noord, Bertembos, Bocholt, Bos en Duin Kasterlee, Brechtse Heide, Capreolus, Demerdal, De Aa – Ravels, De Bekkevoortse, De Grote Beek, De Hei, De Korhaan, De Oetervallei, De Prinseloop, De Vart, De Vier Rivieren, De Voorkempen, De Zandhaas, Dessel, Essen, Geel-Olen 1, Groot-Brecht, Groot-Ranst, Herentals-Vorselaar-Heerle, Het Netebroek Balen, Jacht en Natuur Lommel, Kessenich, Kinrooi, Laakdal, Land van Demer, Dijle en Winge, Merksplas, Mol, Molenbeersel, Noorderkempen, Onafhankelijke Jager, Postel-Noord, Regio Lier, Retie, St-Michiel, Tessenderlo, Tulderheide, Tussen Voer en Yse, Warmbeekvallei, Willekesberg, Zandhovense Heide, Zuiderkempen.

Actor	Functie/relatie binnen het soortenbeschermingsprogramma en link met de doelsoort	Mogelijke invloed op soortenbeschermingsprogramma
Toerisme	Biodiversiteit is een van de trekpleisters voor natuurtoerisme.	Maatregelen die genomen worden in functie van het behoud van de roerdomp kunnen effect hebben op toeristische netwerken (bv. de toegankelijkheid van natuurgebieden kan beperkt worden voor toeristen, maar de belevingswaarde kan dan tegelijkertijd wel verhoogd worden).
VOKA	Vlaams netwerk van ondernemingen dat bedrijven in Vlaanderen en Brussel vertegenwoordigt.	Uitbreidingen, aanpassingen, en andere werken aan bedrijventerreinen en bedrijfsactiviteiten zelf kunnen een negatieve impact hebben op de roerdomp en zijn leefgebied.

Uiteindelijke producten van een soortenbeschermingsprogramma, bijvoorbeeld natuurinrichtingsprojecten, kunnen eventueel een invloed hebben op verschillende maatschappelijke sectoren: transport, energie, wonen etc. Omdat dit zeer projectspecifiek is, wordt dit niet verder besproken.

In mindere mate en voor specifieke locaties is er nog een aantal actoren die op lokaal niveau belangrijk zijn. Deze hebben veeleer een zeer lokale werking: bv. lokale natuur- en milieuverenigingen, en zijn voor dit soortenbeschermingsprogramma dat volledig Vlaanderen als werkingsgebied heeft van beperkter belang. Niettemin kunnen ze lokaal van belang zijn.

Bij lokaal overleg bv. in kader van beheerscommissies, beheerplannen,... dienen deze wel betrokken te worden en is het de verantwoordelijkheid van de belangrijkste actoren om deze hierbij te betrekken.

Hier volgt een beschrijving van elke actie/maatregel, passend bij voorgaande doelstellingen en strategieën. Acties/maatregelen worden hierbij gegroepeerd volgens strategie (bv. beheermaatregelen, communicatie, monitoring, ...). Ten slotte wordt ook aangegeven welke acties in welke gebieden prioritair zijn gedurende de looptijd van het voorliggende soortbeschermingsplan.

De ontwikkeling van een duurzame broedpopulatie van de roerdomp in Vlaanderen kan enkel worden bereikt door het gecombineerd uitvoeren van de volgende typen maatregelen:

- Instandhouding van bestaande leefgebieden en ontwikkeling van nieuwe leefgebieden;
- verbetering van beheer van bestaande leefgebieden en wegnemen van milieudrukken erop;
- vergroten van de (ecologische) kennis;
- jaarlijkse monitoring/inventarisatie;
- sensibilisatie/communicatie.

Dit zijn de noodzakelijke maatregelen. Een goede uitvoering van deze maatregelen staat of valt met een goede landelijke coördinatie, een adequate voorlichting en een goed monitoringsysteem en onderzoekstraject om de effecten van de maatregelen te kunnen meten en de doelstellingen van het beschermingsplan te kunnen toetsen.

4.1 Acties i.f.v. globale doelstelling SBP

Volgend uit de einddoelstelling van dit SBP, nl. het realiseren van een goede regionale staat van instandhouding voor de roerdomp worden in dit hoofdstuk acties geformuleerd.

In eerste instantie wordt een onderscheid gemaakt tussen globale, langlopende acties enerzijds en acties van toepassing binnen de looptijd van dit SBP (5 jaar) anderzijds. Verder dienen de acties die geformuleerd worden voor de korte termijn ook verder te worden meegenomen op langere termijn, al dan niet na evaluatie en/of onder gewijzigde vorm.

We kunnen dit illustreren met volgend voorbeeld: het ontwikkelen van het leefgebied van de roerdomp kan op korte termijn geïnitieerd worden en de ontwikkeling van een deel van het noodzakelijke bijkomende leefgebied wordt als actie gesteld binnen dit SBP, doch het is enkel op lange termijn realistisch om het volledige benodigde extra leefgebied te realiseren. Het is aangewezen om minstens te streven naar 33 % bijkomend leefgebied binnen 5 jaar. De volle 100% is niet realistisch binnen de looptijd van dit SBP. De korte en lange termijn acties lopen dan ook in elkaar over.

De focus ligt op de doelstellingen binnen dit SBP (5 jaar), maar ook de maatregelen/acties op lange termijn (bv. nog in te richten gebieden) worden aangehaald. Voor de aanbevelingen naar de toekomst toe verwijzen we tevens naar hoofdstuk 6.

Tabel 17 geeft een overzicht van de strategieën en acties/maatregelen i.f.v. de globale einddoelstelling nl. het realiseren van de G-IHD.

Tabel 17: Overzicht strategieën en acties i.f.v. globale einddoelstelling SBP

Doelstelling		Strategie		Actie
Omschrijving	Nr.	Omschrijving	Nr.	
Doelen roerdomp geformuleerd binnen de Gewestelijke Instandhoudingsdoelstellingen (G-IHD)	S1.	Instandhouding oppervlakte en kwaliteit van bestaand leefgebieden	1.1	Behoud door aangepast - gericht beheer
	S2.	Ontwikkeling van nieuwe leefgebieden	2.1	Uitbreiden van bestaand broedhabitat
	S3.	Gerichter beheer van bestaande en nieuwe leefgebieden	2.2	Aanleg van nieuw broedhabitat
			3.1	Visstandsbeheer/Vijverherstelbeheer
			3.2	Aangepast waterpeilbeheer
			3.3	Verwijderen van houtige opslag in broedhabitat, cfr. waterpeilbeheer
			3.4	Beheer van natte graslanden onmiddellijk grenzend aan broedleedfgebied
			3.5	Tegengaan van vraatschade door ganzen
	S4.	Verbeteren milieukwaliteitskenmerken gebied	4.1	Nutriëntenaanvoer aangrenzende gebieden beperken
	S5.	Vergroten van ecologische kennis	5.1	Onderzoek naar invloed van beheer
	S6.	Monitoring/Inventarisatie	5.2	Onderzoek naar broedsucces, jongenoverleving, dispersie en plaatstrouw
			6.1	Jaarlijkse monitoring/inventarisatie in de gebieden besproken in dit SBP
	S7.	Sensibilisatie en communicatie	7.1	Algemene communicatie naar aanleiding van inrichtings- en of beheerswerken
			7.2	Recreatie (her)organiseren om verstoring te beperken

4.2 Acties

Hier volgt een beschrijving van elke actie, conform de nummering in Tabel 17. Acties worden hierbij gegroepeerd volgens strategie en samengevat in tabelvorm (Tabel 15). Bij elke actie wordt aangegeven voor welke gebieden deze als prioritair wordt ingeschat (voor een lijst van weerhouden gebieden, zie Tabel 18).

Geen enkel gebied is gebaat bij slechts één actie en verschillende van de hieronder besproken acties dienen te worden toegepast in alle gebieden uit Tabel 18. Geen enkele maatregel staat op zich, maar het is precies door maatregelen te verweven dat individuele gebieden kunnen geoptimaliseerd worden in functie van roerdompen (en andere, meeliftende aan moerasgebieden gebonden soorten). Een belangrijke randvoorwaarde hierbij is dat beheerders een goed zicht hebben op de nutriënteninstroom per gebied.

4.2.1 Acties binnen strategie 1: Instandhouding oppervlakte en kwaliteit van bestaande leefgebieden

Actie 1.1: Behoud van de geschikte leefgebieden door gericht beheer en/of bijkomend onderzoek/monitoring

De leefgebieden die momenteel geschikt zijn en al dan niet gekoloniseerd zijn door roerdomp moeten in stand gehouden worden conform de ecologische vereisten, zowel binnen als buiten de SBZ-gebieden

In vele gevallen is voor de instandhouding van bestaand leefgebied een aangepast beheer (zie verder onder strategie 3) noodzakelijk. Bovendien is er nood aan een verhoogde soortkennis opgebouwd uit onderzoek en monitoring (zie verder onder strategie 5 en 6).

Deze actie geldt voor alle gebieden in Tabel 18 en veronderstelt de prioritaire afbakening van de bestaande geschikte leefgebieden zowel binnen als buiten SBZ en dit op korte termijn. Deze prioritaire afbakening is de grootste kritische succesfactor voor dit soortenbeschermingsprogramma.

4.2.2 Acties binnen strategie 2: Ontwikkelen van nieuwe leefgebieden

Actie 2.1: Vergroten van bestaande geschikte broedleefgebiedkernen

Actie 2.2: Aanleg van nieuw broedleefgebied

Actie 2.3: Onderzoek naar de impact van eventuele ontwikkeling van bijkomend broedhabitat in de omgeving van Het Vinne

Door hun ligging potentievolle maar momenteel ongeschikte terreinen kunnen geoptimaliseerd worden door:

- aanleg van nieuwe terreinen met daarin prioritair een voldoende grote oppervlakte aan nat waterriet als broedbiotoop
- gericht herstel van gedegradeerde broedhabitats (bv. hydrologisch herstel, tegengaan van verbossing) i.k.v. SIGMA, Natuurinrichting, Life-projecten,... om te komen tot leefgebieden die voldoen aan de leefgebied-criteria van de soort. De meest kansrijke, (kosten)efficiënte en enige duurzame manier om dit te doen lijkt grotendeels via aankoop en inrichting van terreinen door het ANB en private natuurbeherende verenigingen te moeten verlopen.

De focus van beide hierboven vermelde acties ligt op het creëren/vergroten van leefgebieden binnen die SBZ-gebieden en de Sigmaprojectgebieden waarvoor de

soort is aangemeld of tot doel is gesteld. In de G-IHD wordt gesteld dat 820-1200 ha bijkomend leefgebied nodig is. In het kader van dit SBP worden echter tevens enkele potentievolle gebieden voor Roerdomp buiten SBZ besproken (zie ook 3.2.3 en 3.2.4).

Actie 2.1

Binnen SBZ is uitbreiding van bestaand broedhabitat tot doel gesteld langs de bovenloop van de Grote Nete in het Zammelsbroek (in kader van Sigma) en het Trichelbroek (omvorming van 35 ha bestaand moerasbos tot waterriet). In Noord-Oost-Limburg wordt 30 ha extra broedhabitat tot doel gesteld in het complex Hageven – De Luysen – Mariahof – Groot Broek - Smeetshof. In het Vijvergebied Midden-Limburg wordt 67 ha extra foerageer- en broedgebied ingepland door een uitbreiding van de oppervlakte (vis)vijvers met een geschikt vijverbeheer (zie verdere acties onder 1.2.3). De geplande 110-125 ha extra leefgebied in de Demervallei (o.a. in Schulensbroek, Webbekomsbroek en Molenstedeboek) dient bereikt te worden door waterpeilverhoging en omvorming. In het SBZ Turnhouts Vennengebied wordt een uitbreiding van het leefgebied voor Roerdomp voorzien van 13-15 ha. In de Blankaart in SBZ de Ijzervallei werden geen IHD-doelen voor roerdomp voorzien, maar er worden wel inrichtingswerken uitgevoerd/gepland die leiden tot 40ha waterriet. Geplande waterpeilverhogingen zullen naar verwachting ook nieuwe rietvegetaties doen ontstaan op percelen waar momenteel vochtig hooiland aanwezig is. Er wordt verwacht dat dit potentieel leefgebied zal voldoen aan de ecologische vereisten voor twee broedparen, rekening houdend met de verbeterde waterkwaliteit van het gebied rondom de Blankaartvijver.

Actie 2.2

Binnen SBZ dient deze actie te worden uitgevoerd in het complex Vinne - Klein Vinne (7ha), de Maatjes (93 ha), Noord-Oost Limburg (80-100 ha), het Vijvergebied Midden-Limburg (138 ha), de Demervallei (10-20 ha), het Turnhouts Vennengebied (15-20 ha) en vooral in de Sigma-gebieden (540-900 ha). Door het realiseren van een bijkomend moerascomplex in het noorden van Postel (SBZ-V Ronde Put) wordt er bijkomend foerageer- en broedgebied gerealiseerd.. Het stopzetten van de ontwatering doet een moerascomplex van 80-140 ha ontstaan.

Buiten SBZ, meerbepaald op de rechter scheldeoever te Berendrecht wordt in de Opstalvallei - in verschillende fases- bijkomend broed- en foerageerhabitat voorzien door de omvorming van bestaande akkers en weilanden.

Actie 2.3

In de omgeving van Het Vinne, meer bepaald in Het Klein Vinne, 's Hertogengracht en Aronst Hoek (zie 3.2.4.2) is potentie voor bijkomend broedgebied voor 2 tot 3 broedparen roerdomp. Hiervoor is vernatting van de valleien een vereiste. Er zal een studie worden uitgevoerd om te bepalen via welke manieren de vernatting gerealiseerd zou kunnen worden om aan de ecologische noden van roerdompbroedhabitat te voldoen. Daarnaast zal in kaart gebracht worden welke andere randvoorwaarden van belang zijn. Voor elk scenario dient daarbij de impact op natuur en de socio-economische impact onderzocht te worden in de gebieden die een effect van vernatting zouden ondervinden, met speciale aandacht voor de impact op de landbouw in de omgeving. Voor dit laatste zal een landbouwimpactstudie ondersteuning bieden. In het ruimere onderzoek zullen alle aspecten in beeld gebracht worden waarmee men rekening moet houden bij een eventueel latere inrichting van leefgebied buiten SBZ in deze regio, inclusief mogelijke maatregelen om de impact van vernatting te beperken. Dit onderzoek is geen voorafname op de

beslissing of het gebied al dan niet zal worden ingezet voor de realisatie van doelen voor de roerdomp. Die beslissing zal gebeuren in overleg met betrokken doelgroepen. Daarbij wordt op basis van de opvolging van de planning, de inrichting en het beheer van de andere actuele en geplande bijkomende leefgebieden geëvalueerd of een ontwikkeling van extra leefgebied in de omgeving van het Vinne effectief noodzakelijk is voor de realisatie van de G-IHD voor roerdomp.

4.2.3 Acties binnen strategie 3: Gerichter beheer van de leefgebieden

Actie 3.1: Visstandsbeheer/Vijverherstelbeheer

Alle gebieden in Vlaanderen met kansen/doelen voor roerdomp (Tabel 18) zijn prioritair gebaat bij een combinatie van vijverherstel- en visstandsbeheer. Het (al dan niet cyclisch) droogleggen van vijvers in het kader van afvissingen of natuurherstel waarbij de nutriëntrijke sliblaag op vijverbodems worden afgegraven dient bij voorkeur zo snel mogelijk gevolgd te worden door een herbepoting met jonge vis (geen karperachtigen), onder voorwaarde dat deze actie verenigbaar is met doelen gesteld voor andere IHD-soorten. Voldoende bereikbaar voedsel voor adulten en jongen is, naast voldoende broedgelegenheid, dé sturende factor achter elke gezonde populatie roerdampen. Deze actie geldt met name voor het Vijvergebied Midden-Limburg, het complex van geschikte vijvergebieden in NO-Limburg en De Maten. Na de inrichting van de Sigma-gebieden zal per gebied bij voorkeur eveneens een vorm van visstandsbeheer in functie van de voedselbeschikbaarheid moeten ingesteld worden. In valleigebieden (valleien van Demer, Dijle, Grote en Kleine Nete) draagt de algemene verbetering van de waterkwaliteit wellicht bij aan een toenemende beschikbaarheid van voldoende (jonge) vissoorten, maar in deze gebieden is de nutriëntenrijkdom vaak verantwoordelijk voor een vertroebeling van de waterkolom (zie verder actie 4.1).

Actie 3.2: Waterpeilbeheer

Deze actie sluit nauw aan bij de vorige en is in meer of mindere mate van toepassing in alle gebieden van Tabel 18, maar is tevens van belang voor het gericht(er) beheer van vochtige, structuurrijke (kwel)graslanden grenzend aan broedhabitat, zoals in alle weerhouden gebieden in riviervalleien. Door vernatting van dergelijke percelen ontstaan bijkomende foerageergebieden voor de aanwezige roerdampen (zie ook Actie 3.4). Waterpeilbeheer in combinatie met het beperken van nutriënteninstroom (Actie 4.1) is met name belangrijk bij het herinrichten van gebieden of bij de aanleg van grootschalig nieuw broedgebied zoals in de Sigma-gebieden.

Actie 3.3: Verwijderen van houtige opslag

Deze actie valt ten dele onder de hieronder besproken Actie 3.4, maar is eveneens van belang in bestaande vijvergebieden. Het kappen en onderhouden van dijken tussen bestaande (vis) vijvers is een belangrijke actie om voldoende open terrein te creëren voor roerdomp die in de broedtijd soms lange voedselvluchten aflegt. Ook verwijderen van wilgenopslag in oeverzones met rietland (broedhabitat) is essentieel om de soort als broedvogel in stand te houden. Deze actie is prioritair in SBZ Vijvergebied Midden-Limburg, De Maten, Dijlevallei, Demervallei en NO-Limburg.

Actie 3.4: Beheer van natte graslanden grenzend aan broedhabitat

Na de instelling van een geschikt waterpeilbeheer (actie 3.2) dient men erover te waken dat de betreffende percelen niet verbossen. Dit kan in de meeste gevallen bereikt worden door het instellen van een geschikt maai- of begrazingsbeheer. Deze actie is prioritair in de valleien van Kleine en Grote Nete, Dijle en Demer, maar zal ook in de ingerichte Sigma-gebieden in de toekomst aan belang

winnen. Ook in de kernpopulatie van het Vijvergebied Midden-Limburg is deze actie erg belangrijk. In tegenstelling tot woudaapje is roerdomp zowel in de broed- als in de overwinteringsperiode ten minste deels aangewezen op muizen en andere kleine knaagdieren als voedselbron. In goed beheerde structuurrijke graslanden en ruigtes kunnen de knaagdierpopulaties, zij het cyclisch, erg hoge pieken bereiken. Hiervoor zullen de gepaste instrumenten worden ingezet afhankelijk van de status van de aangrenzende natte graslanden.

Actie 3.5: Tegengaan van vraatschade door ganzen

In Vlaanderen nemen de populaties van grauwe en Canadese gans nog steeds fors toe. Vooral grauwe gans breidt zich momenteel nog fors uit in vijvergebieden in het binnenland. Beide soorten zijn verantwoordelijk voor vraatschade aan (waterriet)land in het Vinne, in het Vijvergebied Midden-Limburg en in het gehele Linkerscheldeoevergebied. Naar verwachting zullen in de toekomst ook pas aangelegde rietlanden zoals in het kader van Sigma met ganzenvraat geconfronteerd worden.

Zowel grauwe gans als Canadese gans behoren tot het jachtwild in Vlaanderen en kunnen door middel van gerichte afvangsten en/of afschot bestreden worden. In geval men overgaat tot afvangst in de ruiperiode, dient men ermee rekening te houden dat grauwe gans vroeger ruit dan Canadese gans en men beide soorten niet optimaal door één lokale afvangst kan bestrijden.

4.2.4 Acties binnen strategie 4: Verbeteren van de milieu-kwaliteitskenmerken

Actie 4.1: Nutriëntenaanvoer aangrenzende gebieden beperken.

Naast voedselbeschikbaarheid is waterkwaliteit en de ermee samenhangende helderheidsgraad van de waterkolom een kritische factor voor vestiging van één of meerdere broedparen Roerdomp. Via Actie 3.1 kan de waterkwaliteit van een gesloten vijversysteem worden aangepakt, maar men dient er bovendien voor te zorgen dat de toekomstige nutriënteninstroom wordt beperkt. Deze actie geldt eveneens voor alle gebieden behandeld in dit SBP, maar is prioritair voor het Vijvergebied Midden-Limburg, de Maten, de Dijlevallei, Demervallei (Hulpe), alle Sigma-gebieden na inrichting en mogelijk ook de Blankaart (SBZ Ijzervallei). Landbouwers moeten zich op de eerste plaats houden aan de huidige normen m.b.t. bemesting. Extra maatregelen kunnen op vrijwillige basis genomen worden. Hiervoor is sensibilisering aangewezen.

4.2.5 Acties binnen strategie 5: Vergroten van ecologische kennis

In Vlaanderen is tot dusverre weinig professioneel onderzoek gedaan naar roerdomp. De aanpak ter bescherming van roerdomp leunt dan ook zwaar op de resultaten van buitenlandse studies. Het is wenselijk gedurende de looptijd van dit programma onderzoek in te zetten op de hieronder genoemde onderwerpen.

Actie 5.1: Onderzoek naar invloed van beheer

Om het beheer van leefgebieden voor roerdomp te kunnen optimaliseren en evaluatie/bijsturing van de maatregelen mogelijk te maken, is onderzoek nodig naar wat de effecten van verschillende maatregelen zijn op o.a. broedsucces en overleving van jongen. Om dergelijk onderzoek mogelijk te maken is het bovendien van belang dat de nutriëntenstroom en de hydrologie van enkele studiegebieden gedetailleerd in kaart wordt gebracht.

Actie 5.2: Onderzoek naar broedsucces, jongenoverleving, dispersie en plaatstrouw

Ten behoeve van de evaluatie van de beschermingsmaatregelen zal onderzoek moeten worden uitgevoerd naar de overleving, dispersie en plaatstrouw van roerdompen en de mate van uitwisseling tussen de verschillende gebieden,

zowel binnen Vlaanderen als daarbuiten. Het is belangrijk te weten of vogels 's winters in hun broedgebieden blijven en of er uitwisseling bestaat met andere broedgebieden in Vlaanderen of elders in Europa. Ook is het van belang te weten van waar eventuele nieuwe vestigingen afkomstig zijn. Zenderonderzoek uitgevoerd in Nederland heeft aangetoond dat een dergelijke aanpak op korte termijn veel nieuwe data omtrent leefgebiedgebruik en plaatstrouw van adulte roerdompen kan opleveren (Van der Winden 2011).

Beide acties onder strategie 5 worden prioritair ingezet in de voorziene kernpopulaties van roerdomp in het Vijvergebied Midden-Limburg en in de Sigma-gebieden na de inrichting ervan. Binnen deze kerngebieden is de kans op een voldoende grote steekproef immers het grootst.

4.2.6 Acties binnen strategie 6: Monitoring

Actie 6.1 Jaarlijkse monitoring in alle gebieden vermeld in Tabel 18

Een broedgeval van Roerdomp is niet eenvoudig vast te stellen. Jaarlijks worden ook problemen ervaren om tot een goede populatieschatting op niveau Vlaanderen te komen. Het is dan ook belangrijk dat deze actie, die in detail wordt toegelicht onder 5.3, in alle in Tabel 18 (binnen én buiten SBZ) weerhouden gebieden bij voorkeur jaarlijks wordt uitgevoerd. Enkel op die manier kan een nauwkeurige populatieschatting aan de orde zijn en bovendien zal een dergelijke aanpak ongetwijfeld leiden tot een beter inzicht in de effecten van al dan niet uitgevoerde beheermaatregelen per gebied. Deze actie maakt via de Bijzondere Broedvogelmonitoring Vlaanderen deel uit van de monitoring van Natura2000-soorten, gecoördineerd door het INBO.

4.2.7 Acties binnen strategie 7: Sensibilisatie en communicatie

Actie 7.1: Algemene communicatie

Voor een mysterieuze soort zoals de roerdomp - die iconisch is voor het biotoop waar hij voorkomt -, is een algemene open communicatie (laagdrempelig) gewenst, vooral met betrekking tot de noodzaak aan rust in de broedgebieden. Dit kan het algemene draagvlak voor het afbakenen van rustzones en voor grote werken in het kader van inrichting/beheer van (nieuw) leefgebied ten gunste van de soort verhogen. Deze actie dient in alle gebieden van Tabel 18 te worden uitgevoerd.

Actie 7.2: Recreatie (her)organiseren om verstoring te beperken met verhoging van de beleving

In recreatief druk bezochte gebieden die in eigendom zijn van ANB of een andere terreinbeherende instantie moet doordacht omgegaan worden met de aanleg van wandel- of fietsinfrastructuur. Er dient in het bijzonder aandacht te worden besteed om overmatige effecten door recreatie te voorkomen. Dit betekent enerzijds de revisie van de recreatieve ontsluiting in bestaande natuur- en bosgebieden, kanaliseren van recreatie naar zones die minder verstoringen- en betredingsgevoelig zijn, en anderzijds het weloverdacht ontsluiten van nog in te richten gebieden. Harde recreatie is uit den boze in leefgebieden voor roerdomp. Deze actie geldt in meer of mindere mate voor alle gebieden besproken in dit SBZ, maar in het bijzonder voor de Demer- en Dijlevallei, voor het Vijvergebied Midden Limburg en voor de nieuw in te richten gebieden in het kader van Sigma.

4.2.8 Prioritering van acties binnen de looptijd van het soortbeschermingsplan

In Tabel 18 wordt voor alle gebieden een overzicht gegeven van de distance to target (DTT) wat het aantal actuele broedparen roerdomp betreft. De bijhorende prioriteit is daar ten dele op gebaseerd en geldt voor de looptijd van dit SBP. Gebieden waarbinnen minimaal de helft van de tot doel gestelde paren in de loop

van de voorbije 5 jaren minimaal 1x gehaald werden, worden automatisch als prioritair beschouwd. Dat betekent dat acties beschreven voor deze gebieden prioritair zouden moeten worden uitgevoerd binnen de termijn van dit soortbeschermingsplan. Acties beschreven voor De Maten, de Dijlevallei en de Kalkense Meersen worden ook als prioritair beschouwd omwille van:

- Nabijheid van kernpopulatie Vijvergebied Midden-Limburg (de Maten)
- Aanwezigheid broedhabitat en potentieel voldoende voedselbeschikbaarheid (de Maten)
- Reeds lopende inrichtingswerken en uitgestrektheid van het gebied met potentieel voldoende voedsel (Dijlevallei)
- (Deels) uitgevoerde inrichtingswerken met recent ontwikkelend broedhabitat (Kalkense Meersen)

Tabel 18: Distance to target (DTT) populatiedoelen op basis van definitief goedgekeurde S-IHD-besluiten en overige in dit SBP bepaalde doelen en prioritering van de te nemen acties binnen de looptijd van dit SBP

Gebied binnen SBZ (goedgekeurde s-IHD besluiten) of Sigma of beslist beleid	SBZ(-deelgebied) of locatie	Doel		Actueel		DTT Broedparen	Prioriteit	Indicatieve timing inrichting leefgebieddoel	Acties/maatregelen
		min	max	min	max				
Bossen en kalkgraslanden van Haspengouw	SBZ-H Het Vinne	1	2	0	1	50% - 100 %	Hoog	Na 2020	1.1, 2.2, 3.2, 3.5, 6.1, 7.1
Klein en Groot Schietveld; De Maatjes, Wuustwezelheide en Groot Schietveld	De Maatjes	2	3	0	1	66% - 100%	Laag	2025-2030	1.1, 2.2, 3.2, 6.1, 7.1
Bovenloop van de Grote Nete met Zammels Broek, Langdonken en Goor	Inclusief Sigma	4	4	0	0		Hoog		1.1, 2.1, 3.2, 3.4, 6.1, 7.1
	Zammelsbroek							2017-2025	
	Trichelbroek							Na 2021	
NO Limburg		8	10	3	6	60%-63%	Hoog	Na 2020	1.1, 2.1, 2.2, 3.1, 3.2, 3.3, 6.1, 7.1
	BE2200032 Hageven met Dommelvallei, Beverbeekse heide, Warmbeek en Wateringen	2	3	2	3	0%			
	BE2200033 Abeek met aangrenzende moerasgebieden	5	6	1	2	80%-83%			
	BE2221314 Hamonterheide, Hageven, Buitenheide, Stamprooierbroek en Mariahof	1	1	0	1	-50%-100%			
Zwarte Beek	Begijnevijver	1	1	0	0	100%	Laag	2026	1.1, 3.2, 6.1, 7.1
Vijvergebied Midden-Limburg	SBZ-H BE2200031 Valleien van de Laambeek, Zonderikbeek, Slangebeek en Roosterbeek met vijvergebieden en heiden: deelgebied 1 Vijvergebied Midden-Limburg+ SBZ-V BE2219312 Het Vijvercomplex van Midden-Limburg	15	15	7	9	40-53%	Hoog		1.1, 2.1, 2.2, 3.1, 3.2, 3.3, 3.4, 3.5, 4.1, 5.1, 5.2, 6.1, 7.1, 7.2
	Deelgebied 2 Bokrijk-Het Wik + SBZ-V BE 2200525 Bokrijk en omgeving,							Vanaf 2019	
De Maten		3	3	0	1	66-100%	Laag	Vanaf 2019	1.1, 3.1, 3.2, 3.3, 6.1, 7.1

Gebied binnen SBZ (goedgekeurde s-IHD besluiten) of Sigma of beslist beleid	SBZ(-deelgebied) of locatie	Doel		Actueel		DTT Broedparen	Prioriteit	Indicatieve timing inrichting leefgebieddoel	Acties/maatregelen
		min	max	min	max				
Dijlevallei		2	3	0	0	100%	Hoog	2016-2037, 2050	1.1, 3.2, 3.3, 3.4, 4.1, 6.1, 7.1, 7.2
Demervallei	Demerbroeken Schulensbroek, Schalbroekvijvers, Kleenmeulen	4	5	0	1	75-100%	Laag	2021-27 2018-2020 ⁽¹⁾	1.1, 2.1, 2.2, 3.2, 3.3, 3.4, 4.1, 6.1, 7.1, 7.2
Turnhouts Vennengebied	Geleeg Goorken	2	2	0	1	50-100%	Hoog	Vanaf 2019	1.1, 2.1, 2.2, 3.2, 6.1, 7.1
Kleine Nete		4	4	0	1	75%-100%			1.1, 2.2, 3.2, 3.4, 6.1, 7.1
	BE2101639 De Ronde Put	3	3	0	1	33%-100	Laag	Vanaf 2031	
	BE2100424 De Zegge	1	1	0	1	0-50%		Behoud	
Sigma		20	20	0	1	95 - 100%	Laag		1.1, 2.2, 3.1, 3.2, 3.5, 4.1, 5.1, 5.2, 6.1, 7.1, 7.2
	SBZ-H BE23000006, Kalkense Meersen	2	3	0	0	100%	Hoog	Deel uitgevoerd 2013, rest tegen 2020-2025	
	SBZ-H BE23000006, Molsbroek + Hamputten	1	1	0	0	100%	Laag	Tegen 2030	
	SBZ-H BE2100040, Zammelsbroek	3	3	0	0	100%	Hoog	2017-2025	
	SBZ-V BE2301336, Prosperpolder-zuid	2	2	0	0	100%	Hoog	Tegen 2018	
	Buiten SBZ	7	7	0	0	100%	Laag	Tegen 2025	
	Nog geen locatie voorzien	5	4	0	0	100%	Laag		
LSO zonder Sigma = Groot Rietveld Melsele, rietveld Kallo en Haasop	Overlap SBZ-V BE2301336	2	3	1	3	0% - 33%	Hoog	Grotendeels ingericht, ontwikkelingstijd nodig	1.1, 3.2, 6.1, 7.1
RSO	Compensatiegebied Opstalvallei + Kuifeend	3 ⁽²⁾	3 ⁽²⁾	0	0	100%	Hoog	2019-2020	1.1, 3.2, 3.5, 6.1, 7.1
SBZ Polders/Poldercomplex	Compensatie achterhaven Zeebrugge	1	1	1	1	0%	Hoog	Gerealiseerd	1.1, 3.2, 3.5, 6.1, 7.1

⁽¹⁾ onder voorbehoud goedkeuring Life-project 'Delta'

⁽²⁾ van deze drie broedparen lift één broedpaar mee met leefgebied van bruine kiekendief

Overige gebieden		Doel		Actueel		DTT	Prioriteit	Indicatieve timing inrichting leefgebied	Acties/maatregelen
		min	max	min	max	Broedparen			
Omgeving het Vinne	Klein Vinne, 's Hertogengracht, Aronst Hoek	2	3	0	0	100%	Laag	Te evalueren na studie vanaf 2022 Behoud	2.1, 2.2, 3.2, 3.5, 6.1, 7.1
Kattesteertvijver Retie + gemeentelijke Visvijver Geel		1	1	1	1	0%	Hoog		1.1, 3.2, 6.1, 7.1
Domein Krabbelshof Pulderbos		1	2	1	2	0-66%	Hoog	2017-2021	1.1, 3.2, 6.1, 7.1
Ijzervallei	De Blankaart	2	2	0	0	100%	Hoog	2016-2017	1.1, 3.2, 3.5, 6.1, 7.1

4.3 Fasering en financieel overzicht

De strategie en actietabel (§4.2) laten toe om diverse acties te distilleren met hun respectievelijke prioriteit.

In deze paragraaf wordt per actie besproken wie de betrokken actoren zijn, wie verantwoordelijk is en hoe de fasering van de maatregelen zal verlopen. De fasering van de acties is gekoppeld aan de prioriteit van de acties (het is niet logisch om een actie met hoge prioriteit laat uit te voeren). De fasering van de acties wordt daarnaast gekoppeld aan een begroting van de noodzakelijke financiële middelen. In Tabel 19 worden de unieke acties weergegeven, met een korte samenvatting van de inhoud van deze acties en de hieraan gerelateerde kost.

Niet voor alle acties zijn extra financiële middelen noodzakelijk. Sommige acties kunnen (mede) gerealiseerd worden door het verleggen van de focus bij overheden en natuurbeheerders. Daarnaast kadert een aantal acties in het bredere Natura2000 beleid, omdat ze bijvoorbeeld meerdere soorten ten goede komen. Het geraamde bedrag voor deze acties wordt in Tabel 19 ter informatie weergegeven. Deze bedragen, die wel van groot belang zijn voor het behalen van de doelstellingen in dit SBP, worden voorzien in de algemene meerjarenbegroting voor de instandhoudingsdoelstellingen.

Het totale budget dat voor dit SBP geraamd is, bedraagt 11,4 miljoen euro. Het gedeelte hiervan dat door ANB specifiek dient voorzien te worden voor dit SBP, naast de kostenposten die binnen de meerjarenbegroting Natura 2000 voorzien zijn, bedraagt 240.000 €. Het gaat dan over acties 2.3, 7.1 en 7.2.

Acties waarvoor een relevante financiële inspanning geleverd zal moeten worden, situeren zich hoofdzakelijk in één van de volgende 3 domeinen (zie strategieën S2, S3 en S4 in Tabel 17);

- Ontwikkelen van nieuwe leefgebieden (S2)
- Instandhouding oppervlakte en kwaliteit van bestaand leefgebied (S1) en gericht beheer van de bestaande en nieuwe leefgebieden (S3)
- Verbeteren van milieukwaliteitskenmerken gebied (S4)

In de paragrafen §4.3.1 en §4.3.2 wordt getracht om voor de eerste 2 categorieën een gedetailleerder overzicht te maken van de relevante kostenposten, met een inschatting van de maatregelen naar grootte-orde. Het verbeteren van de milieukwaliteitskenmerken van het gebied is gerelateerd aan externe inspanningen (en is een onderdeel van ruimere inspanningen in functie van de algemene milieukwaliteit die verder gaan dan het kader van de IHD en die ook overige soorten ten goede moeten komen) en is in dat opzicht moeilijk te begroten in het kader van dit SBP. Daarom wordt voor deze actie geen concrete raming gegeven.

Tabel 19: Fasering van acties en financieel overzicht

Nr	Actie	Verantwoordelijke	Financierder	Andere betrokkenen	Prioriteit	J1	J2	J3	J4	J5	totaal
1.1	Instandhouding van oppervlakte en kwaliteit van bestaande leefgebieden door gericht/aangepast beheer	ANB, terreinbeherende verenigingen	ANB, terreinbeherende verenigingen		Hoog	Zie acties 3					
2.1	Vergroten van bestaande broedhabitatkernen	ANB, terreinbeherende verenigingen	ANB, terreinbeherende verenigingen	Privé-eigenaars vijvers	Hoog	€ 1.001 .632 + € 884.271	€ 1.001 .632 + € 884.271	€ 1.001 .632 + € 884.271	€ 1.001 .632 + € 884.271	€ 1.001 .632 + € 884.271	€ 5.008.161 ¹³ + € 4.421.357 ¹⁴
2.2	Aanleg van nieuw broedhabitat			Privé-eigenaars vijvers	Hoog						
2.3	Studie impact potentiële aanleg nieuw broedhabitat omgeving Het Vinne	ANB	ANB	Landbouwsector, Aanspreekpunt Privaat Beheer, Natuurpunt, studiebureaus of onderzoeksinstituten	Hoog		€ 150.000				€150.000
3.1	Visstandsbeheer/Vijverherstelbeheer	ANB, terreinbeherende verenigingen	ANB, terreinbeherende verenigingen	Privé-eigenaars vijvers	Hoog	€ 347.280	€ 347.280	€ 347.280	€ 347.280	€ 347.280	€ 1.736.400
3.2	Aangepast waterpeilbeheer ¹⁵	ANB, terreinbeherende verenigingen	ANB, terreinbeherende verenigingen	Privé-eigenaars vijvers, waterloopbeheerders	Hoog						
3.3	Verwijderen van houtige opslag in broedhabitat, cfr. waterpeilbeheer	ANB, terreinbeherende verenigingen	ANB, terreinbeherende verenigingen		Hoog						
3.4	Beheer van natte graslanden onmiddellijk grenzend aan broedhabitat	ANB, terreinbeherende verenigingen	ANB, terreinbeherende verenigingen		Middel						
3.5	Tegengaan van vraatschade door ganzen	ANB, terreinbeherende verenigingen	ANB, terreinbeherende verenigingen	Wildbeheereenheden, jagers	Middel						

¹³ Effectieve uitbreiding, deze kost wordt voorzien in de algemene IHD-meerjarenbegroting en is dus niet specifiek toegewezen aan dit SBP

¹⁴ Uitbreiding door omvorming van gedegrademd habitat, deze kost wordt voorzien in de algemene IHD-meerjarenbegroting en is dus niet specifiek toegewezen aan dit SBP.

¹⁵ Aangepast waterpeilbeheer zal voor bepaalde gebieden afhankelijk zijn van hydrologisch herstel in de omgeving. Dit is niet meegenomen in deze raming en niet mogelijk te begroten gezien gebiedsspecifiek. De kost kan echter zeer relevant zijn. Deze beheerkost zal meerdere soorten die aan dit habitat gebonden zijn ten goede komen. Ze wordt voorzien in de algemene IHD-meerjarenbegroting en is dus niet specifiek toegewezen aan dit SBP.

Nr	Actie	Verantwoordelijke	Financierder	Andere betrokkenen	Prioriteit	J1	J2	J3	J4	J5	totaal
4.1	Nutriëntenaanvoer aangrenzende gebieden beperken	Vlaamse Overheid, Landbouwsector	Vlaamse Overheid, Landbouwsector		Hoog						Onmogelijk te begroten op Vlaamse schaal, gebiedsgericht e aanpak en i.f.v. diverse soorten en leefgebieden niet specifiek toegewezen aan dit SBP
5.1	Onderzoek naar invloed van beheer	Coördinator SBP - ANB i.s.m. terreinbeheerders	ANB, terreinbeherende verenigingen	organisaties, universiteiten, instituten en vrijwilligers	Laag						Geen kosten meegenomen, te evalueren tijdens tussentijdse evaluatie
5.2	Onderzoek naar broedsucces, jongenoverleving, dispersie en plaatstrouw	Coördinator SBP - ANB i.s.m. terreinbeheerders	ANB, terreinbeherende verenigingen	organisaties, universiteiten, instituten en vrijwilligers	Laag						Geen kosten meegenomen, te evalueren tijdens tussentijdse evaluatie
6.1	Jaarlijkse monitoring/inventarisatie in de gebieden besproken in dit SBP	INBO i.s.m. vrijwilligers onder coördinatie van terreinbeherende verenigingen	INBO	Vrijwilligers, privé-eigenaars, terreinbeherende verenigingen	Middel						Via monitoring Natura2000 soorten (Bijzondere Broedvogel-monitoring Vlaanderen)
7.1	Algemene communicatie naar aanleiding van inrichtings- en of beheerswerken	Coördinator SBP - ANB i.s.m. vrijwilligers onder coördinatie van terreinbeherende verenigingen	ANB, terreinbeherende verenigingen		Middel	-	-	€ 20.000	-	€ 20.000	€ 40.000
7.2	Recreatie (her)organiseren om verstoring te beperken	ANB, terreinbeherende verenigingen	ANB, terreinbeherende verenigingen	Privé-eigenaars vijvers	Middel	€ 10.000	€ 10.000	€ 10.000	€ 10.000	€ 10.000	€ 50.000
Totaal						€ 2.395.183	€ 2.245.183	€ 2.265.183	€ 2.245.183	€ 2.265.183	€ 11.415.915

Met behulp van het model voor de technische kosten van inrichtings- en beheerwerken (Arcadis in opdracht van ANB, 2012), kunnen technische kosten bepaald worden voor de realisatie van natuurdoelen op terrein via inrichtings- en beheermaatregelen. Er wordt gebruik gemaakt van dit model om op een aantal onderbouwde en transparante aannames te nemen om op manier te komen tot een grootte-orde van de kosten. De maatregelen in het kostenmodel worden opgedeeld in 3 types:

- Omvorming (vanuit niet bestaand habitat), zie §4.3.1
- Herstelbeheer (Kwaliteitsverbetering, vanuit gedegradeerd habitat), zie §4.3.2
- Onderhoudsbeheer, zie §4.3.2

4.3.1 Ontwikkelen van nieuw leefgebied

Eén van de belangrijkste acties is het de verdere ontwikkeling van bijkomend leefgebied (broed- en foerageerhabitat). Voor de roerdomp wordt de uitbreiding van leefgebied deels gerealiseerd door omvorming vanuit andere natuurtypen, die echter geen leefgebied zijn, deels vanuit niet bestaande natuur. Als streefcijfer wordt 33% van de extra benodigde oppervlakte cfr. de G-IHD vooropgesteld. (In de G-IHD wordt een uitbreiding met 1390-2140 ha open water en moeras vooropgesteld, dit komt dan neer op een realisatie van ongeveer 458,7-706 ha op 5 jaar).

De kostprijs voor het bijkomend inrichten van geschikt leefgebied voor de roerdomp is hierin moeilijk te begroten (inrichtingskost is gebiedsspecifiek, niet alle maatregelen zijn steeds relevant of nodig). Deze kosten zijn grotendeels al meegenomen in de ramingen voor het Sigma-plan of binnen de méérvraag voor de realisatie van de instandhoudingsdoelen 2020. Ze zijn ook voorzien in de algemene meerjarenbegroting Natura 2000. Gezien de grote financiële inspanning die vereist is voor het inrichten van nieuwe gebieden, wordt getracht om binnen deze paragraaf eerst een overzicht gegeven van de de mogelijke posten waarmee rekening gehouden moet worden bij gebiedsinrichting (echter steeds gebiedsafhankelijk). Daarna wordt, op basis van enkele recente inrichtingsprojecten, een indicatie gegeven van de inrichtingskost.

4.3.1.1 Overzicht kostenposten inrichting bijkomend leefgebied

Tabel 20 geeft een overzicht van de eenheidskosten van posten die in het model van Arcadis beschouwd worden en mogelijk relevant zijn voor de inrichting van leefgebied voor de roerdomp.

Tabel 20: Kostenposten en eenheidskosten voor ontwikkelen leefgebied¹⁶

Lijst maatregelen		Gem	Min	Max
Afgraven	€/ha	75.000	50.000	300.000
Afvissen wateren	€/ha	1.750	1.000	2.500
Baggeren / ruimen (stilstaande) wateren	€/m ³	12,91	2,22	30,00
	€/ha	34.847	6.000	81.000
Bosrandbeheer	€/ha	474	0	0
Herprofilieren wateren	€/m ³	5,33	2,48	10,24
	€/ha (habitat)	1.333	620	2.561
Kaalkap + afvoer hout	€/ha	6.052	4.035	8.069
Kappen van opslag	€/ha	2.187	1.000	3.133
Maaien	€/ha	1.298	580	1.872
Nieuwe uitgraving in potentierijke omgeving	€/m ³	12,51	5,50	20,00
	€/ha	62.550	27.500	100.000
Ontstronken	€/ha	2.923	620	7.500
Plaatsen raster om recreatie/betreding uit te sluiten	€/ha	980	424	2.178
Uitgraven of ruimen van greppels	€/m ³	1,98	0,87	2,50
	€/ha (habitat)	198	87	250

Een belangrijke opmerking bij gebruik van dit model is dat er een aantal maatregelen zijn waarvoor in het kostenmodel geen kostprijs gekend is of waar gemiddelde eenheidskosten op niveau Vlaanderen niet kunnen afgeleid worden, bijvoorbeeld omdat ze enkel voor concrete situaties kunnen worden bepaald (bijvoorbeeld het herstel van de hydrologie van een gebied). Het herstellen van de hydrologische toestand is echter in functie van het creëren van riet- en moerasland een belangrijke kostenpost.

Enkele overige mogelijk relevante kostenposten, die gebiedsspecifiek geraamd moeten worden zijn;

- Aankoop gebied (afhankelijk van cyclus Managementplannen Natura2000 en SIGMA)
- Studiekosten (ecohydrologische analyse gebied, opmaak inrichtingsplannen, stedenbouwkundige vergunningsaanvraag, bestek,...)

¹⁶ Model voor de technische kosten van inrichtings- en beheerwerken (Arcadis in opdracht van ANB, 2012)

- Herstel hydrologische toestand
- Opzetten of profileren van nieuwe dijken, op en aflatconstructies
- Aanplanten of (hydraulisch) inzaaien van riet
- Maatregelen nodig voor algemene verbetering van de (externe) milieukwaliteit
- Flankerend beleid, b.v. als compensatie voor vernatting ruimere omgeving
- ...

Deze maatregelen werden echter, gezien het ontbreken van gestandaardiseerde gegevens van eenheidsprijzen, niet verder meegenomen in de kostprijsberekening. De bekomen ramingen zijn bijgevolg slechts een gedeelte van de totale kostprijs.

Om toch een inschatting te kunnen maken van de totale kost voor de inrichting van nieuw leefgebied, werd de perceelsgebonden kostprijs modelmatig berekend voor inrichting van 1 hectare leefgebied voor de roerdomp. Rekening houdend met de ontwikkelingstijd kan deze kost enkele jaren duren. Onderstaande tabel geeft de resultaten van deze oefening voor de verschillende relevante leefgebieden (zie Tabel **21**).

Tabel 21: Indicatieve inschatting inrichtingskosten per type leefgebied, voor inrichting van 1 ha (in rode achtergrond de looptijd van een SBP)

Habitatt ype	Totale kosten	J1	J2	J3	J4	J5	J6	J7	J8	J9	J10	J11	J12	J13	J14	J15	J16	J17	203 1	203 2	203 3
3110	11900, 88	11900, 88																			
3130	11900, 88	11900, 88																			
3150	37818, 46	37818, 46																			
3160	8744,2 2	8744,2 2																			
6230	45783, 43	36688, 5	1183, 2	1206, 87	1231	1255, 62	1280, 73	1306, 35	532,9 9	543, 65	554,5 2										
rbbhc	67302, 55	19396	3814, 8	3891, 1	3968, 92	4048, 3	4129, 25	4211, 85	4296, 08	2629 ,2	2681, 79	2735, 43	2790, 13	2845, 93	2902, 86	2960, 91					
rbbhf	2691	2691																			
rbbmc	43878, 94	36228	1907, 4	778,2 2	793,7 8	1214, 49	825,8 5	842,3 7	1288, 83												
rbbmr	43368, 93	39282, 75	1335, 18	1361, 88	1389, 12																
rbbms	36067, 31	16010	1907, 4	1945, 55	1984, 46	2024, 15	2064, 63	2105, 92	2148, 04	438, 2	446,9 6	455,9	465,0 2	474,3 2	483,8 1	493,4 8	503, 35	513, 42	523, 69	534, 16	544, 85
rbbsf	0	0																			
rbbso	0	0																			

4.3.1.2 Overzicht kostprijs van een aantal inrichtingsprojecten

Ook op basis van een aantal recente projecten waarbij riet- en moerasland werd aangelegd (of hersteld) is het mogelijk een idee te krijgen van de totale kostprijs voor het creëren van nieuw leefgebied voor de roerdomp.

Uiteraard is deze oefening louter indicatief. De kostprijs is immers niet los te koppelen van de complexiteit van het project, de grootte en toegankelijkheid van het gebied en de economische tijdsgeest. Vooral het aandeel grondverzet dat dient te gebeuren is doorslaggevend (dit is bijvoorbeeld duidelijk voor de inrichting van de rietmoerassen in Kallo). Het werken met een gesloten grondbalans is in dit kader, indien mogelijk, altijd wenselijk om de kostprijs te minimaliseren.

Tabel 22: Gemiddelde kostprijs/hectare inrichten nieuw leefgebied

Gebied	Oppervlakte (hectare)	Totale kostprijs (raming) (Euro excl. BTW)
Rietmoerassen Kallo	46,5	2.858.000
Rietuitbreiding van het reeds eerder ingerichte natuurgebied 'Opstalvalleigebied Fase 1'	3,5	30.000
Life+ project 3W fase 1	30 (waarvan 15 ha effectieve inrichting riet- en moerasland)	534.000
Life+ project 3W fase 2	100	350.000

4.3.2 Gerichter beheer van nieuw leefgebied (onderhouds- en herstelbeheer)

Met behulp van het kostenmodel werd dezelfde oefening (beheer van 1 ha leefgebied voor roerdomp) gemaakt voor;

- Herstelbeheer (van gedegradeerd (bijvoorbeeld verbost) naar goed leefgebied), zie Tabel 23.
- Onderhoudsbeheer (regulier onderhoudsbeheer op goed ontwikkeld leefgebied). Voor onderhoudsbeheer wordt een jaarlijkse kost eenvoudiger bepaald; aangezien het habitat op dat moment al gunstig ontwikkeld is, is er geen ontwikkelingstijd meer nodig en kan de gemiddelde kost per ha per jaar berekend worden, zie Tabel 24.

Tabel 23: Indicatieve raming kosten herstelbeheer voor 1 ha leefgebied (in rode achtergrond de looptijd van een SBP)

Habitatype	Totale kosten (€)	J1	J2	J3	J4	J5	J6	J7	J8
3110	5199,12	5199,12							
3130	5199,12	5199,12							
3150	37313,75	37313,75							
3160	7715,72	7715,72							
6230	9479,7	4557,7	786	786	786	786	786	786	206
rbbhc	28927,5	2747,5	3740	3740	3740	3740	3740	3740	3740
rbbhf	7290	4485	935			935			935
rbbmc	7185	5315	1870						
rbbmr	21590,5	18785,5	935	935	935				
rbbms	14675	9065	1870	1870	1870				
rbbsf	7280	910	910	910	910	910	910	910	910
rbbso	7280	910	910	910	910	910	910	910	910

Tabel 24: Indicatieve raming gemiddelde jaarlijkse kosten regulier onderhoudsbeheer voor 1 ha leefgebied

Habitatype	Jaarlijkse kosten (€)
3110	150,0
3130	150,0
3150	112,9
3160	0,0
6230	572,3
rbbhc	2209,5
rbbhf	931,6
rbbmc	525,6
rbbmr	594,2
rbbms	973,4
rbbsf	24,6
rbbso	24,6

4.3.3 Bepalen financieel overzicht voor realisatie leefgebied binnen looptijd SBP

Op basis van voorgaande analyse wordt, rekening houdend met de leemten in het kostenmodel waardoor een onderschatting van de totale kost gemaakt wordt (de raming betreft een perceelsgebonden kost; externe kostenposten zoals bv. aangepast peilbeheer in de omgeving zijn niet vervat maar mogelijk relevant), getracht een financieel overzicht te maken voor de komende 5 jaar voor wat betreft de belangrijkste acties binnen dit SBP (zie Tabel 19).

Volgende redenering wordt gemaakt. De totale behoefte aan extra oppervlakte leefgebied voor het herstel van de populatie roerdomp bedraagt 1390-2140 ha, waarvan 540-900 ha binnen Sigmagebied (er wordt aangenomen dat de financiering hiervoor niet binnen dit SBP dient te worden begroot). Bovenop de instandhoudingsdoelstellingen van het Sigmaplan houdt dit 850-1240 ha extra leefgebied open water en moeras in. Binnen de looptijd van dit SBP (5 jaar) wordt als streefcijfer aangenomen dat ongeveer 33% van de oppervlakte extra leefgebied moet worden gerealiseerd. Dit betekent 281-410 ha bijkomend leefgebied op 5 jaar. Per jaar betekent dat bijgevolg ongeveer 56-82 ha bijkomend leefgebied (deels door effectieve uitbreiding, deels door omvorming te realiseren). In Tabel 18 worden de prioriteiten weergegeven van de gebieden waarop tijdens dit SBP vooral ingezet moet worden.

De prioritaire acties in die gebieden zijn uiteenlopend, maar hebben vooral betrekking op de habitattypes 'ae' (waarvan slechts een marginaal deel habitatype 3150, in inrichtings- en beheerkost echter analoog aan ae), '3160', 'rbbhc', 'rbbhf', 'rbbmc' en 'rbbmr'. Overige te realiseren habitattypes kunnen als marginaal beschouwd worden. Deze percentages worden aangenomen;

Tabel 25: Aanname procentuele verdeling habitattypes

Habitatype	%
3150	30
3160	10
rbbhc	10
rbbhf	10
rbbmc	10
rbbmr	30

Indien, voor de vereenvoudiging, gesteld wordt dat een gelijke oppervlakte van deze habitattypes gecreëerd wordt door gedeeltelijk het effectief inrichten van nieuwe gebieden (max. 41 ha/jaar) en gedeeltelijk het omvormen van bestaande gedegradeerde habitats (41 ha/jaar), worden onderstaande tabellen bekomen.

Er wordt nogmaals benadrukt dat het perceelsgebonden kosten betroffen en een aantal belangrijke gebiedsspecifieke kosten niet werden meegenomen in deze berekening.

Tabel 26: Raming kosten voor toename leefgebied door uitbreiding, voor de looptijd van dit SBP

Aannames die gemaakt werden:

- Maximaal benodigde oppervlakte op 5 jaar (exclusief oppervlakte Sigma), aannemend dat 50% door effectieve uitbreiding en 50% door omvorming wordt gerealiseerd, is 205 ha. Minimaal benodigde oppervlakte op 5 jaar, met zelfde aanname, is 141 ha.

- Er wordt nogmaals benadrukt dat het perceelsgebonden kosten betroffen en een aantal belangrijke gebiedsspecifieke kosten niet werden meegenomen in deze berekening.
- Habitattypes volgens procentuele verdeling in Tabel 25

Opp. leefgebied	141 ha		205 ha	
Habitattype	Totale kosten (€)	Gemiddelde jaarlijkse kosten (€)	Totale kosten (€)	Gemiddelde jaarlijkse kosten (€)
3150	1.599.720,86	319.944,17	2.325.835,29	465.167,06
3160	123.293,50	24.658,70	179.256,51	35.851,30
rbbhc	495.179,59	99.035,92	719.941,96	143.988,39
rbbhf	37.943,10	7.588,62	55.165,50	11.033,10
rbbmc	576.998,65	115.399,73	838.898,75	167.779,75
rbbmr	611.501,92	122.300,38	889.063,07	177.812,61
Totaal	3.444.637,61	688.927,52	5.008.161,07	1.001.632,21

Tabel 27: Raming kosten voor toename leefgebied door omvorming, voor de looptijd van dit SBP

Aannames die gemaakt werden:

- Maximaal benodigde oppervlakte op 5 jaar (exclusief oppervlakte Sigma), aannemend dat 50% door effectieve uitbreiding en 50% door omvorming wordt gerealiseerd, is 205 ha. Minimaal benodigde oppervlakte op 5 jaar, met zelfde aanname, is 141 ha.
- Er wordt nogmaals benadrukt dat het perceelsgebonden kosten betroffen en een aantal belangrijke gebiedsspecifieke kosten niet werden meegenomen in deze berekening.
- Habitattypes volgens procentuele verdeling in Tabel 25

Opp. leefgebied	141 ha		205 ha	
Habitattype	Totale kosten (€)	Gemiddelde jaarlijkse kosten (€)	Totale kosten (€)	Gemiddelde jaarlijkse kosten (€)
3150	1.578.371,63	315.674,33	2.294.795,63	458.959,13
3160	108.791,65	21.758,33	158.172,26	31.634,45
rbbhc	249.675,75	49.935,15	363.003,75	72.600,75
rbbhf	89.605,50	17.921,10	130.277,50	26.055,50
rbbmc	101.308,50	20.261,70	147.292,50	29.458,50
rbbmr	913.278,15	182.655,63	1.327.815,75	265.563,15
Totaal	3.041.031,18	608.206,24	4.421.357,39	884.271,48

Voor onderhoudsbeheer kan een gelijkaardige oefening gemaakt worden. Ook hier wordt gefocust op de types 'ae' (beheerkost echter analoog aan 3150) die het belangrijkste aandeel van het leefgebied bepalen. Afgaand op het gegeven dat de populatie momenteel op ongeveer 20 broedparen wordt geschat en dat elk broedpaar minimaal 30 ha geschikt leefgebied nodig heeft, maakt dat een

totaal van ongeveer 600 ha geschikt riet- en moerasland (inclusief open water, cfr. categorie B in Tabel 3)

Tabel 28: Raming jaarlijkse kosten voor onderhoudsbeheer, voor de looptijd van dit SBP

Aannames die gemaakt werden:

- Actueel 600 ha geschikt leefgebied (20 broedparen).
- Habitattypes volgens procentuele verdeling in Tabel 25

Habitatype	Gemiddelde jaarlijkse kosten (€)
3150	20.322,00
3160	0,00
rbbhc	132.570,00
rbbhf	55.896,00
rbbmc	31.536,00
rbbmr	106.956,00
	347.280,00

Hier volgt een kader voor toekomstige evaluatie en monitoring, gericht op de mate waarin de actiepunten zijn opgepakt of uitgevoerd en de doelstellingen van het plan al dan niet bereikt dankzij de acties. De methode van evaluatie moet inzicht verschaffen in de mate waarin de in het SBP genoemde doelstellingen gehaald zijn.

Het voorstel van evaluatie omvat minstens de 0-toestand (bij de start van het SBP), een halftijdse rapportage en 1 eindrapportage na 5 jaar, toegepast op:

- de doelstellingen van het plan (indicatoren uit Tabel 13)
  - inclusief doelstellingen m.b.t. effecten van het programma voor de soort(en). Hiervoor dienen gekende technieken opgenomen te worden die aangewend kunnen worden om de soort(en) op een goede manier te monitoren (zie ook § 1.4 'kennis over beheer en monitoring van de soort')
  - Inclusief opvolging van de toestand en aantallen van de soort(en), ook op plaatsen waar geen maatregelen genomen zijn, zodat het effect van de maatregelen kan worden nagegaan.
- de acties (indicatoren uit Tabel 17)
- de inzet (tijd en geld) van en samenwerking tussen betrokken partijen

In jaar 0 en 5 ook een gedetailleerde inschatting van de toestand van de soort(en) in de ruimtelijke eenheid waarvoor het programma geldig is

Op basis van bovenstaande punten wordt ook aangegeven hoe een eventuele herziening en bijsturing van doelstellingen en acties zal gebeuren indien uit de tussentijdse evaluatie blijkt dat dit nodig is.

5.1 Opzet

De uitvoering van een SBP dient in de planperiode van 5 jaar opgevolgd te worden. De monitoring is gericht op drie aspecten:

- De uitvoering van de maatregelen
- De ontwikkeling van de soort (verspreiding en aantal)
- De relatie tussen beide + de relatie met algemene tendensen van de soort of occasionele influxen

De ontwikkeling van de soort (in aantallen en verspreiding) is daarbij een continu lopend proces, waarbij er via het forum www.waarnemingen.be potentieel dagelijks waarnemingen kunnen binnen komen. Anderzijds is een evaluatie van de maatregelen nodig via een eventuele tussentijdse monitoring maar alleszins een monitoring na het verloop van de 5 jaar van het SBP. Dit betekent dat er tot tweemaal gerapporteerd wordt over de stand van zaken van het SBP.

Niet alle acties die voorgesteld worden in dit SBP moeten op terrein gevalideerd worden. De ontwikkeling van de fundamentele ecologische kennis over de roerdomp en zijn habitat kan doorgaan als een continu proces, zij het afhankelijk van de hoeveelheid broedparen. Parallel aan de monitoring kan dus gewerkt worden aan de onderzoeksvragen voor het vergroten van ecologische kennis, zoals voorgesteld in de actiepunten 4.1 en 4.2. Maar realistisch bekeken is de kans vrij beperkt dat op zeer korte termijn (5 jaar, de termijn van het SBP) er voldoende broedgevallen zullen zijn om het onderzoek gefundeerd en gedetailleerd genoeg te kunnen voeren. In eerste instantie ligt de focus op de

lopende inventarisaties om basisgegevens omtrent de broedgevallen te verzamelen.

Het voorstel tot monitoring vatten we hier beknopt samen:

1. De actuele gegevens over verspreiding en aantallen van de roerdomp worden bij de start van het SBP toegelicht. Indien er twijfel is over de actuele staat van de verspreiding en aantallen roerdompen, dient er zo snel mogelijk overgegaan te worden tot een snelle monitoringcampagne. Gedurende de 5 jaar van het SBP staat de coördinator van het SBP in voor het verzamelen en bundelen van de basisgegevens.
2. Een tussentijdse evaluatie in de helft van de termijn van het SBP, d.i. na het derde broedseizoen, is nuttig om problemen met genomen/in ontwikkeling zijnde maatregelen bij te sturen.
3. Een eindevaluatie gebeurt na het verlopen van het laatste broedseizoen 5 jaar na de start van het SBP.

5.2 Actoren

Het coördineren en opzetten van vogelmonitoringsprogramma's is een van de kerntaken van het INBO, samen met Natuurpunt (INBO 2013). De belangrijkste betrokkenen bij de monitoring zijn de gebiedsbeheerders (overheid/terreinbeherende organisaties), VLM en de vrijwilligers binnen natuurverenigingen. Er wordt een verantwoordelijke/coördinator voor de monitoring van het SBP aangesteld die tevens als aanspreekpunt fungeert. Alle betrokken partijen zoals opgelijst in de actorenanalyse (zie §3.5) kunnen hierbij in het proces betrokken worden.

5.3 Inventarisatie methode

5.3.1 Ontwikkeling van de soort (verspreiding – aantal)

- Methode voor inventarisatie roerdomp

De roerdomp is een moeilijk met het oog waar te nemen vogel omwille van zijn leefgebied in het riet. De roep van de roerdomp is echter zeer herkenbaar en onmiskenbaar. Inventarisatie op basis van roepactiviteit is een internationaal aanvaarde methode. Meer zelfs, er is naargelang de soort en lengte van de roep ook af te leiden hoe fit de roerdomp is en wat de dichtheid is van roerdompen in het gebied (van Turnhout 2006).

Er dienen een aantal kanttekeningen gemaakt te worden met deze inventarisatie op basis van de roepactiviteit. De territoriumroep draagt wel ver, maar het merkwaardige gedrag van de soort zorgt voor heel wat complicaties. Daarenboven gaat het dikwijls om ongepaarde mannetjes die een zwervend bestaan leiden, wat onvermijdelijk tot overschattingen en/of dubbeltellingen leidt. Zelfs een gepaard mannetje heeft meerdere 'roepstations': doordat de soort polygaam is, gaan mannetjes zodra het eerste vrouwtje op nest zit, verderop hun geluk beproeven. De afstand tussen twee dergelijke roepposten kan meer dan een kilometer bedragen. De roerdomp is bijgevolg een moeilijk te inventariseren soort. De opgegeven aantallen voor Vlaanderen moeten daarom veelal als maxima worden beschouwd.

Het afspelen van de roep van de soort kan deze ertoe bewegen om te antwoorden en zo de inventarisatie vergemakkelijken. Het inventariseren met geluid is evenwel niet noodzakelijk en wordt afgeraden. In vele gevallen is een spontaan roepende vogel te horen bij gerichte inventarisaties. Individuele roepende roerdompen zullen niet zo intensief roepen als op locaties waar

meerdere vogels aanwezig zijn. Hier kan eenmalig tapen een optie zijn, doch het veelvuldig en langdurig afspelen kan verstorend werken en wordt sterk afgeraden¹⁷. Standaard wordt aanbevolen geen gebruik te maken van geluid.

Standaard kan voor de inventarisatie van de roerdomp gewerkt worden met twee inventarisatierondes per seizoen in gebieden die potentieel voor roerdomp geschikt zijn. De tweede monitoringsronde dient voornamelijk voor late vestigingen en een tweede broedronde. De SOVON Broedvogelmethode wordt hiervoor aanbevolen (van Dijk & Boele 2011). Onderzoek naar de nauwkeurigheid van roerdomp-inventarisaties gebeurde in het kader van het 'jaar van de roerdomp 2003' (zie volgende paragraaf; van Turnhout *et al.* 2003). Daaruit bleek dat inventarisatie best gebeurt door drie bezoeken voor zonsopkomst of na zonsondergang in de periode 1 april - 15 mei. Voor gebieden met geïsoleerde broedparen wordt een intensiever bezoekschema aanbevolen. Ook wordt er op gewezen dat er in het algemeen een overschatting gebeurt van het aantal roerdompterritoria.

Gezien dergelijke inventarisaties momentopnamen zijn, zijn meldingen tussen deze periodes in vanzelfsprekend waardevol om het beeld verder te detailleren. Gebiedsgericht een hogere inventarisatie-intensiteit aanhouden, kan zeker aanvullende en meer gedetailleerde informatie opleveren, maar de haalbaarheid en het volhouden van de inventarisatie-inspanning over opeenvolgende jaren is eveneens belangrijk om voor ogen te houden. Voornamelijk in de kerngebieden is een hogere gerichte inventarisatie-inspanning gewenst, vooral wanneer de aanwezigheid van roepende mannetjes werd vastgesteld om de roepposten en de territoria zo nauwkeurig mogelijk af te bakenen.

Wanneer is er sprake van een (waarschijnlijk) broedgeval? Soms is het overduidelijk wanneer het om een broedgeval gaat, bijvoorbeeld wanneer we jongen of een nest met eieren vinden. In dat geval spreken we van een zeker broedgeval. Bij veel vogelsoorten, en zeker ook voor de roerdomp, zullen we omwille van hun verborgen levenswijze echter nooit jongen of een nest waarnemen. Toch kunnen er bij deze soorten voldoende aanwijzingen zijn om te kunnen besluiten tot een waarschijnlijk broedgeval, bv. wanneer langdurig een zingend, territoriaal mannetje op eenzelfde plaats wordt waargenomen of wanneer een vogel hevig alarmeert wanneer men te dicht bij zijn vermoedelijke nestplaats komt. In onderstaande Tabel 29 wordt een overzicht gegeven van broedzekerheidscodes. Aan de hand van deze codes kan bepaald worden of het om een mogelijk, waarschijnlijk, of zeker broedgeval gaat (Vermeersch *et al.* 2000).

Tabel 29: Broedzekerheidscategorieën

Code	Mogelijk broedend
1.1	Soort waargenomen in het broedseizoen in het broedbiotoop
1.2	Eénmalige waarneming van zingende of baltsende vogel in het broedseizoen in het broedbiotoop
Code	Waarschijnlijk broedend
2.1	Waarneming van een paar in geschikt broedbiotoop in het broedseizoen

¹⁷ In Nederlandse onderzoeken sinds 2001 wordt bij voorkeur ook geïnventariseerd zonder gebruik te maken van geluid.

2.2	Territoriumgedrag (zang, gevechten) op ten minste twee dagen, die meer dan een week uit elkaar liggen op dezelfde plaats vastgesteld
2.3	Baltsend paar (ook paring) in het territorium
2.4	Bezoek van een vogel aan waarschijnlijke nestplaats
2.5	Angstkreten of ander gedrag (alarmeren), dat wijst op de aanwezigheid van een nest of jongen
2.6	Vogel met broedvlekken (naakte huid die in direct contact met de eieren wordt gebracht)
2.7	Transport van nestmateriaal, nestbouw of uithakken van nestholte
Code	Waarschijnlijk broedend
3.1	Afleidingsgedrag
3.2	Pas gebruikt nest of versie eischalen gevonden
3.3	Pas uitgevlogen jongen van nestblijvers of donsjongen van nestvlieders
3.4	Bezoek door ouders aan nest met onbekende inhoud, waarneming van broedende vogel
3.5	Transport van een ontlastingspakketje of voedsel voor jongen
3.6	Nest met eieren, nest met jongen gezien, of de jongen in het nest gehoord

Hoe kunnen we het aantal broedparen of territoria bepalen? Er bestaat een heel goede en veel gebruikte methode om broedvogels kwantitatief te inventariseren: de uitgebreide territoriumkartering (toelichting in Hustings *et al.* 1985), die echter zeer arbeidsintensief is.

- Wanneer wordt de roerdomp best geïnventariseerd?

Het broedseizoen valt voor de overgrote meerderheid van de Vlaamse broedvogelsoorten tussen maart en augustus. Voor roerdomp zijn geschikte maanden voor inventarisatie van begin maart tot half juni; met de 'beste' periode gelegen tussen begin april en half juni (Vermeersch *et al.* 2000). Bij waarnemingen in de beste periode is de kans zeer groot dat het om plaatselijke broedvogels gaat, bij waarnemingen in de geschikte periode is er een grote kans dat er nog wat doortrekkers aanwezig zijn.

De kenmerkende en verdragende territoriumroep van het mannetje is zowel overdag als 's nachts te horen, maar vooral in de ochtend- en avondschemering (Vermeersch 2004).

- Waar wordt de roerdomp best geïnventariseerd?

Volgende gebieden worden momenteel jaarlijks geïnventariseerd: Linkeroever, heel het Vijvergebied, De Maten, De Zegge, Krabbelshof (Pulle), De Gavers Harelbeke.

Verder dienen er in het licht van dit soortenbeschermingsprogramma inventarisaties te gebeuren in alle gebieden waarvoor er instandhoudingsdoelstellingen werden opgesteld voor roerdomp (zie kaart 'Doelen roerdomp'). Sowieso is Roerdomp opgenomen in het Bijzondere BroedVogel-project van het INBO.

- Kennis over de nauwkeurigheid van de roerdomp-inventarisaties

In het kader van het 'Jaar van de roerdomp 2003' werd in Nederland extra onderzoek uitgevoerd om de kennis over de nauwkeurigheid van roerdomp-inventarisaties te vergroten en om de mogelijkheden te verkennen om middels de registratie van de roep meer te weten te komen over de conditie en overleving van roerdampen (van Turnhout *et al.* 2003).

Een betere kennis van die trefkans, en de variatie daarin tussen gebieden, is belangrijk om inzicht te krijgen in de nauwkeurigheid van inventarisaties en in de betrouwbaarheid van monitoring-gegevens en vooral populatieschattingen. Doel van dit onderzoek was om op basis van frequente bezoeken meer kwantitatieve informatie te verzamelen over de trefkans van roerdampen in verschillende gebieden. Op basis hiervan worden uitspraken gedaan over de inventarisatie-nauwkeurigheid van verschillende typen bezoekschema's. Vragen die aan de orde kwamen zijn: wat is de variatie in trefkans gedurende de dag en gedurende het seizoen, wat is de variatie tussen gebieden, is de trefkans afhankelijk van het aantal roerdampen in de omgeving en in hoeverre dienen de bestaande inventarisatie-richtlijnen te worden aangescherpt?

Problemen die tijdens het onderzoek naar voor kwamen zijn:

- Overschatting van de trefkans
  - de roerdomp komt wel voor, maar wordt tijdens de frequente reguliere bezoeken niet gehoord
  - het onterecht bij elkaar voegen van niet-uitsluitende waarnemingen (bv. in een gebied zitten twee roerdampen, maar tijdens elk bezoek roept er telkens maar één) leidt tot een overschatting van de trefkans, al zal dat waarschijnlijk vooral in gebieden met hoge aantallen een rol van betekenis kunnen spelen (indien het hoogste aantal tegelijk roepende roerdampen wordt aangehouden)
- Onderschatting van de trefkans
  - Een onderschatting van de trefkans kan optreden als niet-uitsluitende waarnemingen onterecht als afzonderlijke territoria worden opgevoerd op basis van de fusie-afstand van 1 km (van Dijk & Hustings 1996), bijvoorbeeld als gevolg van verplaatsingen gedurende het seizoen ('dubbeltellingen'). De kans hierop lijkt het grootst in moerasgebieden waarin veel kleine, versnipperde rietfragmenten aanwezig zijn.

Ondanks bovengenoemde problemen heeft deze studie meer inzicht opgeleverd in de trefkans van de roerdomp in Nederland. Belangrijkste conclusie is dat er sprake blijkt van grote verschillen tussen gebieden en binnen gebieden tussen territoria. De belangrijkste bevindingen zijn;

- roerdampen zijn het meest actief in de eerste uren voor zonsopkomst en/of na zonsondergang. Op basis van dit onderzoek is niet aan te geven welke van de twee perioden het beste is;
- de trefkans lijkt in de periode 1 april - 15 mei groter dan in de periode 15 mei - 1 juli;
- de trefkans van geïsoleerde roerdampen lijkt kleiner te zijn dan die van roerdampen die op een kilometer of minder afstand van elkaar zitten;
- de in deze studie gepresenteerde trefkansen zijn gegeven een bepaalde gebiedsspecifieke bezoekduur;
- er is geen verband gevonden tussen de trefkans en de gemiddelde duur van bezoeken voor zonsopkomst of na zonsondergang voor 15 mei;

- tenslotte varieert de bezoekduur ook tijdens reguliere inventarisaties, hierdoor zijn de trefkansen tussen gebieden wellicht minder goed te vergelijken.

- Voorbeelden uit het buitenland

In de meeste buitenlandse studies wordt dezelfde methode gehanteerd: het aantal roerdompen wordt geschat aan de hand van het registreren van de roepactiviteit (White *et al.* 2006). De Nederlandse non-profit organisatie Sovon ontwikkelde bovendien een uitgebreide methodiek (van Dijk & Boele 2011). Gekende voorbeelden zijn o.a.:

- Frankrijk: Collectif, Recueil d'expériences dus programme LIFE Butor étoilé : biologie et gestion des habitats du Butor étoilé en France. LPO 2006. 96 pages.
- Nederland: Van Turnhout C., van Dijk A.J., van der Weide M. & van Beusekom R. (2006) Roepende roerdompen in Nederland: trefkansen, trends en aantallen. *Limosa* 79: 1-12.
- Verenigd Koninkrijk: Wotton S., Lodge C., Lewis B., Schmitt S., Kellett K., Gregory R. & Brown A. (2008) Bittern *Botaurus stellaris* monitoring in the UK. Summary of the 2008 season. The RSPB, Sandy.
- Duitsland: Tauchert K.-H. & Frommolt K.-H. (2012) Monitoring of booming bitterns (*Botaurus stellaris*) by acoustic triangulation. *Bioacoustics journal*, 21(1): 83.

Daarnaast zijn er voorbeelden gekend van zenderonderzoek bij roerdompen. In het voorjaar van 2010 werden door Landschap Noord-Holland (NL) vier roerdompen gevangen die een satellietzender omgebonden kregen die meerdere keren per dag de locatie registreert (www.vogelbescherming.nl). Het voordeel van dit type onderzoek is dat men veel kennis kan opdoen over terreingebruik en trekbewegingen van roerdompen.

5.3.2 Uitvoering van de maatregelen

Om te kunnen opvolgen of inrichtingsmaatregelen een gunstig effect hebben op de hoeveelheid geschikt leefgebied voor de roerdomp, dient de rietvegetatie opgevolgd te worden. Dit kan gedaan worden door het meten van de kenmerken van de rietvegetatie op het terrein (densiteit, hoogte, percentage rietstengels in bloei etc.). In de Franse studie van LPO (2006) gebeurde dit aan de hand van kwadranten van 25cm over een bepaald transect aan het einde van het groeiseizoen (september/oktober). Alsook noteerde men de waterstand en de saliniteit. De uitbreiding van rietvelden en waterpartijen kan op grote schaal ook opgevolgd worden aan de hand van luchtfoto's. Dit gebeurde bijvoorbeeld in de studie van Vulink *et al.* (2010) waarbij men het effect van grauwe ganzen op rietvegetatie bestudeerde. Luchtfoto's kunnen een basis vormen voor kartering van oeverlanden. De foto's laten goed de verdeling zien tussen waterriet, droog riet, gemaaid riet, houtopslag, grasland en ruigte (van der Hut & Minnema, 2010). In het veld worden de op foto's zichtbare vlakken nader geïnterpreteerd.

5.4 Evaluatie SBP en timing

De 0-toestand (bij start van het SBP) kan gebaseerd worden op de inleidende hoofdstukken van dit SBP. De huidige toestand omtrent het voorkomen van de

soort binnen het Vlaamse Gewest, het gebied waarvoor dit SBP geldt, is vrij goed gekend en staat uitgebreid weergegeven in hoofdstuk 1, meer specifiek in § 1.3.1.2.

Zoals hierboven aangegeven is een tussentijdse evaluatie noodzakelijk, maar dit zal zeer waarschijnlijk duidelijk te vroeg zijn om effectief te evalueren of het SBP voldoende werkt voor de roerdomp. Wel dient in de tussentijdse evaluatie te worden nagegaan of de genomen acties effectief en correct op het terrein uitgevoerd werden. Naar de globale evaluatie van het SBP toe, zowel tussentijds als na 5 jaar, kunnen we verwijzen naar Tabel 30, waarin naast de acties ook de indicatoren voor evaluatie weergegeven worden. Deze indicatoren dienen richtinggevend te zijn voor de evaluatie van het SBP. Een aftoetsing van de werkelijke stand van zaken van de geformuleerde doelstellingen aan de hand van deze indicatoren is noodzakelijk op beide evaluatiemomenten.

Tabel 30: Indicatoren i.f.v. tussentijdse evaluatie

Acties	Indicator/ evaluatie
Instandhouding van oppervlakte en kwaliteit van bestaande leefgebieden door gericht/ aangepast beheer	Geen netto verlies van kwalitatief leefgebied via opvolging oppervlakte bestaand (geschikt) leefgebied conform de ecologische vereisten
Nieuw leefgebied; • Uitbreiden van bestaande broedhabitaten • Aanleg van nieuwe broedhabitaten	Oppervlakte bijkomend leefgebied– zowel binnen als buiten Sigma-gebieden
Gerichter beheer van de leefgebieden; • Visstandsbeheer/vijverherstelbeheer • Aangepast waterpeilbeheer • Verwijderen van wilgenopslag in broedhabitat • Beheer natte graslanden grenzend aan broedhabitat • Tegengaan van vraatschade door ganzen	Mate waarin aangepast /gefaseerd beheer toegepast wordt in kerngebieden roerdomp
Nutriëntenaanvoer aangrenzende gebieden beperken	Monitoring aanpak op Vlaams niveau (welke acties zijn genomen, welke indicatoren gebruikt?)
Vergroten van ecologische kennis; • Onderzoek naar invloed van beheer • Onderzoek naar broedsucces, jongenoverleving, dispersie en plaatstrouw	Welke onderzoeksprojecten werden opgestart? Monitoring van de bevindingen?
Jaarlijkse monitoring/inventarisatie	Gebeuren inventarisaties in kerngebieden en is er voldoende aandacht voor gebieden buiten SBZ? Wordt een inventarisatieschema opgesteld en aangehouden?
Sensibilisatie en communicatie; • Algemene communicatie naar aanleiding van inrichtings- en of beheerswerken	Genomen communicatiemaatregelen en mate waarin gewenste doelgroepen bereikt werden, b.v. te meten via een enquête

Acties	Indicator/ evaluatie
• Recreatie (her)organiseren om verstoring te beperken	

In functie van de evaluatie van het SBP is een opvolging van het aantal territoria/broedparen een evidente vereiste. Volgend vanuit de ingestelde monitoring zal het mogelijk zijn om na ieder broedseizoen een overzicht te geven van het aantal vastgestelde territoria van de soort in Vlaanderen. Zo kan op ieder moment een gedetailleerde inschatting gemaakt worden van de toestand van de soort, zoals vereist voor het soortenbeschermingsprogramma.

Naast een aftoetsing van de doelstellingen is het bij ieder evaluatiemoment noodzakelijk om de inzet van de diverse (financiële) middelen te evalueren. Strookt de werkelijke kost met de geraamde kostprijs? Is het beschikbare budget voldoende om de maatregelen effectief en voldoende efficiënt uit te voeren?

Bovenstaand evaluatievoorstel dient ingezet te worden voor de tussentijdse en eindevaluatie van het SBP. Zoals eerder aangehaald wordt voorgesteld om deze tussentijdse evaluatie pas na 3 jaar uit te voeren (na het 3^e broedseizoen).

5.5 Haalbaarheid

De voorgestelde acties dienen afgetoetst te worden en moeten vrij eenvoudig realiseerbaar zijn, indien alle actoren in het proces een inspanning leveren. Het gaat om acties die hoofdzakelijk vallen binnen de G-IHD. De focus ligt op maatregelen binnen de kerngebieden. De kerngebieden voor de soort zijn tevens Habitat- en/of Vogelrichtlijngebieden waarbij het evident is dat er maatregelen genomen worden voor de gunstige instandhouding van habitats en soorten.

De grootste mogelijke knelpunten kunnen zich situeren bij het nemen van de 'ad hoc'- maatregelen. Bij het vaststellen van een territoria moet gebiedsspecifiek en snel gereageerd kunnen worden. Ook in het verleden is reeds gebleken dat ondanks een aantal goed bedoelde maatregelen de realisatie van de voorgestelde en noodzakelijk maatregelen in het veld niet altijd even evident is. Dit vereist extra aandacht van de coördinator van het SBP.

Daarnaast is de kostprijs gerelateerd aan de 'ad hoc'-maatregelen in bijzonder hoge mate afhankelijk van de locatie waar de territoria zich bevinden, het aantal territoria en het feit of het gaat om geïsoleerde dan wel om geclusterde territoria. Om de kost zo beperkt mogelijk te houden, wordt een geval-per-geval beoordeling voorgesteld met een team van experts, waar nodig gekoppeld aan extra monitoring, dit om de beschikbare middelen zo efficiënt mogelijk in te zetten en een maximaal resultaat te halen.

In dit hoofdstuk worden een aantal aanbevelingen gemaakt voor de toekomst m.b.t. de verdere bescherming van de soort na het verstrijken van de termijn van 5 jaar van het SBP zelf. Hier wordt met andere woorden een lange termijnvisie geformuleerd voor de toekomstige bescherming van de soort. Deze visie valt samen met de geformuleerde einddoelstellingen eerder in dit SBP, namelijk het bereiken van een regionale goede staat van instandhouding.

Net zoals voor veel soorten het geval zal zijn, is een termijn van 5 jaar vrij kort om tot een goed resultaat te kunnen komen en een regionale goede staat van instandhouding te realiseren voor de roerdomp. Het continueren van het soortbeschermingsprogramma zal dan ook, na al dan niet een bijsturing van het plan, zeker een noodzaak zijn om de einddoelstellingen van dit SBP, namelijk het bereiken van een regionale goede staat van instandhouding voor de roerdomp (minimaal 75 broedparen) te halen. Eerder in dit SBP werd reeds een onderscheid gemaakt tussen de einddoelstellingen en de doelstellingen te realiseren in de looptijd van het SBP.

We verwijzen hierbij dan ook naar het overzicht aan acties/maatregelen die voorzien zijn voor zowel initiatie op korte termijn als continuering op langere termijn, zoals opgenomen in Tabel 17 en waarvan de maatregelen hieronder kort herhaald worden.

1. Behoud door aangepast – gericht beheer
2. Uitbreiden van bestaand broedhabitat
3. Aanleg van nieuwe broedhabitats
4. Visstandsbeheer/vijverherstelbeheer
5. Aangepast waterpeilbeheer
6. Verwijderen van houtige opslag in broedhabitat, cfr. waterpeilbeheer
7. Beheer van natte graslanden onmiddellijk grenzend broedleefgebied
8. Tegengaan van vraatschade door ganzen
9. Nutriëntenaanvoer aangrenzende gebieden beperken
10. Onderzoek naar invloed van beheer
11. Onderzoek naar broedsucces, jongenoverleving, dispersie en plaatstrouw
12. Jaarlijkse monitoring/inventarisatie in de gebieden besproken in dit SBP
13. Algemene communicatie naar aanleiding van inrichtings- en of beheerswerken
14. Recreatie (her)organiseren om verstoring te beperken

De acties aangereikt in dit SBP zijn te zien als acties die voldoende robuust zijn om te resulteren in een regionale goede staat van instandhouding voor de soort. Het realiseren van voldoende ruimte en kwalitatief habitat voor de soort is enerzijds een lopend proces dat zijn tijd moet krijgen maar anderzijds hangt het ook af van de mate van inspanning die geleverd zal worden. De schaalgrootte van de maatregelen is hierbij van belang. Vanuit dit kader wordt voor dit SBP geen aantalsdoelstelling gemaakt naar broedparen toe op het einde van de periode van 5 jaar. In dit SBP wordt wel een doelstelling gesteld tot het realiseren van 33% van de bijkomende oppervlakte leefgebied zoals in de G-IHD gesteld.

De inrichting van dit leefgebied is een eerste belangrijke stap, het kwalitatief verbeteren en instandhouden zal een continu proces zijn, dat op langere termijn gezien dient te worden. Als verdere doelstelling voor de toekomst (na de 5 jaar) geldt natuurlijk het verder realiseren van het noodzakelijke leefgebied en de uitbouw/opvolging van de noodzakelijke kwaliteit van dit leefgebied. Bepaalde gebieden kunnen na verloop van tijd voldoende groot en robuust zijn met een bestendig en gecontinueerd beheer zodat het ontstaan van een lokale duurzame populatie te verwachten is. We denken hier in eerste instantie aan de grotere aaneengesloten Habitat-/Vogelrichtlijngebieden waar grote oppervlaktes in beheer zijn bij de overheid of terreinbeherende verenigingen.

Toekomstige monitoring voor de soort

Vanuit de huidige kennis zijn er geen elementen die in toekomstige monitoring dienen meegenomen te worden, die nog niet eerder in dit SBP vermeld werden. Het is het doel van de tussentijdse en eindevaluatie van het SBP om te bepalen of er nieuwe elementen naar voor komen die een eventuele aanpassing van de voorgestelde monitoring rechtvaardigen (bv. vanuit bijkomend te voeren onderzoek).

Naast het blijvend inzetten op alle acties vermeld in dit SBP, dient naar de toekomst toe vooral werk te worden gemaakt van een beter inzicht in de effecten van het gevoerde natuurbeheer op de instandhouding van de roerdomp (cfr Acties 5.1 en 5.2). Financiële middelen zijn beperkt en natuurbeheer is niet goedkoop. Het is dan ook van het grootste belang dat de beschikbare middelen zo efficiënt mogelijk worden ingezet teneinde de vooropgestelde doelen te bereiken. Om die efficiëntie te verhogen is ecologisch onderzoek van een kernpopulatie roerdompen wellicht aangewezen. Het plaatsen van een aantal zenders op lokale broedvogels/overwinteraars in het Vijvergebied Midden-Limburg kan mogelijk het inzicht in het terreingebruik van de soort op korte tijd fors doen toenemen. Hierop kunnen beheerders ter plaatse of elders dan weer inspelen om nog gericht inspanningen te leveren. Bovendien is roerdomp een trekvogel en kunnen de data verzameld via zenderonderzoek ons bijkomende informatie verschaffen over mogelijke knelpunten buiten onze landsgrenzen.

datum: 11 april 2016

aanwezig: Leen Franchois (Boerenbond), Elke Ramon (Departement Landbouw & Visserij – Dept. L&V), Koen Devos (Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek - INBO), Peter Symens (Natuurpunt), Michiel Vandegehuchte (Agentschap Natuur & Bos - ANB), Jos Rutten (ANB), Valérie Vandenabeele (Aanspreekpunt Privaat Beheer - APB en Hubertusvereniging Vlaanderen - HVV)

afwezig:

verontschuldigd: Jan Bellon (VOKA/Aquaflanders), Maarten Van Aert (Vlaamse Milieumaatschappij - VMM), Bert Barla (Vlaamse Landmaatschappij - VLM), Liesbet Van Laer (ANB), Maurits De Groot (APB), Kathleen Vanhuyse (HVV)

voorzitter: Jos Rutten

verslaggever: Michiel Vandegehuchte

onderwerp: Soortenbeschermingsprogramma roerdomp

Jos Rutten opent de vergadering. De agenda wordt voorgesteld, er zijn geen bijkomende punten. Aan de hand van de presentatie (in bijlage) worden de belangrijkste opmerkingen die vooraf werden overgemaakt, besproken. Een gedetailleerde lijst met opmerkingen en antwoorden van ANB gaat in bijlage bij dit verslag.

1   DOELEN EN TERRITORIA

Boerenbond vindt het moeilijk te beoordelen of Zeebrugge/Kwetshage voldoet als leefgebied voor roerdomp. ANB meldt dat het gebied te versnipperd is en te weinig open water en riet bevat om als duurzaam leefgebied voor roerdomp in aanmerking te komen.

In verband met Blokkersdijk meldt Natuurpunt dat eventuele doelen voor roerdomp daar in strijd zouden zijn met de instandhouding van open water voor overwinterende watervogels, wat in dit gebied tot doel is gesteld in de S-IHD. Het SBZ-V 'Blokkersdijk en Kuifeend' bestaat uit twee deelgebieden. Het doel voor roerdomp situeert zich in de Kuifeend, niet in Blokkersdijk. In Blokkersdijk zit actueel geen roerdomp wegens onvoldoende rietkragen. Er was enige verwarring rond de achtergrondnota natuur voor de Linker-Scheldeoever. In deze nota was maar één deelgebied van het SBZ-V meegenomen, maar het aantal broedparen was meegenomen voor het volledige SBZ-V. Daarom wordt in het SBP niet verwezen naar deze achtergrondnota natuur. De achtergrondnota natuur wordt ter informatie als bijlage bij dit verslag bezorgd. De twee tot drie broedparen die beslist werden op Linkerscheldeoever bovenop SBZ-V en Sigma worden als doel mee opgenomen in het SBP, aangezien het hier om formele compensatiegebieden gaat.

Het behoud van het territorium in het Pompje wordt meegenomen als doel in het SBP roerdomp. Dit is lopend beleid, de inrichting is al gebeurd. De eigenaar van dit domein is Afdeling Maritieme Toegang, de beheerder is het Agentschap voor Natuur en Bos.

Berlare broek is besproken geweest in de S-IHD werkgroep voor Sigma. Natuurpunt meldt dat de huidige inrichting te veel lijnvormige structuren bevat om geschikt te zijn voor roerdomp. Berlare broek blijft dus een reservegebied,

dat mits geschikte inrichting plaats zou kunnen bieden aan een aantal van de 20 broedparen die voorzien zijn voor Sigma.

Bij de doelen voor Sigma buiten SBZ wordt verduidelijkt dat in Varenheuvel-Abroek intussen graslanddoelen voorzien zijn en hier dus geen doel voor roerdomp geplaatst wordt. De presentatie is werd aangepast zoals in bijlage: 3 broedparen uit het Meest Wenselijk Alternatief van Sigma zullen in de Kleine Nete geplaatst worden.

Boerenbond vindt het moeilijk om keuzes te maken voor scenario's en vraagt om reservegebieden aan te spreken na Sigma en SBZ. De nood aan bijkomende gebieden om de G-IHD te vervullen kan momenteel moeilijk beoordeeld worden. Natuurpunt merkt op dat Sigma een eigen timing heeft. Voor Grote Nete is dit 2025, voor Kleine Nete worden Anderstad en de Polder in Lier opgestart in 2020, Berlare Broek is iets voor 2030. Dit neemt voor Natuurpunt niet weg dat er duidelijke afspraken over timing gemaakt moeten worden, zodat opportuniteiten zoals in Pulderbos niet verloren gaan. Boerenbond vraagt om het SBP niet te gebruiken om overal kleine ingrepen buiten SBZ uit te voeren. ANB verduidelijkt dat het net de bedoeling is van dit SBP om duidelijke afspraken te maken, zodat niet overal buiten SBZ, maar in enkele weloverwogen gebieden leefgebied voor roerdomp kan ingericht worden en daarbuiten geen verdere acties nodig zullen zijn. APB/HVV vraagt om opportuniteiten mee te nemen die voor de hand liggen, maar niet diegene die voor- en tegenstanders kennen. Dept. L&V stelt voor om de timing van het inrichten van leefgebied voor de roerdomp te noteren in het SBP.

ANB zal in Tabel 18 de prioritering verduidelijken met jaartallen en specificeren wat via natuurinrichtingsprojecten, Life projecten of Sigma gerealiseerd zal worden, met bijhorende timing. Voor een aantal doelstellingen, ook binnen S-IHD, is nog veel tijd nodig (grootteorde 10 tot 15 jaar). Natuurpunt merkt op dat er voor een stuk onzekerheid is over de timing, bijvoorbeeld in de Demervallei. Bij Sigmagebieden is er vaak ook een vork in het aantal broedparen. Alles samengenomen zal het behalen van 69 broedparen binnen SBZ, Sigma en beslist beleid volgens Natuurpunt al een hele prestatie zijn. Er wordt beslist om een lijst met gebieden voor doelen buiten SBZ vast te leggen, waarbij de prioriteiten voor deze gebieden apart bekeken worden.

Boerenbond vindt het niet zo duidelijk dat het doel voor 1 bp roerdomp in SBZ Mangelbeek geschrapt werd in een BOLOV. Natuurpunt merkt op dat een eventueel broedpaar roerdomp in SBZ Mangelbeek niet iets is wat kan meeliften met iets anders, maar een geïsoleerd geval zou betreffen. In dat opzicht is het niet nuttig om een geïsoleerd broedpaar bij te creëren in de Mangelbeek. ANB merkt op dat op de Vlaamse Overleggroep dit punt besproken en bevestigd werd dat het doel voor roerdomp in SBZ Mangelbeek geschrapt werd. Dit is niet opgenomen in . De vergadering is het er over eens om geen doel voor roerdomp in Mangelbeek op te nemen in het SBZ. De actuele oppervlakte geschikt leefgebied is te klein om een broedpaar te huisvesten. Er is een gebrek aan vochtige hooilanden die als foerageergebied kunnen fungeren. Boerenbond vraagt waarom het broedpaar in het Pompje dan wel als doel kan worden meegenomen. ANB verduidelijkt dat het hier gaat om het behouden van een actueel broedpaar in tegenstelling tot het creëren van leefgebied voor een bijkomend broedpaar. Het leefgebied in het Pompje is ook een vorm van beslist beleid als compensatie voor de haven van Zeebrugge. In de telling van het aantal broedparen vervangt het broedpaar in het Pompje op die manier het broedpaar in SBZ Mangelbeek.

Naar aanleiding van de opmerking van Dept. L&V over zuinig ruimtegebruik, zal in de tekst verduidelijkt worden dat een grotere oppervlakte met slechte kwaliteit zeker niet de bedoeling is.

2 ANDERE OPMERKINGEN

Dept. L&V vroeg welke andere soorten profiteren van leefgebied voor roerdomp. Natuurpunt duidt dat roerdomp dé paraplusoort bij uitstek is voor grotere moerasgebieden. Hierbij moet opgelet worden dat het 'meeliften' niet steeds in twee richtingen geldt. Woudaapje en bruine kiekendief zullen bijvoorbeeld baat hebben bij het leefgebied voor roerdomp. Leefgebied voor woudaapje dat uit lijnvormige elementen bestaat of leefgebied voor bruine kiekendief dat uit kleinere stukken riet bestaat, voldoet daarom niet aan de oppervlaktevereisten van roerdomp. Andere soorten die in het leefgebied van roerdomp terecht kunnen, zijn blauwborst en snor. In dit verband verwijst Natuurpunt ook naar het Soortenbeschermingsprogramma voor de Antwerpse haven, waar op basis van paraplusoorten gewerkt wordt.

In een eerdere bespreking n.a.v. SBP roerdomp had ANB als aangegeven dat predatie een natuurlijk gegeven is. Dept. L&V is van mening dat predatie in de opstartfase van een SBP een belangrijk aspect kan zijn. APB/HVV vraagt hierbij duiding in verband met de rol van aalscholver en blauwe reiger. INBO duidt dat aalscholver voornamelijk in bredere waterlopen voorkomt. Aalscholvers prederen op grote en middelgrote vissen, wat als effect kan hebben dat er meer kleinere visjes beschikbaar zijn voor roerdomp. Aalscholvers zijn voor hun foerageergebied niet territoriaal. Er is geen indicatie dat de toename van aalscholver in de laatste 20 jaar een impact had op visetende soorten zoals de roerdomp. De populatie blauwe reiger neemt niet meer toe, maar stabiliseert momenteel met schommelingen. Natuurpunt brengt aan dat een roerdomp langs de rietkant zit, terwijl een aalscholver open water prefereert.

Natuurpunt merkt op dat op de overzichtskaart bij SBZ Schietvelden het juiste deelgebied moet worden aangeduid waarin roerdomp tot doel is gesteld: het gaat hier om De Maatjes, niet om de Schietvelden.

APB/HVV vraagt in hoeverre aantallen broedparen relevant zijn voor een soort zoals de roerdomp die polygaam is. INBO en ANB duiden dat de inventarisatie gebeurt op basis van roepende mannetjes, later gevolgd door voedselvluchten.

3 DOELEN EN SCENARIO'S

Er wordt verduidelijkt dat wanneer in de scenario's over 'Het Vinne' gesproken wordt, hiermee 'Het Vinne en omgeving' bedoeld wordt, zoals weergegeven in de bijhorende fiche.

Dept. L&V merkt op dat er in het kader van een vroeger AGNAS-project discussie geweest is met landbouw over 's Hertogengracht en Aronst Hoek. Een eventuele inrichting van leefgebied voor roerdomp hier zal niet evident zijn. APB/HVV meldt dat er ook met private eigenaars moeilijkheden zijn geweest in deze deelgebieden.

Natuurpunt vindt de fiche voor Pulderbos-Krabbelshof positief en stelt voor om gedurende de vijf jaar looptijd van het SBP de nadruk te leggen op het optimaliseren van bestaand habitat en op die manier 2 broedparen na te streven. Na vijf jaar kan de situatie daar verder bekeken worden. Rond de Blankaart stelt Natuurpunt zich de vraag of drie broedparen realistisch zijn. Met name het voorziene broedpaar rond de vijver kan in vraag gesteld worden, gelet op de troebelheid van het water in dat gebied. Het behoud van één broedpaar in 'Retie-Geel-Mol' is geschikt volgens Natuurpunt. In het Vinne en omgeving erkent Natuurpunt de problematiek, maar acht ze de tot doel gestelde broedparen wel haalbaar. Er moet een duidelijk onderscheid gemaakt worden

tussen wat in dit gebied binnen SBZ tot doel gesteld is en wat er in het scenario als bijkomende broedparen voorgesteld wordt.

Boerenbond wijst op de gevoeligheid in het gebied 'Het Vinne en omgeving' en vraagt in hoeverre de bijkomende doelen daar nodig zijn. Ze stelt voor om pas over te gaan tot inrichting en eventuele verwerving van leefgebied als blijkt dat de G-IHD anders niet gehaald zullen worden. Dept. L&V vult aan dat er in dat gebied nog extensief landbouwgebruik is, wat in de fiche correct vermeld staat. Natuurpunt duidt dat het inrichten van bijkomend leefgebied gaat over het omvormen van populierenbos naar rietmoerassen. In 's Hertogengracht is dit populierenbos privé eigendom. APB/HVV vraagt waarom de percelen van Natuurpunt ten westen van het aangeduide gebied in 's Hertogengracht niet werden meegenomen als potentieel leefgebied voor roerdomp. Dit zal in het kader van het hieronder vermelde onderzoek worden nagegaan.

APB/HVV vraagt hoe het zit met het rooien van populieren in Pulderbos. ANB antwoordt dat dit is uitgewerkt in een projectaanvraag in het kader van Investeringsubsidies Natuur (zie figuur hieronder). Daarin staat vermeld: 'Verhogen connectiviteit vijvers 7 en 8: tussen vijvers 7 en 8 wordt een klein bestand met enkele populieren gekapt om, in functie van roerdomp, een landschappelijk open verbinding te voorzien tussen beide vijvers.

Er wordt overeengekomen om de bijkomende doelen als volgt te verdelen:

1. Pulderbos-Krabbelshof: 1 tot 2 broedparen
2. Ijzervallei: 2 broedparen (timing binnen de looptijd van 5 jaar voor dit SBP)
3. Retie-Geel-Mol: behoud van 1 broedpaar

4. Het Vinne en omgeving: 2 tot 3 broedparen bijkomend buiten SBZ, met de duidelijke kanttekening dat binnen de looptijd van dit SBP geen acties worden ondernomen om hier leefgebied in te richten. Er zal in het kader van dit SBP wel onderzoek gebeuren om alle aspecten in beeld te brengen waarmee rekening gehouden moet worden bij een eventueel latere inrichting van leefgebied buiten SBZ in deze regio, indien duidelijk gemotiveerd wordt dat leefgebieden voor Roerdomp elders niet doelmatiger kunnen gerealiseerd worden. APB wenst bij dit onderzoek betrokken te worden.

Als men start van 69 tot 76 broedparen die tot doel gesteld zijn binnen SBZ, Sigma en beslist beleid, geeft dit de volgende aantallen in de scenario's:

- Scenario 1: Pulderbos-Krabbelshof: 70 tot 78 broedparen
- Scenario 2a: Pulderbos-Krabbelshof en Het Vinne en omgeving: 72 tot 81 broedparen
- Scenario 2b: Pulderbos-Krabbelshof en Retie-Geel-Mol: 71 tot 79 broedparen
- Scenario 3: Pulderbos-Krabbelshof, Het Vinne en omgeving, Retie-Geel-Mol: 73 tot 82 broedparen
- Scenario 4: Pulderbos-Krabbelshof, Het Vinne en omgeving, Retie-Geel-Mol en Ijzervallei: 75 tot 84 broedparen

Op die manier wordt ook met het minimum van de vork de G-IHD van 75 broedparen gehaald. In de tekst van het ontwerpSBP zullen de fiches over de scenario's geïncorporeerd worden. Deze fiches zullen hiertoe ook herschreven worden, zodat duidelijk gemaakt wordt, wat er actueel is, wat er nog bij moet komen en wat haalbaar is.

4 BIJKOMENDE PUNTEN

Boerenbond vraagt naar een kader om met soorten om te gaan in functie van de passende beoordeling. ANB verwijst hiervoor naar de werkgroep passende beoordeling.

Dept. Landbouw & Visserij vraagt hoe zal worden omgegaan met de aanpak van nutriënten. ANB antwoordt dat om de nutriëntendruk te verlagen een set van acties mogelijk is, die gebiedsgericht zullen bekeken, geselecteerd en ingezet worden.

APB/HVV heeft een opmerking bij de kosten van de actie 'herorganiseren van recreatie' in tabel 19. ANB antwoordt dat dit een combinatie van verschillende kostenposten betreft, waaronder bijvoorbeeld monitoring en communicatie kunnen vallen.

Referenties

Adriaens, P. & Ameeuw, G. (red) (2008). Ontwikkeling van criteria voor de beoordeling van de lokale staat van instandhouding van de vogelrichtlijnsoorten. Rapporten van het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek 2008 (36). Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek, Brussel, pp. 21-23.

ANB. *Ondernemingsplan ANB 2013*. Agentschap voor Natuur en Bos, Koning Albert II-laan 20 bus 22, B-1000 Brussel, 2013.

Anselin A., Devos K., Rutten J. Vermeersch G. & Adriaens P. (2009). Gewestelijke doelen voor de soorten van de Europese Vogelrichtlijn. In: Paelinckx D. *et al.* (red.). Gewestelijke doelstellingen voor de habitats en soorten van de Europese Habitat- en Vogelrichtlijn voor Vlaanderen. Mededelingen van het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek INBOM.2009.6, Brussel.

Anselin, A., K. Devos, G. Vermeersch, E. Stienen & T. Onkelinx (2013). Toelichting bij het opstellen van de rapportage in het kader van artikel 12 van de Vogelrichtlijn en status van vogelsoorten met instandhoudings-populatie-doelen en van typische vogelsoorten van Natura 2000 habitattypes. Instituut voor Natuurbehoud, INBO.

Arcadis. "Opmaak van een model voor de technische kosten van inrichtings- en beheerwerken." 2012.

Backx H., Vansteenkiste S., Staes J., Van Ballaer B. en Meire P. (2006-2007). Grondwater in de Zegge; een drijvende kracht voor de aanwezige natuurwaarden. Congres Watersysteemkennis.

BirdLife International (2014). Species factsheet: *Botaurus stellaris*. Downloaded from <http://www.birdlife.org> on 16/03/2014.

Boele A., van Bruggen J., Hustings F., Koffijberg K., Vergeer J.W. & Plate C.L. (2014). Broedvogels in Nederland in 2012. Sovon-rapport 2014/13. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.

BirdLife International (2004) *Birds in the European Union: a status assessment*. Wageningen, The Netherlands: BirdLife International.

Bomans K. & Damen L. (2012) Kwaliteitshandboek voor soortenbeschermingsprogramma's. In kader van de opdracht: 'Ontwikkelen richtkaders en sjablonen in het kader van soortenbescherming' Antea Group i.o.v. Vlaamse overheid – Agentschap voor Natuur en Bos.

Brown, A., Gilbert, G. and Wotton, S. (2012). Bitterns and Bittern Conservation in the UK. *British Birds* 105: 58-87.

Catalogue des espèces et habitats des sites Natura 2000 de la région Wallonne: Butor étoilé.

Collectif, Recueil d'expériences du programme LIFE Butor étoilé : biologie et gestion des habitats du Butor étoilé en France. LPO 2006

Cramp S. (1980). *Birds of the Western Palearctic*. Oxford; Oxford University Press.

den Boer T. (2001). Beschermingsplan moerasvogels 2000 - 2004. Wageningen; Informatie- en kenniscentrum natuurbeheer.

Devos K. (2003). Broedvogels van de Blankaart: een historisch overzicht. De Bron 4: 27-43.

Dubois P.J., Le Maréchal P., Oliosio G. & Yésou P. (2008). Nouvel inventaire des oiseaux de France. Delachaux et Niestlé, Paris.

Flade M., Grüneberg C., Sudfeldt C. & Wahl J. (2008). Birds and biodiversity in Germany – 2010 Target. DDA, NABU, DRV, DO-G, Münster.

Gabriëls J., Stevens J. & Van Sanden P. (1994). Broedvogelatlas van Limburg. Veranderingen in aantallen en verspreiding na 1985. Likona, Provinciale Vogelwerkgroep, Provincie Limburg.

Gilbert G., Tyler G. & Smith K. (2003). Nestling diet and fish preference of Bitterns *Botaurus stellaris* in Britain. Ardea 91: 35-44.

Godin J. (2006). Observations ornithologiques de l'année 2000. Hérons – Cognes – Spatule – Flamant – Grue. Le Héron 39: 131-148.

Holling M. & the Rare Breeding Birds Panel (2013). Rare breeding birds in the United Kingdom in 2011. British Birds 106: 496-554.

Hustings F., Kwak R., Opdam P. & Reijnen M. (1985) Natuurbeheer in Nederland. Deel 3: Vogelinventarisatie. Achtergronden, richtlijnen and verslaggeving. Pudoc Wageningen, Zeist.

INBO. *Vogelnieuws 21* (2013). Instituut voor Natuur en Bosonderzoek, Kliniekstraat 25, 1070 Brussel.

Jacob J.-P. (2010). Butor étoilé (Grand Butor), *Botaurus stellaris*. Pages 158-159. In: Jacob J.-P., Dehem C., Burnel A., Dambiermont J.-L., Fasol M., Kinet T., van der Elst D. & Paquet J.-Y. (2010). Atlas des oiseaux nicheurs de Wallonie 2001-2007. Série "Faune-Flore-Habitats" n°5. Aves et Région wallonne, Gembloux. 524 pages.

LPO (2007). Le Butor Etoilé (*Botaurus stellaris*). Plan national de restauration 2008-2012. Ministère de l'Écologie, de l'Énergie, du Développement durable et de l'Aménagement du territoire.

Maes P., Meeus H. & Voet H. (1985). Broedvogels in Vlaanderen 1980-1982. De Wielewaal 51: 185-202.

Menschaert L. (1991). Zijn er nog vogels? Waarnemingen van vogels in het zuidwesten van Oost-Vlaanderen. Wielewaal Schelde-Leie-Asper.

Ministère de l'Écologie, de l'Énergie, du Développement durable et de l'Aménagement du territoire (2008). Le Butor étoilé; Plan national de restauration 2008 – 2012.

Polak M. (2016) Nest survival patterns in Eurasian Bittern: effect of nest age, time and habitat variables. PeerJ 4:e2047; DOI 10.7717/peerj.2047

Polak M., Kasprzykowski Z. & Kucharczyk M. (2008) Micro-habitat nest preferences of the great bittern, *Botaurus stellaris*, on fishponds in central-eastern Poland. Ann. Zool. Fennici 45 : 102-108.

Rheinwald, G. (1993) Atlas der Verbreitung und Häufigkeit der Brutvögel Deutschlands. Rheinischer Landwirtschaftsverlag, Bonn.

Spanoghe G., Gyselings R. & Van den Bergh E. (2003). Monitoring van het Linkerscheldeoevergebied in uitvoering van de resolutie van het Vlaams Parlement van 20 februari 2002 : resultaten van het eerste jaar. Verslag Instituut voor Natuurbehoud IN.O.2003.15. Instituut voor Natuurbehoud,

Brussel. Tauchert K.-H. & Frommolt K.-H. (2012) Monitoring of booming bitterns (*Botaurus stellaris*) by acoustic triangulation. *Bioacoustics journal*, 21(1): 83.

Tyler G., Smith K. & Burges D. (1998). Reedbed management and breeding Bitterns, *Botaurus stellaris* in the UK. *Biological Conservation* 86 : 257-266.

van der Hut R.M.G. & Minnema N. (2010) Revitalisatie van rietoevers in het Zuidlaardermeer, A&W rapport 1576. Altenburg & Wymenga ecologisch onderzoek, Feanwâlden.

van Dijk A.J. & Boele A. 2011. Handleiding SOVON Broedvogelonderzoek. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.

van Turnhout C., van Dijk A.J. & van der Weide M. (2003). Jaar van de roerdomp 2003. SOVON-onderzoeksrapport 2003/07. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.

Van Turnhout C., van Dijk A.J., van der Weide M. & van Beusekom R. (2006) Roepende roerdampen in Nederland: trefkansen, trends en aantallen. *Limosa* 79: 1-12.

Vanderydt C. (2004). Roerdomp (*Botaurus stellaris*). In: Vermeersch G., Anselin A., Devos K., Herremans M., Stevens J., Gabriëls J. & Van Der Krieken B. 2004. Atlas van de Vlaamse broedvogels 2000-2002. Mededelingen van het Instituut voor Natuurbehoud 23, Brussel.

Vermeersch G., Devos K. & Anselin A. (2000) Soortenhandleiding Project Vlaamse Broedvogelatlas 2000-2003, Nota I.N.2000.2, Instituut voor Natuurbehoud, Brussel.

Vermeersch G., Anselin A., Devos K., Herremans M., Stevens J., Gabriëls J. & Van Der Krieken B., 2004. Atlas van de Vlaamse broedvogels 2000-2002. Mededelingen van het Instituut voor Natuurbehoud 23, Brussel.

Vermeersch G. & Anselin A. (2009). Broedvogels in Vlaanderen in 2006-2007. Recente status en trends van Bijzondere Broedvogels en soorten van de Vlaamse Rode Lijst en/of Bijlage I van de Europese Vogelrichtlijn. Mededeling van het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek nr 3., Brussel.

Vulink T., Tosserams M., Daling J., van Manen H. & Zijlstra M. (2010) Begrazing door Grauwe ganzen is een bepalende factor voor ontwikkeling van oevervegetatie in Nederlandse wetlands. *De Levende Natuur*, jaargang 111, nummer 1, p. 52-56.

P.J. Westendorp (red.) (Witteveen+Bos), R. Loeb (B-Ware), G. Roskam (Deltares), E.C.H.E.T. Lucassen (B-Ware), M. Thannhauser (Wetterskip Fryslan), F. Ebbens (Waterschap Hunze en Aa's), H. Hut (Staatsbosbeheer) en A.J.P. Smolders (B-Ware) (2012) Tijdelijke droogval als waterkwaliteitsmaatregel. STOWA, 321 p.

Wetlands International. 2006. *Waterbird Population Estimates – Fourth Edition*. Wetlands International, Wageningen, The Netherlands

White G., Purps J. & Alsbury S. (2006) The bittern in Europe: a guide to species and habitat management. The RSPB, Sandy.

Wotton S., Lodge C., Lewis B., Schmitt S., Kellett K., Gregory R. & Brown A. (2008) Bittern *Botaurus stellaris* monitoring in the UK. Summary of the 2008 season. The RSPB, Sandy.

Websites;

<http://www.birdlife.org/>

<http://biodiversite.wallonie.be>

<http://www.arkive.org/bittern/botaurus-stellaris/>

http://ec.europa.eu/environment/nature/conservation/wildbirds/action_plans/docs/botaurus_stellaris.pdf

<http://www.rspb.org.uk/wildlife/birdguide/name/b/bittern/conservation.aspx>

<http://www.roerdomp.info/>

<http://inpn.mnhn.fr/accueil/index>

http://www.vmm.be/publicaties/deel_1_typebestek_oever.pdf

<http://www.inveno.eu/nl-BE/probleemsoorten/stierkikker>

Gezien om gevoegd te worden bij het ministerieel besluit van ..... tot vaststelling van een soortenbeschermingsprogramma voor de roerdomp (*Botaurus stellaris*)

Brussel, [datum]

De Vlaamse minister van Omgeving, Natuur en Landbouw,

Joke SCHAUVLIEGE